

**SAHÎH-İ İBN HUZEYME’NİN ESBÂB-Ü VÜRÛD
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Periza SALÎH

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HADİS BİLİM DALI

Danışman: Doç. Dr. Sedat YILDIRIM

AĞRI-2025

Her hakkı saklıdır.

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

ANA BİLİM DALI

HADİS BİLİM DALI

Periza SALİH

**SAHÎH-İ İBN HUZEYME'NİN ESBÂB-Ü VÜRÛD AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Danışman: Doç. Dr. Sedat YILDIRIM

Jüri: Doç. Dr. Fuat KARABULUT

Jüri: Doç. Dr. Ferit DİNÇER

AĞRI-2025

...../...../20....

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**SAHÎH-İ İBN HUZEYME’NİN ESBÂB-Ü VÜRÛD AÇISINDAN İNCELENMESİ**” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

X Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim sadece Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

11.09.2025

Periza SALİH

KABUL VE ONAY TUTANAĞI
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Sedat Yıldırım danışmanlığında, Periza Salih tarafından hazırlanan bu çalışma 26/05/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Hadis Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :

İmza:

Jüri Üyesi :

İmza:

Jüri Üyesi :

İmza:

Jüri Üyesi :

İmza:

Jüri Üyesi :

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine ait olup;

Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../201.. tarih ve / nolu kararı ile onaylanmıştır.

.... /...../.....

Prof.Dr.İbrahim HAN

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaklardan yapılan bildiriş, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak olarak kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR	v
Özet	vi
ÖNSÖZ.....	viii
Araştırmanın Konusu ve Önemi	3
Araştırmanın Amacı.....	3
Araştırmanın Metodu ve Kaynakları	3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İBN HUZEYME	5
1.1. Hayatı	5
1.2. İlmi Kişiliği	6
1.3. Rihleleri	8
1.4. Hocaları	10
1.5. Talebeleri	10
1.6. Eserleri.....	11
1.7. İbn Huzeyme Hakkında Bazı Âlimlerin Görüşleri	12
1.8. İbn Huzeyme'nin Şafî Mezhebine Yakınlığı	12

İKİNCİ BÖLÜM

2. SAHİH-İ İBN HUZEYME VE ESBÂB-I VÜRUD AÇISINDAN İNCELENMESİ 15	
2.1. Hadis Literatüründe Esbabı Vürûd	17
2.2. Sahih-i İbn Huzeyme'nin Esbâb-ı Vürûd Açısından Değerlendirilmesi	18
2.2.1. Abdest.....	18
2.2.2. Namaz.....	26
2.2.3. Namazda İmamet.....	58
2.2.4. Cuma	73
2.2.5. Oruç	81
2.2.6. Zekât	100
2.2.7. Hac.....	116
SONUÇ.....	118

KISALTMALAR

b. :	Bin
bk:	Bakınız
C:	Cilt
Çev:	Çeviren
DİA:	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB:	Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.:	Editör
Hz:	Hazreti
H:	Hicrî
İFAV:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
İSAM:	İslâm Araştırmaları Merkezi
M:	Milâdî
Mlf.:	Müellif
Nşr. :	Neşreden
öl.:	Ölüm Tarihi
r.a:	Radıyallahu Anh
S.a.v. :	Sallallâhu Aleyhi Vesellem
s.:	Sayfa
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.:	Tahkik
ts:	Tarihsiz
vb.:	ve benzeri
vd.:	ve diğerleri
vd.:	Ve diğerleri
y.y.:	Yayın yeri yok

Özet

YÜKSEK LİSANS

SAHÎH-İ İBN HUZEYME’NİN ESBÂB-Ü VÜRÛD AÇISINDAN İNCELENMESİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sedat YILDIRIM

ix, 117 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Fuat KARABULUT

Doç. Dr. Ferit DİNÇER

İslam dini; Kur’an ve sünnet (hadis) olmak üzere iki ana kaynaktan oluşmaktadır. Kur’an-ı Kerimin; dini anlamada temel kaynak olmasına rağmen her olayı derinlemesine anlatması beklenemez. Hadis ilmi bu aşamada Kur’ân’ın anlaşılması konusunda katkıda bulunmaktadır. Hadislerin doğru anlaşılması ve bu rivayetlerden fikhî hükümler elde edilmesi sürecinde ise hadis usulü literatüründe çeşitli yöntem ve yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yöntemler arasında en önemlilerinden biri, rivayetlerin esbâb-ı vürûdu, yani hadisin irad edilmesine sebep olan tarihî ve sosyal bağlamın tespit edilmesidir.

Zira bir hadisin hangi gerekçeyle, hangi olay üzerine ve ne tür bir bağlamda vürûd ettiğinin bilinmesi hem metnin sıhhatli biçimde anlaşılmasını hem de ondan istinbât edilecek hükümlerin isabetini temin eder. Bu bağlamda, Hicrî III. yüzyılda yaşamış hadis âlimlerinden İbn Huzeyme’nin *Sahîh-i İbn Huzeyme* adlı eseri incelendiğinde, bazı hadislerin sebep-i vürûdlarına ulaşılabildiği görülmektedir. İlgili rivayetlerin hangi tarihsel bağlamda, ne tür gelişmeler üzerine ve hangi amaçla irad edildiği tespit edilmeye çalışılmış; bu tespitle birlikte hadislerin ilmî değerlendirmesine de yer verilmiştir. Bu çalışma, İbn Huzeyme’nin *Sahîh-i İbn Huzeyme* adlı eserinde yer alan rivayetlerin esbâb-ı vürûd bağlamında tahlil edilmesini ve bu çerçevede ilmî bir değerlendirmeye tabi tutulmasını hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Esbâb-ü Vürûd, İbn Huzeyme, Sahih-i Huzeyme

Abstract

MASTER'S THESIS

AN ANALYSIS OF SAHÎH-İ IBN HUZEYME FROM THE PERSPECTIVE OF REASONS FOR REVELATION (ASBÂB AL-WURÛD)

Thesis Advisor: Associate Professor Dr. Sedat YILDIRIM

ix, 117 pages

Jury: Associate Professor Dr. Fuat KARABULUT

Associate Professor Dr. Ferit DİNÇER

The religion of Islam consists of two main sources: the Quran and the Sunnah (hadith). While the Quran is the primary source for understanding religion, it cannot be expected to explain every event in depth. The science of hadith contributes to understanding the Quran at this stage. Various methods and approaches have been developed in the literature on hadith usul al-fiqh in the process of correctly understanding hadiths and deriving legal rulings from them. One of the most important of these methods is identifying the esbab al-wurud (the historical and social context) of the narrations, that is, the reason for the narration of the hadith.

For knowing the reason, the event, and the context in which a hadith was revealed ensures both a sound understanding of the text and the accuracy of the rulings derived from it. In this context, an examination of the Sahih of Ibn Huzaima, a hadith scholar who lived in the third century AH, reveals that the reasons for the appearance of some hadiths can be determined. An attempt has been made to determine the historical context, the developments surrounding the occurrence of the relevant narrations, and the purpose for which they were revealed. This study also includes a scholarly evaluation of the hadiths. This study aims to analyze the narrations in Ibn Huzaima's Sahih of Ibn Huzaima within the context of reasons for appearance and to subject them to a scholarly evaluation within this framework.

Key Words: Hadith, Esbab-ı vürûd İbn Huzeyme, Sahih- Huzeyme

ÖNSÖZ

Hamd, âlemlerin Rabbi olan ve bizleri yoktan var eden Allah’a (c.c); salât ve selâm ise âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber Efendimiz Muhammed Mustafa’ya (s.a.v.) , onun pâk ehl-i beytine ve ashâb-ı kirâmına olsun.

İslâm’ın ilk zuhûr ettiği asırdan günümüze kadar olan süreçte, dini sahih bir biçimde anlama ve anlatma gayesiyle çeşitli ilmî eserler kaleme alınmıştır. Bu eserler arasında, hiç şüphesiz en mühimlerinden biri de hadis ilmi alanında telif edilmiş olan çalışmalardır. Zira bu eserler, hem Allah Resûlü’nün (s.a.v.) söz ve fiillerini doğru anlamak hem de Kur’ân-ı Kerîm’i tefsir etmekte başvuru olan temel kaynaklar arasında yer almaktadır. Hadis kitapları, Müslümanın doğrudan veya dolaylı olarak temas ettiği rivayetlerin derli toplu bir şekilde muhafaza edildiği metinlerdir. Kimi zaman Kur’ân ’da anlamlandırmakta zorlanılan bir âyeti açıklığa kavuşturmak, kimi zaman da dinî bir meselede hüküm elde etmek için bu kaynaklara müracaat edilmiştir.

Hadislerin doğru ve yerinde anlaşılabilmesi için ise birtakım ilmî donanımlara sahip olunması zaruridir. Bu donanımlardan birisi esbâb-ı vürûd bilgisine sahip olmaktır. Yani hadisin hangi olay, ortam veya soruya cevaben vürûd ettiği bilgisinin tespiti, en temel unsurlar arasında yer almaktadır. Zira bir rivayetin bağlamı bilinmeden, o rivayetten çıkarılacak hükmün sıhhati de şüpheli hâle gelebilir.

Hadislerin tarihsel ve toplumsal yanını bilebilmek için hadislerin sebeb-i vürûdlarının incelenmesi gerekmektedir. Bu yönüyle bakılmazsa yani hadisin özel bir sebepten dolayı vürûd edildiği tespit edilemezse toplum tarafından yanlış anlaşılmaya sebebiyet verebilir. Bu olayda toplum içerisinde ayrışmalara neden olabilir. Bu da hadislerin vürûd sebeplerinin bilinmesinin önemini kanıtlar niteliktedir.

Bu çalışmada, hadis ilmi sahasında mümtaz bir yere sahip olan İbn Huzeyme ve onun *Sahîh* isimli eseri, esbâb-ı vürûd perspektifinden ele alınacaktır. “*Sahîh-i İbn Huzeyme’nin Esbâb-ü Vürûd Açısından İncelenmesi*” başlığını taşıyan bu tez, iki ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; İbn Huzeyme’nin hayatı, ilmî kişiliği, seyahatleri, hocaları, talebeleri, hakkında çeşitli âlimlerin beyanları ve kaleme aldığı eserler detaylı şekilde ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise Sahîh-i İbn Huzeyme, Hadis Literatüründe esbâb-ı vürûd ve *Sahîh-i İbn Huzeyme* adlı eserin abdest, namaz, imamet, cuma, oruç, zekât ve hac gibi

temel ibadetlere dair bölümleri incelenmiş; bu bölümlerde yer alan rivayetler esbâb-ü vürûd yönünden tahlil edilerek değerlendirilmiştir. Nitekim eserin bu yönüyle daha önce sistematik biçimde ele alınmamış olması, bu çalışmanın ortaya çıkmasını gerekli kılmıştır.

Bu vesileyle, çalışmamın her aşamasında ilmî rehberliği,engin bilgisi ve kıymetli yönlendirmeleriyle bana daima destek olan muhterem danışmanım Doç. Dr. Sedat YILDIRIM hocama; ilmî müzakereleriyle çalışmamın olgunlaşmasına önemli katkılar sunan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Fuat KARABULUT'a; değerli fikir ve değerlendirmeleriyle çalışmama katkı sağlayan kıymetli hocam Doç. Dr. Ferit DİNÇER'e; bu süreçte maddî ve manevî desteğini esirgemeyen, sabrı ve fedakârlığıyla çalışmamın ilerlemesinde destekte bulunan kıymetli eşim Öğr. Gör. Mehmet SALİH'e; duaları ve destekleriyle her zaman yanımda olan aziz annem ile muhterem babama en içten şükranlarımı ve minnetlerimi arz ederim.

GİRİŞ

İslam dininin temel kaynaklarını ve değerlerini sahih biçimde anlayabilmek amacıyla zaman içerisinde çeşitli ilim dalları teşekkül etmiştir. Bu ilim dallarından biri de doğrudan Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözlü ve fiilî sünnetini konu edinen Hadis ilmidir. Hadis ilmi, tarihî kökeni itibariyle doğrudan Hz. Peygamber (s.a.v.) dönemine uzanmakta olup, İslam ilim geleneği içerisinde en erken gelişen disiplinlerden biri olma özelliğini taşımaktadır. Bu bağlamda "hadis" terimi, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözleri (kavlî sünnet), fiilleri (fiilî sünnet) ve bir sahâbî tarafından gerçekleştirilen bir davranışı onaylaması anlamına gelen takrîrlerinin (takrîrî sünnet) tamamını kapsamaktadır.¹

Hadisten söz ederken yalnızca Hz. Peygamber'in (s.a.v.) söz, fiil ve takrirlerinden ibaret bir tanımlamayla yetinmek, bu alanın ifade ettiği ilmî ve işlevsel derinliği tam olarak yansıtmayacaktır. Zira hadisler, sadece Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetini nakletmekle kalmaz, aynı zamanda Kur'ân-ı Kerîm'i doğru anlamada ve bu ilahi mesajı insanlara doğru şekilde aktarmada temel bir kaynak işlevi görür. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de namaz ibadetine dair genel çerçevede bilgi verilmiş, ancak namazın vakitleri, rekât sayıları ve kılınış şekilleri gibi detaylar doğrudan hadisler vasıtasıyla anlaşılmıştır. Bu yönüyle hadis, dinî hayatın pratiğe dökülmesinde tamamlayıcı ve açıklayıcı bir rol üstlenmektedir.

Hadisin müstakil bir ilmî disiplin haline gelmesi ise, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonraki dönemde vücut bulmuştur. Bu durumun temel gerekçesi, Hz. Peygamber (s.a.v.) hayatta iken Müslümanların doğrudan kendisine başvurabilme imkânına sahip olmalarıdır. Hz. Peygamber (s.a.v.) hayattayken bazı sahâbîlerin hadisleri yazıya geçirmelerini Kur'ân ile karışabileceği endişesiyle belli bir süreliğine yasaklamıştır. Bu yasaklama, nüzûl sürecinde olan Kur'ân metninin korunması ve karışıklığa mahal verilmemesi amacına matuftur. Hz. Peygamber'im vefatının ardından bu durum ortada kalmıştır. Hadislerin güvenilir bir şekilde korunması ve saklanması zaruri hale gelmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra Müslümanlar, karşılaştıkları dinî meselelerde doğrudan Resûlullah'a (s.a.v.) başvurma imkânını yitirdiklerinden, onun sözlerini ve uygulamalarını ezberleme, rivayet etme ve yazıya geçirme faaliyetlerine yoğunluk vermişlerdir. Bu süreçte muhaddisler, rivayetlerin sıhhati konusunda büyük bir hassasiyet göstermiş; hadis uydurulmasına engel olmak amacıyla isnad ve tenkit

¹ M. Yaşar Kandemir, "Hadis", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1997) 27/64.

yöntemleri geliştirmişlerdir. Bu titizliğin en temel sebeplerinden biri, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) nispetle yalan isnadında bulunmayı ağır şekilde yasaklayan şu sahih hadistir: "*Kim benim adıma yalan uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın.*"²

Bu titiz ve sistematik çalışmalar neticesinde hadis ilminde farklı alanlar ortaya çıkmış ve uzmanlık sahaları oluşmuştur. Çalışmamızda, hadis ilminin bu alt disiplinlerinden biri olan esbâb-ü vürûd ilmine odaklanılacaktır. Esbâb-ü vürûd, hadislerin hangi sebep, neden veya olay çerçevesinde rivayet edildiğini tespit etmeye yönelik ilmî bir sahadır. Bu alan, hadisin tarihini ve sosyal bağlamını anlamak adına büyük önem taşımaktadır. Çalışmamızda bu konuya dair henüz kapsamlı bir inceleme yapılmamış olan İbn Huzeyme'nin "*Sahîh*" adlı eserinde yer alan vürûd sebeplerini ele alarak özgün bir katkı sağlamayı amaçlamaktayız. Bu yönüyle çalışma, hem hadis ilminde önemli bir konu olan esbâb-ü vürûd alanına katkı sunmayı hem de İbn Huzeyme'nin hadis rivayetlerinde bu hususa yaklaşımını detaylı biçimde ortaya koymayı hedeflemektedir. Böylece literatürde var olan boşlukların doldurulması ve bu ilim dalında özgün bir araştırma alanının oluşturulması amaç edinilmektedir.

Hadis ve fıkıh alanlarında büyük bir otorite olan İbn Huzeyme, (837/ 223) yılında Nişabur'da dünyaya gelmiştir. Hadis ilmine olan ilgisi çocukluk döneminde başlamış olup, ismi sadece hadis alanında değil, fıkıh alanında da saygıyla anılmıştır. Bazı kaynaklarda Şâfiî mezhebinin kurucuları arasında sayılması zikredilmekle birlikte, bu konuda kesin ve somut bir delil bulunmamaktadır. İbn Huzeyme, dini eğitimine babasının rehberliğinde başlamış, zamanla artan öğrenme arzusu onu çeşitli rihleler yapmaya sevk etmiştir. Bu rihleler esnasında farklı coğrafyalarda birçok kıymetli hoca ile tanışarak ilmî birikimini derinleştirmiştir. Eğitim aldığı hocalarından er- Rebî b. Süleyman, onun gelişimini takdirle ifade ederek "*Onun bizden istifadesinden daha çok biz ondan istifade etik.*" şeklinde bir beyanatta bulunmuş, böylece İbn Huzeyme'nin alanındaki üstünlüğünü teyit etmiştir.³

Bu yoğun ve derin eğitim sürecinin ardından İbn Huzeyme birçok önemli eser kaleme almıştır. Hadis alanındaki en meşhur eserlerinden biri olan Sahîh-i İbn Huzeyme, çalışma konumuzun temel kaynağını oluşturmaktadır. Bu eserde yer alan hadislerden, sebep-i vürûdları tespit edilmiş olanları seçerek, tezimiz kapsamında detaylı bir şekilde

² Ebû'l-Husayn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî, *Sahîh-i Müslim*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâr İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1954), "Salât", 5 (No. 259).

³ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî ed-Dımaşki, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Ekrem el-Bûşî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1983), 14/371-372.

inceleyeceğiz. Hadislerin vürûd sebeplerini analiz ederken, hadislerin hangi olay bağlamında, ne amaçla ve hangi sorular üzerine Peygamberimize (s.a.v.) sorulduğuna dair verileri değerlendireceğiz.

Araştırmanın Konusu ve Önemi

Ortaya çıkarmış olduğumuz çalışmanın konusu gerek Hadis alanında gerek Fıkıh alanında âlim kişiliğiyle ön plana çıkmış olan İbn Huzeyme'nin Sahih-i Huzeyme adlı eserinde yer alan hadislerin esbab-ı vürûd açısından incelenmesi ve bu inceleme sonucunda değerlendirmede bulunulmasıdır.

İncelenen hadisler hangi olay karşısında söylenmiş bu olaylar ya da konular hakkında Peygamberimiz (s.a.v.) ne söylemiştir. Bu bahsettiğimiz hadislerin bazıları üzerine İbn Huzeyme ne gibi yorumlarda bulunmuş ya da ilk dönem kaynaklarında bu bahsi geçen hadisler geçiyor mu geçiyorsa sebep-i vürûd açısından bir fark var olup olmadığı bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bunun yanında daha önce bu eserle ilgili kapsamlı bir çalışmada bulunulmaması çalışmanın ortaya çıkmasındaki başlıca etkenlerdendir. Sebeb-i vürûd konusunda araştırma yapacak kişilere de katkı sağlamak çalışmaya başlama nedenimiz arasında yer almaktadır.

Araştırmanın Amacı

Yukarı bölümde de üzerinde durduğumuz üzere Hadis alanında önemli kaynak eserler arasında yer alan Sahih-i İbn Huzeyme adlı eser Hadis ilim alanına büyük katkıda bulunmakla beraber bu eser sebep-i vürûd açısından hiçbir çalışmaya konu olmamıştır. Bizim bu çalışmayı yaparken ki amacımız bu alanda araştırma yapacak olan kişilere katkıda bulunmaktır.

Bu önemli eser üzerinde derinlemesine bir inceleme gerçekleştirilmiş olup; kitap içerisinde yer alan hadisler incelenerek hangi netice sonucu söylendiği ile alakalı hadisler hakkında değerlendirilmede bulunulmuştur. İncelenen eserler sebep-i vürûd açısından bakılarak da incelenmiştir. Daha öncesinde de aktardığımız gibi bu değerli eserin sebep-i vürûd açısından incelenmesi ve üzerinde çalışma yapmaya değer olduğu anlaşılmaktadır. Biz de bu durumlar neticesine çalışmamıza başladık.

Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Yapmış olduğumuz bu çalışmayı Sosyal Bilimlerde esas alınan dokümantasyon ve veri toplama metotlarını esas alarak hazırlamış bulunmaktayız. Eserde yer alan hadisler ilk

olarak Arapça'dan Türkçe 'ye tercüme edilmiştir. Bunun akabinde her bir hadis esbab-ı vürûd açısından incelenmiştir. İncelenen hadislerin kısa bir değerlendirilmesi yapılmakla birlikte bu hadisler Hadis alanında yer alan kıymetli temel eserlerde var mı bunun incelemesinde bulunulmuştur.

Hadis alanında temel eserler arasında yer alan Muhammed b. İsmail el-Bûharî'nin "*Sahih-i Bûharî*", Müslim b. Haccâc'ın "*Sahih-i Müslim*", Ebû Dâvûd es- Sicistânî'nin "*Sünen-i Ebi Davud*", Muhammed b. İsa et-Tirmizi 'nin "*Sünen-i Tirmizi*", Ahmet b. Şuayb el-Nesâî'nin "*Sünen-i Nesâî*", Muhammed b.Yezid el-Kazvînî'nin "*Sünen-i İbn Mâce*" den faydalanılmıştır. Bunların yanı sıra, Süyûtî ve İbn Hamza'nın esbâb-ı vürûd konusundaki çalışmalarına da başvurulmuş; ancak tez kapsamında ele alınan hadislerle ilgili doğrudan bir bilgiye ulaşılammıştır."

Tüm bunların yanında eserde yer alan hadisler hakkında değerlendirilmede bulunulurken esere muhalif olunmamıştır. Ayrıca ayetlerle de desteklenen hadisler mevcuttur. Bu kaynakların yanı sıra Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, makaleler, tezler gibi birçok kaynaktan da yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İBN HUZEYME

Çalışmamızın bu bölümü İbn Huzeyme'nin hayatı, ilmi kişiliği, rihleleri, hocaları, talebeleri, eserleri, İbn Huzeyme'nin Şâfiî mezhebine yakınlığı hakkında bilgiler içermektedir.

1.1. Hayatı

Hicri III. ve IV. Yüzyıllar hadis alanında ilmî faaliyetlerin en üst seviyeye çıktığı ve birçok âlimin yetiştiği dönemdir. İbn Huzeyme de bu dönemde ortaya çıkmış âlimler arasında yer almaktadır. Hadis âlimleri arasında mümtaz bir yere sahip olan İbn Huzeyme'nin hayatına dair kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak bilinen en temel husus, birçok önemli âlimin yetiştiği İslâm coğrafyasının ilim merkezlerinden biri olan Nîşâbur'da dünyaya gelmiş olmasıdır.⁴ İbn Huzeyme (223/838), yılında dünyaya gelmiştir.⁵ Bununla birlikte, bazı kaynaklarda onun h.222 yılında doğduğuna dair bilgilere de yer verilmektedir.⁶

İbn Huzeyme'nin tam adı ve Nesebi ise şudur: Ebu Bekir Muhammed b. İshak b. Huzeyme b. el-Muğire b. Salih b. Bekr es-Sülemî en-Nîsâbü'rî'dir.⁷ İslam âleminde daha çok İbn Huzeyme olarak tanınmaktadır. Kaynaklarda ondan bahsedilirken hafız, hüccet, kâtip, fakih gibi ifadeler yer almaktadır.⁸ Künyesi ise kaynaklarda çok geçmemesine rağmen Ebu Bekir olarak bilinmektedir. İmamü'l- Eimme ise sıfatları arasında yer almaktadır.⁹ Kendisine Şafiî mezhebine yakınlığından dolayı da eş- Şafiî nisbesi ile de anıldığı da rivayet edilmiştir.¹⁰

Büyük İslam âlimleri arasında olan İbn Huzeyme h. 311 yılında doğduğu yer olan Nîşâbur'da vefat etmiştir. İbn Huzeyme ile alakalı kaynak taraması yapıldığı zaman

⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 1/25.

⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 1/14

⁶ Abdülgani b. Abdülvâhid el-Makdisî, *el-İktisâd fî'l-İ'tikâd*, thk. Ahmed b. Atiyye b. Ali el-Gâmidî (Medine: Mektebetü'l-'Ulûm ve'l-Hükm, 1414/1993), 1/432.

⁷ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Tezkiratu'l-Huffâz*, thk. Zekerıyyâ Umeyrât (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998), 2/728.

⁸ Ebü's- Sıdk Takıyyüddin Ebû Bekr b. Ahmed b. Muhammed el- Esedî ed- Dimeşkî, *Tabakâtü'l-Fukahâ' eş-Şâfiîye*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü's-Sikafeti'd-Diniyye, 1998), 1-2/68.

⁹ Osman Aydın, *Muhtelifü'l-Hadîs İlmi Çerçevesinde İbn Huzeyme'nin Sahîh'i* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2020), 320.

¹⁰ Ebû İshâk Cemaleddîn İbrâhîm b. Ali b. Yusuf eş-Şirâzî el-Şâfi'î, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dârü'l-Râid el-Arabî, 1981), 1/106.

kendisi ve ailesi hakkında çok bilginin bulunmadığı kanaatine vardık. Ancak onun çok kanaatkâr bir kişi olduğu yakın çevresi tarafından bilinirdi. Kaynaklar da onun tek bir gömleğe sahip olduğu yeni bir gömlek aldığı anda ihtiyacı olan biri olduğunda o gömleği o kişiye hediye ettiği bilinmektedir.¹¹ Hem kanaatkâr hem de cömert kişiliğiyle dikkat çeken bir kişiliğe sahipti çevresi tarafından bu özellikleri sayesinde oldukça sevilen bir kişiliğe sahiptir.

Yaklaşık doksan sene yaşayan İbn Huzeyme ömrü boyunca tam dokuz iktidar görmüştür. Doğduğunda ise Abbasîler baştadırlar. Yaşadığı süre boyunca çok sayıda savaşa şahitlik etmiştir.¹² Bu kadar olumsuzluğa rağmen o ilme olan sevgisini ve ilmi çalışmalarını hiç bırakmamıştır. Hadis alanıyla ilgili çalışmalara devam etmiştir.

1.2. İlmi Kişiliği

İbn Huzeyme zamanının önemli hadis imamları arasında yer almaktadır. Sadece hadis alanında değil aynı zamanda fıkıh alanında da oldukça tanınmış bir simadır. Şâfiî mezhebine yakın olduğu bilinmekle birlikte on beş on altı yaşlarından sonra herhangi bir mezhebe mensubiyeti olmadığı rivayetler arasında yer alır.¹³ Bu rivayetin varlığı bilinmekle beraber İbn Huzeyme Şâfiî mezhebinin tabakat eserleri içerisinde önemli isimler arasında zikredilmiştir.¹⁴

Eğitim hayatına Nişâbur da başlamıştır. Babasının da âlim bir kişiliğe sahip olduğu bilinmekle beraber diğer aile fertleriyle ilgili çok bir bilgiye ulaşamamıştır.¹⁵ Kur'ân-ı Kerîm'i de küçük yaşta ezberlemiştir. Hadis eğitimine de küçük yaşta hocası İshâk b. Râhûye (ts.)'nin yanında başlamış ve ondan hadis dinlemiştir.¹⁶ Kaynaklarda İbn Huzeyme'nin ilmi birikiminin son derece geniş olduğu bahsedilmekle birlikte sünnetle alakalı yaklaşık 70.000 kadar hadis ezberlediği de bilinenler arasındadır.¹⁷

¹¹ Enbiya Yıldırım, İbn Huzeyme ve Sahih'i, (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez, 1989), 110.

¹² Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988), 1/49–56.

¹³ Ebû's-Sıdk Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Ahmed b. Muhammed el-Esedî ed-Dımaşkî, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfiîye*, thk. Ahmed Ömer Haşim ve Muhammed Zeynuh Muhammed Azeb (Kahire: Mektebetü's-Sikafeti'd-Diniyye, ts.), 1/68.

¹⁴ İbn Kadî Şühbe, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfiîye*, 1/68.

¹⁵ Osman Aydın, Muhteli'fü'l-Hadis İlmi Çerçevesinde İbn Huzeyme'nin Sahih'i (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 320.

¹⁶ Mustafa Işık, "İbn Huzeyme" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı 1999), 20/79-81.

¹⁷ Işık, "İbn Huzeyme", 20/79-81.

İbn Huzeyme'nin hadislere olan derin muhabbeti, onun Hz. Peygamber'e (s.a.v.) duyduğu sevginin de bir tezahürü olarak değerlendirilmiştir. Hadislerde bir hata tespit ettiğinde buna asla tahammül edemez; bu yanlış yapan kimse bir devlet adamı dahi olsa, gerekirse hayatını riske atarak o hatayı düzeltmekten geri durmazdı. Bununla birlikte, İbn Huzeyme, bu tavizsiz tutumuna rağmen sert mizaçlı biri olarak tanınmamaktadır. Bilakis, yakın çevresi onu yumuşak huylu ve mülayim bir kimse olarak tasvir eder. Onun bu yönü zikredilirken genellikle şu örnek aktarılır: “Kıyafetlerini ikinci kez giymeye fırsat bulamadan bir ihtiyaç sahibine verecek kadar cömert ve merhametli bir zâttı.”¹⁸

İlmi hayatı boyunca birçok dalda ismi anılmakla beraber onu daha çok hadis ve fıkıh alanında tanırız. Özellikle hadis alanında bir kariyer geliştirmesinin yanı sıra İbn Huzeyme 'yi kaynaklarda araştırdığımızda onun Fıkıh ilmine olan ilgisine de tanık olmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemesinin ardından ilmî tahsilini derinleştirmek amacıyla rihle yolculuklarına başlamıştır. Hadis rivayetini artırmak ve bu sahada daha yetkin bir eğitim almak amacıyla birçok ilim merkezini ziyaret etmiş; bu sayede farklı coğrafyalardan birçok âlimle tanışma ve farklı mezheplere mensup kişilerle ilmî münasebet kurma imkânı bulmuştur.

Fıkıh alanında da tanınır bir sima olmasına rağmen araştırıldığında mevcut kaynaklar arasında fıkıh üzerine yazılmış eseri bulunmamaktadır. Bu durumda bizlere her ne kadar fıkıh alanına ilgisi olsa da o kariyerine hadis alanında yön vermiş ve hadis alanındaki duayenler arasında tanınır hale gelmiştir.

Fıkıh ve hadis alanında ilmi bilgiye mazhar olması hasebiyle birçok övgüye de layık olmuş bir âlimdir.¹⁹ İbn Huzeyme'nin hadis sahasındaki tanınırlığı, telif ettiği eserler vasıtasıyla bugüne kadar ulaşmıştır. Ayrıca, Buhârî (öl. 256/870) ve Müslim (öl. 261/875) gibi büyük muhaddislerin ondan hadis rivayet ettikleri bilinmektedir. Ancak bu rivayetlerin *Sahîhayn* adlı eserin içerisinde yer almamış olması dikkat çekicidir. İmam Müslim ise bir rivayetinde İbn Huzeyme hakkında “arkadaşımız” ifadesini kullanmıştır.²⁰

¹⁸ Ebû Nasr Tâcuddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye el-Kübrâ* (Kahire: el-Matba'atu'l-Huseyniyye, 1906), 3/111-113.

¹⁹ Ebû İshâk Cemaleddin İbrâhim b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî, *Tabakatü'l- Fukaha*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dârü'r-Râid el-'Arabiyye, 1981), 10/106.

²⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 369.

1.3. Rihleleri

Rihle sözlükte yola koyulmak; bir şeyin sırtına binmek gibi anlamlara gelen rahl kökünden türeyen rihle sözcüğü terim anlamı olarak hadis ilmini öğrenmek ya da ravi hakkında bilgi öğrenmek amacıyla seyahate çıkmak anlamlarına gelmektedir.²¹ İbn Huzeyme de çok sayıda rihleye katılmıştır.²²

Hadis alanında ün yapmış olan İbn Huzeyme yaklaşık on beş yaşından itibaren bu alanda eğitimler almaya başlamıştır. Yaklaşık on yedi yaşlarından itibaren ise hadis alanıyla ilgili yolculuklarda bulunmaya başladığı bilinmektedir.²³ Daha bu yaşlarda hadis ilmine duyduğu sevgi onu bu yolculuklara çıkmaya sevk etmiştir. O devirlere bakıldığında şimdiki gibi kolay ulaşım şartları bulunmadığından dolayı bu yolculuklar günlerce hatta yıllarca da devam etmiş olabilir. Zamanın şartları yol güvenliği gibi konular da bu yolculukların ne kadar zor geçebileceğini göstermektedir.

Rihle yaptığı şehirler: Rey, Cürcân, Şam, Bağdat, Basra, Kahire, Kûfe ve Vâsıt gibi ilim merkezleridir.²⁴ Bu merkezlere olan yolculuklarından oldukça istifade etmiştir. Özellikle dönemin önemli ilim merkezleri arasında yer alan Mısır'da da bulunmuştur. Burada büyük hadis âlimi Buhari ile de tanışma ve onun ilminden istifa de etme fırsatında nail olmuştur.²⁵

İbn Huzeyme'nin iki sefer rihle de bulunduğu bizzat kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır. Örnek vermemiz gerekirse; Basra'da kendisinden ilim öğrendiği Bündâr'dan (öl. 252/866) ikinci rihlesinde ayrı bir rivayet tariki daha edindiğini bildirmektedir.²⁶ Bu sözden de anlaşılacağı üzere farklı kişilerden hadis rivayetinde bulunmak için rihleler de bulunmuştur. Rihle güzergâhlarını ise aşağıdaki görseller aracılığı ile daha anlaşılır kılmayı amaçlamaktayız.

²¹ İbrahim Hatiboğlu, "Rihle", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 106–108.

²² Mustafa Işık, "İbn Huzeyme" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/79-81.

²³ Ebû Bekir Muhammed b. İshâk İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1980), 1/12.

²⁴ Işık, "İbn Huzeyme", 20/79-81.

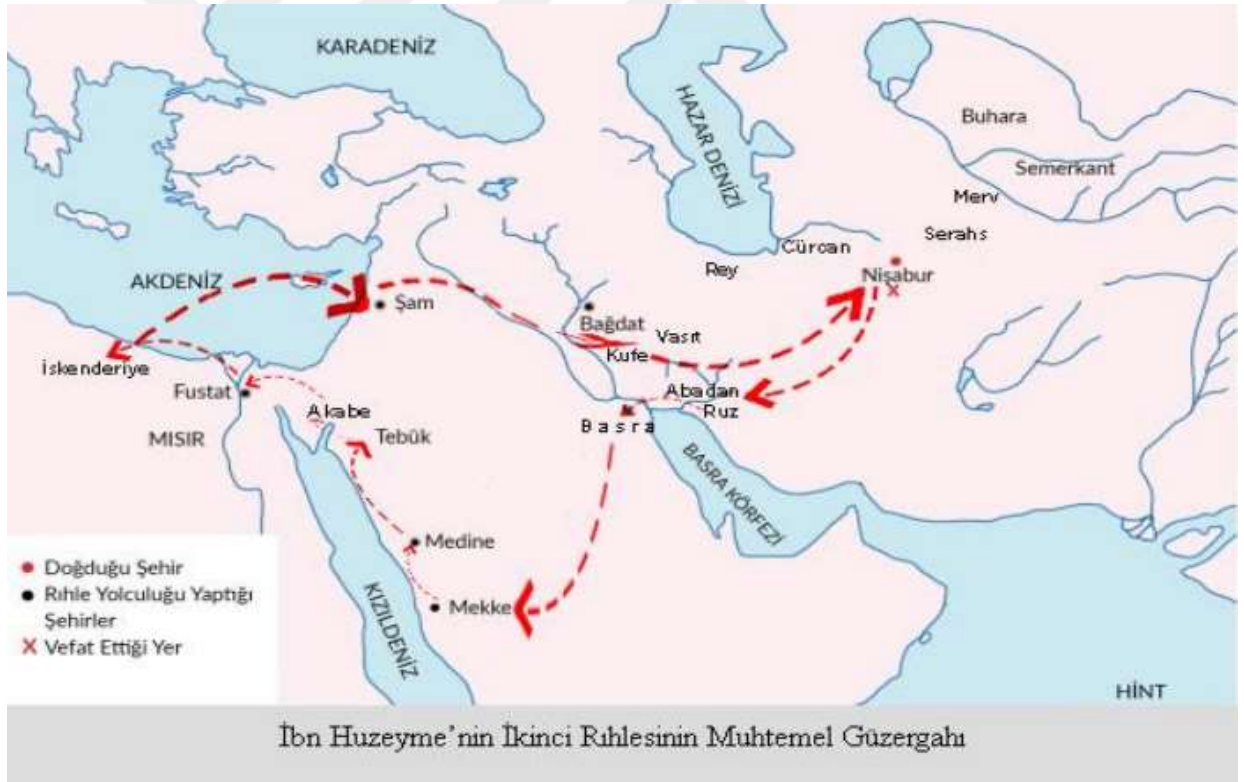
²⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 14/365.

²⁶ Ebû Bekir Muhammed b. İshâk İbn Huzeyme, *Kitâbü't-Tevhîd ve Isbâtu Sıfâtü'r-Rabb azze ve celle*, (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1994), 2/605-665.

27

ŞEKİL 1

ŞEKİL 2

²⁷ Eğitim Bilişim Ağı (EBA), "Hadis 3. Ünite, Sayfa 13" (Erişim 22 Eylül 2025).

1.4. Hocaları

İbn Huzeyme'nin Hadis alanına verdiği önem onu farklı coğrafyalara rihle yapmaya itmiştir. Bu rihlelerin sonucu olarak farklı hocalarla tanışıp onlardan hadis alanında bilgi almasına neden olmuştur. Muhammed b. Abdullah b. Abdul Hakem (öl. 214/829) onun şeyhlerinden ve hocalarındandır. el-Hakem, İbn Huzeyme hakkında şöyle demiştir: Onun eserleri, mevzular hariç yüz kırk kitaptan fazladır ve tasnif mevzular ise yüz farklı kısımdan oluşmaktadır.²⁸

İbn Huzeyme'nin kimlerden eğitim aldığı araştırıldığı zaman birçok isim karşımıza çıkmaktadır. Rivayetlere göre yaklaşık 250' ye yakın hocasının olduğu belirtilmektedir.²⁹ Hocalarından bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: Muhammed b. Râfi'(öl. 245/859), Mahmûd b. Gaylân (öl. 440/1049), Ebû Kudâme es-Serahsî (öl. 241/855), Utbe b. Abdullâh el Humeydî (öl. 219/834), Muhammed b. Ebân el-Müstemlî (öl. 221/836), Ali b. Hucr (öl. 244/858-59), Bîşr b. Mu 'âz (öl. 209/825), İshâk b. Râhuye (öl. 238/853)...³⁰

1.5. Talebeleri

İslam ilim geleneğinde önemli bir yere sahip olan ve birçok âlimden ders alan İbn Huzeyme'nin derin ilmi bilgisinden faydalanmak isteyen talebeler bulunmaktadır. Bu talebeler; Muhammed b. Hibbân el-Bustî (öl.354), Ebû Ali Muhammed b. Abdulvehhâb es-Sekafî (öl.328), Ebû Bekir Ahmed b. İshâk es-Sıbgî (öl.342), Ebû Bekir b. Ebî Osman, Ebû Muhammed Yahya b. Mansûr'dur.³¹ Talebelerine daha çok hadis alanında eğitim verdiği bilinmektedir. Kendisinden hadis rivayet etmek isteyen çok sayıda talebe onun ilmi bilgisine başvurmuşlardır.

Hadis ilminde güvenilir âlimler arasında yer alan İbn Huzeyme öğrencileri ve çevresinde bulunan kişiler tarafından saygıyla anılmıştır. Örneğin Sübkî, İbn

²⁸ Ebu Said Osman b. Said b. Halid b. Said ed-Dârimi, *er-Reddu Ale'l-Cehmiyye-Cehmiyye Reddiyye*, thk. Raşid b. Hasan el-Elmâi (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1418/1998), 1/76.

²⁹ Yıldırım, *İbn Huzeyme ve sahih'i*, 91.

³⁰ Ebû Abdillâh Ebû'l-Fazl Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefâtihu'l-Gayb* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2009), 23/130-131.

³¹ Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *el-Iber fî haber-i men Gaber*, thk. Ahmed Abdumelik Salih (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985), 4/462.

Huzeyme'yi tam anlamıyla müctehid olarak nitelendirmiştir.³² Bu değerlendirme İbn Huzeyme'nin âlimler arasında ilmî derinliği ve yetkinliğiyle öne çıktığını göstermektedir. Dolayısıyla İbn Huzeyme, sahip olduğu ilmî kapasiteyle âlimlerin takdirini kazanmıştır.

1.6. Eserleri

es-Sahih:

Eserin tam adı Muhtarasü'l Muhtasar mine'l müsned ani'n- nebi (s.a.v.) bi- naklil-adl' mevşulen ileyhi 'min gayri kat fi'l-isnad ve la cerh fi nakılı'l ahbari'leti nezküruha bi-meş'i'eti'llahi'dir. Sahih İbn Huzeyme: Dr. Muhammed Mustafa El-Azami tarafından doğrulanan ilk baskı ve İslam Bürosu tarafından h. 1395'te yayımlanmıştır.³³

Şe'nü'd- du'a:

Kitabın yazılış amacı duanın mahiyeti ve insanlara tavsiye edilen dualar hakkında yöneltilen sorulara cevap vermek amacıyla kaleme alınmış bir eserdir. Kitabın tam adı ise Kitabü'd dua olarak bilinmektedir.

Kitabü't tevhid:

Kitabın tam adı *Kitabü't-Tevhid ve İsbatu Sıfati'r-Rab Azze ve Celle* olarak bilinmektedir. Diğer eserlerine göre daha fazla tanınan bu eser seksen civarında babdan oluşmuştur. Bu eser Allaha yönelik niyaz ve yakarma sunmaktadır. Bu eserde 750'den fazla hadis bulunmaktadır. *Kitâbü't-Tevhîd*, *Kütüb-i Sitte*'de yer almış birçok hadisin farklı senedler ile rivayetine yer vermesinden dolayı müstahrec türü eserlerden arasında yerini almıştır.³⁴

Ceyş'üt- tevşih:

Lisanüddin el-Hatîb tarafından kaleme alınan "*Ceyş'üt- tevşih*" adlı bu eser moşahat türünün önemli bir örneğidir. Endülüs edebiyatının moşahatlarının derlendiği bir eser olma özelliği göstermekle beraber eserin içeriğinde biyografik bilgiler de yer almaktadır.³⁵

³² Fevzân b. Sâbık b. Fevzân, *el-Beyân ve'l-İşhâr li'l-Keşfi zayği'l-Mülhid el-Hâcc muhtâr*, (Beyrut: Dâru'l-Garb el-İslâmî, 1422/2001), 1.

³³ Işık, "İbn Huzeyme", 20/79-81.

³⁴ Emrullah Yüksel, "Kitâbü't-Tevhîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/116-117.

³⁵ Işık, "İbn Huzeyme", 20/79-81.

Bilinen en önemli kaynakları bunlardır. Bu eserlerinin yanında bazı küçük cüz halinde müstakil eserleri de mevcuttur. Biz bu yazımızda İbn Huzeyme'nin sahihini Esbab-ı Vürûd açısından değerlendireceğiz.

1.7. İbn Huzeyme Hakkında Bazı Âlimlerin Görüşleri

Bir kişi hakkında bilgi edinmenin en önemli noktalarından birisi de o kişi hakkında yapılan olumlu ya da olumsuz yorumlar olacaktır. Biz de bu başlık altında İbn Huzeyme ve onun ilmi hakkında yorumda bulunan bazı kişilere yer vereceğiz.

- a. **Kezâ Müzenî** (öl.246/877); “*Hadîsten söz edilecekse, konuşulması gereken odur. Zira o, hadîsi benden daha iyi bilir.*” şeklinde bir yorumda bulunarak İbn Huzeyme'nin hadis ilmi alanında kendinden üstün olduğuna vurgu yapmıştır.³⁶
- b. **Ebu Hatim er-Râzî** (öl.327/939); “*Onun durumunu bana sormak yerine, benim durumumu kendisine sorun. Zira o, tabi olunması gereken bir imâmdır.*” Şeklinde bir yorumda bulunarak İbn Huzeyme'nin hadis ilmi alanındaki başarısına değinerek üstünlük ifadesinde bulunmuştur.³⁷
- c. **Dârekutnî** (öl.385/995); “*İbn Huzeyme, eşi benzeri olmayan güvenilir bir imâmdır.*” Diyerek İbn Huzeyme'nin güvenilir bir âlim olmasına değinmiştir.³⁸

Hakkında yapılan değerlendirmelerden de açıkça anlaşılacağı üzere, İbn Huzeyme, özellikle ilim ehli arasında büyük saygı gören ve yüksek derecede itibara sahip bir âlim olarak tanınmıştır. Bu durum, onun ilmî şahsiyetinin ne denli güçlü ve etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

1.8. İbn Huzeyme'nin Şafî Mezhebine Yakınlığı

İbn Huzeyme'nin Şafî mezhebine mensubiyeti veya bu mezhebe yakınlığı, birçok âlim tarafından dile getirilmiştir. Nitekim bazı Şafî âlimleri, onu mezheplerinden biri olarak kabul etmişlerdir. Öte yandan Sübkî, İbn Huzeyme 'yi mutlak müçtehid olarak

³⁶ Zehebî, *Siyer*, 14/371.

³⁷ Zehebî, *Siyer*, 14/ 377.

³⁸ Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz*, 2 728; Sübkî, *Tabakât*, 3/ 118.

nitelendirerek, onun herhangi bir mezhebe bağı kalmaksızın içtihat edebilecek ilmî donanıma sahip olduğunu ifade etmiştir.³⁹

İbn Huzeyme'nin genel olarak Şâfiî mezhebinin kurucuları arasında yetiştiği düşünülse de bu bilgi yanıltıcıdır. Zira Şâfiî mezhebi, İbn Huzeyme doğmadan yaklaşık yirmi yıl önce kurulmuş ve mezhep olarak tanınmıştı. İbn Huzeyme'nin gençlik yılları mezhebin en yaygın ve bilindik olduğu dönemlere denk gelir; çevresindeki pek çok kişi, hatta hocaları bile bu mezhebe bağlıydı. Muhammed b. Sâlih b. Hânî'den rivayet edildiğine göre, İbn Huzeyme şöyle demiştir: *"Kim Allah'ın, arşının üzerinde, yedi kat göğün üstünde istiva ettiğini (yerleştiğini) kabul etmezse, o kâfirdir, kanı helâldir, malı da ganimet sayılır."* Zehebi ise bu hadisi şöyle yorumlamıştır: *"Ben diyorum ki; kim bu sözü, Allah'ın kitabı ve Resûlullah'ın (s.a.v.) hadislerini tasdik ederek, fakat anlamını Allah'a havale edip, tevil etmeden ve derin tartışmalara girmeden kabul ederse, o kişi doğru yoldaki bir Müslümandır. Ancak kim bunu inkâr ederse, belki bu konunun Kur'an ve sünnette geçtiğini bilmiyordur; bu durumda bir eksiklikler ve Allah onun affını umarız. Çünkü Allah (c.c), her Müslümanın bu konuda geçen bütün rivayetleri ezberlemesini farz kılmaştır."*⁴⁰ Ancak kim bunu bile bile inkâr ederse, Selef-i Sâlihîn'in yoluna uymaz, nasları akılcı yorumlarla tahrif etmeye kalkarsa, onun durumu Allah'a (c.c) kalmıştır. Allah'a (c.c) sapıklıktan ve hevâya uymaktan sığınırız. Tüm bu rivayet ve değerlendirmeler, İbn Huzeyme'nin Şâfiî mezhebine olan yakınlığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

İbn Huzeyme'nin çoğunluk Şâfiî olduğunu savunsa da Şâfiî mezhebine üye olmadığını savunan kişilerde mevcuttur. Bunlardan biri ise Ebûbekir Muhammed eş-Şâsî (öl. 507/1114)' dir. O, İbn Huzeyme'nin Şâfiî mezhebinden olmadığını şu sözleriyle ifade etmektedir: İbn Huzeyme'nin yanına gelmişim, orada bulunan Ebu Bekr en- Nakkaş el-Mukrî (öl. 351/962) ona; "Bana gelen bilgiye göre Hassane el-Müzeni (öl. 264/878) ve İbn Abdülhakem (öl. 257/870) arasında çekişme olduğu sırada Şâfiî mezhebine ait görüşlerin İbn Abdülhakem tarafından reddedildiğini Hassane el-Müzeniye haber edilmiştir. Müzeni de bu sırada, o bunu kendi başına beceremez demiştir. Bunu ancak Muhammed b. İshak

³⁹ Muhammed Zeynühüm Muhammed Azb, *ez-Zâhir* (Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1413/1993), 1/219–222.

⁴⁰ Zehebî, *Siyer*, 1/30.

en-Nîsâbûrî'nin yardımıyla yapmıştır demiştir. İbn Huzeyme ise onu onaylar tavırda “aynen öyle” şeklinde bir cevap yöneltmiştir.⁴¹

⁴¹ Zehebî, *Tezkire*, 2/ 729, Zehebi, *Siyer*, 14/377

İKİNCİ BÖLÜM

2. SAHİH-İ İBN HUZEYME VE ESBÂB-I VÜRUD AÇISINDAN İNCELENMESİ

İbn Huzeyme'nin önemli eserlerinden biri olan *Sahîh*'i; hadis derlemesi olması dolayısıyla özellikle rivayet üslubuna hâkimdir. Eserin tam adı ise; *Muhtasarü'l-muhtasar mine'l-müsned 'ani'n-nebî (s.a.v.) bi-naqli'l-'adl 'ani'l-'adl mevşûlen ileyhi (s.a.v.) min gayri kat fî'l-isnâd ve lâ cerh fî nâkili'l-ahbâri'lletî nezķüruhâ bi-meşî'eti'llâhi Te'âlâ'dır*.⁴² Sahîh-i İbn Huzeyme dikkatle incelendiğinde, müellifin hadis ilmine duyduğu derin ilgi ve bu alandaki ilmî birikimi açıkça görülmektedir.

Hadislerin sıhhat derecelerine göre yapılan tasnifte, en güvenilir hadisler hem Buhârî hem de Müslim tarafından müştereken rivayet edilenlerdir. Bu derecenin ardından yalnızca Buhârî'nin rivayet ettiği, daha sonra ise yalnızca Müslim'in rivayet ettiği hadisler gelir. Bunları takiben, diğer sahih hadis mecmuaları gelmektedir. Bu mecmualar arasında İbn Huzeyme'nin *Sahîh* adlı eseri, İbn Hibbân'ın *Sahîh*'i ve Hâkim en-Neysâbü'rî'nin *el-Müstedrek*'i zikredilebilir. Her ne kadar bu eserler de sahih hadisleri derlemek amacıyla telif edilmişse de müelliflerinin hadislerin sıhhati konusundaki kriterleri, Buhârî ve Müslim'in tatbik ettiği ölçütler kadar titiz ve sıkı değildir.⁴³ Bu durumda bizlere İbn Huzeyme'nin sahih adlı eserine hadis alırken Buhârî ve Müslim kadar titiz davranmadığını göstermiştir.

Bunun yanı sıra *Sahîh* adlı eser müellifin fıkıh ilmine olan yakınlığı hasebiyle de fikhî hükümlere ve fikhî mesellere yer verip onlar hakkında yorum yapmaktadır. Hadisleri fikhî açıdan değerlendiren İbn Huzeyme, nâsih-mensuh ve umum-husus gibi usûlî ilkeler çerçevesinde açıklamalar yapmıştır. Tüm bunları yaparken de herhangi bir mezhebi görüşü öne alarak ya da ona başvurarak eseri oluşturmamıştır.⁴⁴ Bunu yapmamasının nedeni ise kanaatimizce herhangi fikhî görüşü öne sürüp de insanları o fikhî görüşe yönlendirmemek istememesi olabilir. Bu sebepten dolayı sahihinde herhangi bir mezhep mensubunu yönlendirici bir üsluptan uzaklaşıp daha genel ifadeler kullanarak ehli Hadis ifadesini

⁴² Işık, "İbn Huzeyme", 20/79-81.

⁴³ Salih b. Fuzeyyân b. Abdullah el-Fuzeyyân, *Eynetü'l-müstefid bi-şerhi kitâb at-Tevhîd*, (Riyad: Müessesetü'r-Risâle, 1423/ 2002), 1/696.

⁴⁴ Halil Efe, "Mihne Sonrasında Ehl-i Hadîs Muhitinde Fıkıh: Ebû Bekir El-Hallâl, İbn Huzeyme ve İbnü'l-Münzir", *Theosophia* 5/1 (Kasım 2022), 121-142.

kullanmıştır.⁴⁵ Hadisleri yorumlaması ise onun fikhî alanda olan ilmi zenginliğini de bizlere kanıtlar niteliktedir.

İbn Huzeyme'nin *Sahih-i'ni* oluştururken fıkha da yer verdiğinden bahsetmiştik. Kıyas da fikhî delillerden birisidir. Sahihinde kıyas da bulunmuş ve bunun gerekli olduğunu savunmuştur. Bunu şu örnekle açıklamak daha yerinde olacaktır: Cuma namazının buluş çağına ermiş bir Müslümana farz olup çocuklara olmadığını bildiren hadisi şu şekilde değerlendirmiştir:

“Bir illete binaen gelen emre teşbih ve temsîl caizdir. İletin mevcut olduğu anda, emir / emrin gereği vacip olur. Örneğin Hz. Peygamber, ihtilam olan her bir kimsenin cumaya gitmesi gerektiğini bildirdi. Zira ihtilam buluşdur (buluşun alametidir). İhtilam gerçekleşmemiş bile olsa -ki bu mümkündür-, buluş vaki olduğu anda Cuma namazı farz olmuştur; buluşu ihtilamsız gerçekleşmiş olsa bile bâliğ olan her bir kimseye Cuma namazı farzdır. Bu mesele bizim burada açıkladığımız prensibe göre değil de ‘Emir, bir illete binaen olmaz; emir ancak taabbüdîdir’ diyen muhalifimizin prensibine göre değerlendirilse idi, yirmi-otuz yaşına gelmiş hür ve âkil bir kimsenin, şayet ihtilam olmaıysa cumaya gitmesi farz olmazdı. Çünkü Hz. Peygamber ihtilam olan kimsenin cumaya gitmesi gerektiğini bildirdi.”⁴⁶

Bu açıklamadan da anlaşıldığı üzere eserlerini fıkıh ilminden faydalanarak yazmış ve tüm bunları fıkıh ilminin kanıtlarıyla beraber harmanlayarak daha faydalı bir şekilde oluşturmuştur. Okuyucu ise eseri okurken bu şekilde açıklamalarla karşılaşarak olayları bir de fikhî açıdan değerlendirme fırsatı yakalamaktadır. Tüm bunları yaparken herhangi bir yönlendirmede de bulunmamıştır.

İbn Huzeyme Sahihi hadis aktarımı vasıtasıyla bizlere bir fıkıh doktrini de sunmuştur. Eser bizlere içtihatlar hakkında da bilgiler sunmuştur. İctihat yapmak için de fıkıh ilmine hâkim olmak lazımdır. İbn Huzeyme bu içtihat ve kıyaslarda bulunurken de nasları da geri plana atmamıştır. Hadisleri yorumlarken naslara da başvurmuştur. Bu tutumu ise İbn Huzeyme'nin ehl-i hadis bir tavra sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir.

⁴⁵ Nail Okuyucu, “Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/40 (Ekim 2016), 365.

⁴⁶ İbn Huzeyme, *es- Sahih*, 3/122.

İbn Huzeyme'nin sahihindeki esbabı vürûdu incelemeden önce konunun bütünlüğünü sağlamak açısından hadis literatüründe esbabı vürûd hakkında genel bilgiler verilmesi daha uygun olacaktır.

2.1. Hadis Literatüründe Esbabı Vürûd

Kur'an-ı Kerim'i anlamak için Esbâb-ı Nüzûl bilmek ne kadar önemliyse, hadisleri anlamak içinde esbâb-ı vürûd bilmek o kadar önemlidir. Esbâb-ı Nüzûl Kur'an-ı Kerim'de ayet ya da surelerin indiriliş sebeplerini açıklayan ilim dalıyken, Esbâb-ı Vürûd hadislerin hangi nedenden ötürü söylendiğini açıklayan ilim dalıdır.

Esbâb-ı nüzûl ilmine dair ilk dönemden itibaren çok sayıda eser kaleme alınmışken, Esbâb-ı vürûd ilmine ait doğrudan bir eser kaleme alınmamıştır. İbn Dakiki'l-İd (öl. 702/1302), konuyla alakalı birkaç esere vakıf olduğunu belirtmekte, ancak ne eser ne de yazar adı hakkında bir bilgi vermemektedir.⁴⁷ İbn Hacer'e (öl. 852/1448) göre ise İbn Dakiki'l-İd'in Ebu Hafs el-Ukberî'nin (öl. 387/997) eserini işaret etmiş olması mümkündür.⁴⁸ Esbâb-ı vürûdî'l-hadîs ilmi, hadis usulü içerisinde ilk olarak İbnü's-Salâh'ın (öl. 643/1245) "*Mukaddime*" adlı eserinde ele alınan temel ilimlerin üzerine, Bulkînî'nin (öl. 805/1495) "*Mehâsinu'l-İstılâh*" çalışması ile önemli katkılar yapılmıştır. Daha sonra bu konu İbn Hacer'in "*Nuzhetü'n-Nazar*"⁴⁹ ve Suyûtî'nin (öl. 911/1505) "*Tedribu'r-Râvî*"⁵⁰ eserlerinde de incelenmiştir. Ayrıca Suyûtî, esbâb-ı vürûdî'l-hadîs konusunu teoriden pratiğe taşıyarak, bu alanda özel bir eser kaleme almıştır.

Suyûtî'den sonra bu ilmi, hadîs usulü alanında ele alan nadir çalışmalar mevcuttur. Bu alanda bir usul konusu olarak değil de daha çok pratik bir çalışma olarak yalnızca İbn Hamza'nın (öl. 1120/1714) "*el-Beyân ve't-Ta'rîf fî Esbâbı Vurûdi'l-Hadîs*" adlı eseri oldukça önemlidir. Taşköprizâde (v. 1030/1621) ise ilimlere dair eserinde, esbâb-ı vürûdî'l-hadîs ilmini "*İlmü Esbâbi Vurûdi'l-Ahâdis ve Ezminetihî ve Emkinetihî*" başlığı altında zikretmiş; konusunun isminin muhtevasını açıkça ortaya koyduğunu ve

⁴⁷ İbn Dakiki'l-id, *İhkâmü'l-Ahkâm fî Şerhi Umdeti'l-Ahkâm*, thk. Muhammed Hâmid el-Fıkî ve Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: Dâr İhyâ'ü'l-Türâsi'l-'Arabî, 1407/1987), 1/11.

⁴⁸ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *Nuzhetü'n-nazar*, thk. Salih Muhammed Uveyda (Beyrut: Dâr İhyâ'ü't-Turâsi'l-'Arabî, 1989), 1/126.

⁴⁹ İbn Hacer, *Nuzhetü'n-nazar*, 1/125.

⁵⁰ İbn Hacer, *Nuzhetü'n-nazar*, 1/126.

faydasının da herkes tarafından bilinir derecede büyük olduğunu belirtmiştir.⁵¹Buna rağmen, Taşköprizâde'nin işaret ettiği gibi, bu ilmin usûl alanında sistematik bir şekilde geliştiğini söylemek zordur. Bu bağlamda, esbâb-ı vürûdi'l-hadîs ilminin diğer ilim dallarına kıyasla yeterince gelişmediği ve bağımsız, sistematik bir disiplin hüviyetine kavuşamadığı sonucuna varılabilir.

Günümüzde ise İbrahim Saylan'ın “*Hadisleri Anlama Yöntemi Olarak Esbâb-ı Vurûd*”, Serkan Demir'in “*Esbâbü Vürûdi'l Hadîs ile Esbâbü'n-Nüzûl Arasındaki İlişki*”, İbrahim Saylan'ın “*Esbâbu Vurûdi'l- Hadisin Tarihçesi ve Literatürü*”, Ramazan Doğanay'ın Medine “*Hâricinden Gelenlerin Esbâb-ı Vürûd'a Etkileri*”, Necmeddin Şeker'in “*Bir Istılah Denemesi:Evsâtu Vurûdi'l-Hadîs*” Sedat Yıldırım'ın “*Hicrî V.-VII. (M. XI.-XIII.) yy.'da Hadis ÇalışmalarıI ve Ahvâzlı Hadiçiler*” adlı çalışmasında sebep-i vürûdla alakalı detaylı bilgiler mevcuttur.⁵²

Sonuç olarak, esbâb-ı vürûdi'l-hadîs ilmi, hadislerin tarihi ve bağlamsal arka planını anlamada son derece önemli bir işleve sahip olmasına rağmen, klasik hadis usûlü içerisinde bağımsız ve müstakil bir disiplin olarak yeterince gelişme imkânı bulamamıştır. Bu alana dair teorik çerçeve ilk defa İbnü's-Salâh (öl.643/1245) ile şekillenmeye başlamış, Bulkînî (öl.805/1403) ve Suyûtî gibi âlimlerin katkılarıyla daha da zenginleşmiştir. Ancak tüm bu katkılara rağmen, esbâb-ı vürûd ilmi, tıpkı esbâb-ı nüzûl ilmi gibi sistematik bir yapıya kavuşamamıştır. Taşköprizâde'nin ifadesiyle bu ilmin faydası açıkça ortada olmasına karşın gerek teorik gerek metodolojik olarak yeterince derinleşememiştir. Bu durum, hadisin bütüncül olarak anlaşılması için önemli bir boşluğa işaret etmektedir.

2.2. Sahih-i İbn Huzeyme'nin Esbâb-ı Vürûd Açısından Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde İbn Huzeyme'nin Sahih adlı eserinde yer alan, 3079 tane hadis arasından 86 adet hadisin sebep-i vürûdu tespit edilmiş, bu hadislerin bazıları hakkında değerlendirmede bulunmuştur.

2.2.1. Abdest

⁵¹ Taşköprizade Ahmed Efendi, Miftâhu's-sa'ade ve misbâhu's-siyâde fi mevzûati'l-ulûm (Mekke, 1985), 2/342

⁵² Sedat Yıldırım, *Hicrî V.-VII. (M. XI.-XIII.) yy.'da Hadis Çalışmaları ve Ahvâzlı Hadiçiler*, (İstanbul: Hiperyayın 2020), 202.

- Süleyman b. Yesar, Mikdad b. Esved (r.a)’den şöyle nakletti: Ali b. Ebi Tâlib benden Resulullah’a (s.a.v.) ‘a eşiyle oynadığında kendisinden mezi gelen kimsenin durumunu sormamı istedi. Resulullah (s.a.v.) ‘a bunu sordum. Resulullah şöyle cevap verdi;

*“Sizden biri mezi görürse, fercine su serpsin- fercini su ile yıkasın ve namaz abdesti gibi abdest alsın”*⁵³

İbn Huzeyme’nin sahih ’inde geçen bu hadis muhtelif kaynaklarda da geçmektedir. Ebû Dâvûd’da (öl. 275/889) şu şekilde geçmektedir: “Hazreti Ali (r.a) dedi ki: ‘Ben mezisi akan bir kimseydim, yıkanmaya başladım. Sonunda sırtım çatlayacak hale geldim. Durumu Resulullah (s.a.v.) ’ a zikrettim. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) : Öyle yapma her seferinde yıkama! Meziyi gördün mü yıkan, sonra da namaz abdestiyle abdest al. Ancak mezi akacak olursa o zaman yıkan!” Buyurdular.⁵⁴

Süleyman b. Yesar (öl. 107/725)’den nakledilen bu hadisin sebep-i vürûdu, Ali b. Ebi Tâlib’in mezisinin akmasıdır.

- Sevde bnt. Zem’a (öl. 23/644) (r.a), iri cüsseli bir kadındı kadınlar arasında seçilirdi. Bir defasında geceleyin def-i hacet ihtiyacı için dışarı çıktı. Ömer b. Hattab onu gördü, ‘buraya bak! Sen nasıl dışarı çıkarsın? Vallahi sen def-i hacet için bizden gizlenmedin’ dedi. Bu durumu Sevde (r.a) süt ikram ederken Resulullah’a sordu. Resulullah vahiy gelinceye kadar süt ikramını almadı. Daha sonra Resulullah (s.a.v.):

“Cenabı Allah, ihtiyaçlarınızı gidermeniz için evinizden çıkmanıza izin verdi” buyurdu.⁵⁵

Bu hadis-i şerif daha çok Azhâb suresi 53. Ayet ile zikredilmektedir. Süyûtî bu hadisi şerifi ayetin sebep-i nüzulü olarak da değerlendirmiştir. Azhâb suresi 53. Ayet ise şudur; “Ey iman edenler! Siz zamanını gözetlemeksizin, bir yemeğe davet edilmedikçe, Peygamber’in evlerine girmeyin. Ancak davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbete dalmayın. Çünkü bu hareketiniz Peygamber’i üzmemek, fakat o (size bunu söylemekten) utanmaktadır. Ama Allah (c.c), hakkı söylemekten çekinmez.

⁵³ İbn Huzeyme, *Sahîh*, 1/37.

⁵⁴ Ebû Dâvûd Süleymân b. Eş’as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, “Tehâret”, (Beyrut: el-Mektebetü’l-‘Asriyye, t.y.), 4/300, 83.

⁵⁵ İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, 1/57.

Peygamber'in (s.a.v.) hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır. Sizin Allah'ın Resulünü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikâhlamanız asla caiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük (bir günah) tır.” Yine Hz. Aişe’ den rivayet edilen hicap hadisi ise bu hadisi şerif üzerine nakledildiği hakkında yorumlar da mevcuttur.⁵⁶

Yukarıda geçen hadisi şerifte Sevde bint Zem’a (r.a) ve Hz. Ömer (r.a) arasında geçen diyalogdan bahsedilmektedir. Hadis-i şerif Sevde bint Zem’ gece yarısı def-i hacete gitmek için dışarıya çıkması ve bu esnada Hz. Ömer’le karşılaşması konu edilmektedir. Hz. Ömer (r.a) bu durumun bir hanım için uygun olmayacağı fikrini savunmuştur ancak olayı Peygamber’imizle (s.a.v.) de paylaşp onun konu hakkında düşüncelerine de başvurmuştur. Hadisin sebab-i vürûdu Sevde bt. Zem’a’nın def-i hacet ihtiyacını gidermek için geceleyin dışarı çıkması Hz. Ömer’in (r.a.) onu görmesidir.

Bu hadis bize günlük hayatımızı kolaylaştırmak için bir hüküm ortaya koymuştur. Hadis bizlere o dönemde kadınların toplum içerisindeki konumu hakkında bilgi vermektedir. Peygamberimiz soru karşısında hanımların def-i hacet ihtiyaçlarını karşılamak için dışarı çıkmasında herhangi bir sakınca bulunmadığını vurgulamıştır.

- Dâvûd b. Ebû Hinde, Amir b. Şerahil’in şunları naklettiğini söyledi: Alkame ’ye İbni Mes’ûd cin gecesinde Resulullah ’ın (s.a.v.) yanında mıydı? Diye sordum. Alkame dedi ki: Aynı şeyi ben de İbni Mes’ûd’a cin gecesinde sizden biri Resulullah’ın yanında olayı görmüş müydü? Diye sordum. İbn Mes’ûd’a dedi ki: Hayır. Ancak o gece biz Resulullah’ın (s.a.v.) yanındayken birden onu kaybettik. Onu dere tepe aradık bulamadık. Galiba uçtu, kayboldu dedik. Gece’nin şerrinden birilerinin O’na zarar vermesinden endişelenerek selendik. Sabah olduğunda Hira yönünden çıkıp geldi. Ya Resulullah! Seni kaybettik diye her yerde aradık, fakat seni bulamadık. Gecenin şerrinden, birinin sana zarar vermesinden endişelendik dedik. Resulullah (s.a.v.) :

“Cinlerden bir davetçi bana geldi, onunla gittim. Onlara Kur’an okudum” dedi. Bizi götürdü ve onların ateşlerini, işaretlerini bizlere gösterdi. Kendisine cinler yiyeceklerimiz neler olsun? Diye sormuşlar. Resûlullah (s.a.v.) "Azıklarınız. Allah'ın ismi zikredilmiş, elde ettiğiniz eti sıyrılmış kemiklerdir ve tezekler de hayvanlarınızın yemi

⁵⁶Bedreddin Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed el-‘Aynî, *Umdetü'l-Kârî fî Şerhi Sahîh-i Buhârî*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, 2001), 2/34.

olsun" demiş. Resûlullah bize "Kemik ve tezek ile temizlenmeyiniz. Çünkü onlar cinlerden kardeşlerinizin yiyecekleridir" buyurdu.⁵⁷ Bu hadis, Abdü'lâ'nın rivayetidir. İbni Ebi Zaide (öl. 748/1348) 'nin rivayetinde, Resûlullah "kemik ve tezek ile temizlenmeyiniz. Çünkü cinlerden kardeşlerinizin azığıdır" buyurmuştur.⁵⁸

Ashab, Resûlullah'ı (s.a.v.) bir süre görememiş ve kaygılanmıştır. Ertesi gün ise Resûlullah'ın (s.a.v.) dönüşüyle beraber hem cinlerle yaşadığı tebliğ süreci hem de onların gündelik ihtiyaçlarına dair bilgileri Peygamber'imiz (s.a.v.) sahabelerle paylaşmıştır. Cinlerin, insanlar gibi yeme içme ihtiyaçlarına sahip olduğu anlaşılmış ve bu bağlamda bazı maddelerin onlara ayrıldığı bildirilmiştir.

Farklı bir yönden bakılacak olunursa hadisin söyleniş sebebi yalnızca Peygamber'imizin (s.a.v.) cinlere olan tebliği değil, aynı zamanda Müslümanlar için temizlikte kullanılmaması gereken bazı maddelerin açıklanmasıdır. Resûlullah'ın (s.a.v.) bu uyarısı, temizlik maddeleriyle alakalı fikhî bir düzenleme olmasının yanı sıra cinlerle alakalı bir farkındalığı da ortaya koymaktadır.

- Nafi b. Cubeyr, Abdullah b. Abbas' dan (r.a) şunları rivayet etti: "Ömer b. Hattab'a (r.a) bize zorluk günlerindeki, Tebuk Gazvesindeki hatıralarından bahset denildi. Ömer b. Hattab (r.a) şunları anlattı: Çok sıcak bir zamanda Tebuk gazvesine çıkmıştık. Bir bölgeye vardığımızda çok susadık. Hatta susuzluktan boynumuz kopacak, öleceğiz zannettik. Öyle ki bir kişi su aramaya gitti fakat dönmedi. Susuzluktan öldüğünü düşündük. O kişi devesini kesmiş devenin işkembesindeki suyu çıkartıp içmişti. İç organlarından karaciğerinden kalanını da getirmişti. Ebu Bekir Sıddık Ya Resulullah bize dua etsen dedi." Resulullah: "*Bunu gerçekten istiyor musun?*" dedi. Ebu Bekir evet deyince Resulün ellerini kaldırıp dua etti. Duası bitmeden gökyüzü değişti ve karardı. Sonra gökyüzünden üzerimize yağmur döküldü. Hemen yanımızdaki kablari doldurduk. Sonra araştırmaya devam ettik. Fakat hiçbir askeri çalışma bulamadık.⁵⁹

İbn Huzeyme dedi ki; şayet işkembedeki su necis olsaydı, şayet iç organlara onu bulaştırması caiz olmazdı. O zaman, bedenın diğer parçaları da necis olurdu. Necis yerlere dokunan su temiz olmazdı. Necis suyun içilmesi, ölüm korkusu varsa insanın

⁵⁷ Müslim, "Salât" 150/450

⁵⁸ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/71.

⁵⁹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/83.

hayatı necis olan suya bağlıysa caiz olur. Çünkü zaruret anında ve ölüm korkusu olduğunda Allah (c.c), insanın leş yemesini, kan içmesini ve domuz etini yemesini mübah kılmıştır. Ölüm tehlikesinde ihtiyacı olmayana leş, kan ve domuz eti, haram kılınmış necis şeylerdir. Zorda kalmış kişiye, yiyecek hayatta kalması için mübahtır. Aynı şekilde ölüm tehlikesi varsa hayatta kalması için zorda kalmış kişiye, necis suyu içmesi mübahtır.

Nafi b. Cubeyr (öl. 614/1217),’den nakledilen Hadis-i Şerif Tebük Gazvesinden bahsetmektedir. Hadis bizlere bu gazvenin zorlayıcı şartlar altında gerçekleştiğini anlatmaktadır. Hadisin sebep-i vürûdu, Tebük Gazvesi esnasında müminlerin susuzluktan dolayı çaresiz kalmaları, bir sahabinin devenin işkembesindeki sıvıyı içerek susuzluğunu giderdiği kritik bir durumda, Ebu Bekir’in Resûl-i Ekrem’den dua istemesi üzerine gerçekleşen yağmur yağmasıdır.

Hadisin vürûdu yalnızca tarihî bir vakayı aktarma isteğiyle ilgili olsa da içerisinde yer alan olay sadece tarihsel bir bilgi sunmakla kalmayıp, Resûlullah’ın duasının kabul oluşuna ve onun Allah (c.c) nezdindeki konumuna dair önemli bilgiler vermektedir.

- Muhammed b. Münkedir, Cabir b. Abdullah’ın şunları söylediğini bildirdi: Hastalanmıştım Resulullah (s.a.v.) ve Ebu Bekir (r.a) birlikte yürüyerek ziyaretime gelmişlerdi. Resulullah (s.a.v.) baygın olduğumu gördü. Abdest alıp suyunu bana döktü, o zaman kendime geldim... Resûlullah’a ey Allah’ın resulü, malımı ne yapayım, nasıl paylaştırayım? Diye sordum. Miras ayeti, Nisa suresinin 176. Ayeti ininceye kadar bana bir cevap vermedi

*“Çocuğu olmayan bir kişi ölüp de bir kız kardeşi bulunursa bıraktığı malın yarısı onundur...” dedi.*⁶⁰

Aynı hadis farklı kaynaklarda şu şekilde geçmektedir: Bize (Yemen’e) Muaz (r.a), muallim ve emir olarak geldi. Ona’ bir kızla bir kız kardeş bırakarak ölen kimse ’nin veraset durumu hakkında sorduk. O, kız için yarım kız kardeşi için de yarıma hükmetti. O sırada Aleyhissalatu vesselam sağdı.⁶¹

Bu hadisin sebep-i vürûdu ise Cabir b. Abdullah’ın (r.a) “malımı nasıl paylaştırayım?” şeklinde sorduğu soruya Resûlullah’ın cevap vermeksizin bekleyişi

⁶⁰ İbn Huzeyme, *Sahîh*, 1/86.

⁶¹ Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Libâs Kitâbı”, 31 (No. 2893).

sürecinde, Nisa Sûresi 176. ayetiyle açık hükmü nazil olmasıdır. Olay, mirasla ilgili hukukî bir boşluğun ilahî bir ayetle doldurulduğu belirtisidir. Miras konusuyla alakalı İbrahim Ömer el-Bikâî (öl. 885/1480) ise şeriatımızda miras ayetinin nüzûl sebeb-inin kadınlar olduğunu ifade etmektedir.⁶²

İslam hukukunda miras hakkında bilgi veren hadisler arasında yer alan bu hadisten şu sonuçları çıkarabiliriz: Peygamber’imizin (s.a.v.) hasta ziyaretinde bulunup onun için dua etmesi, bunun yanında kendisine miras hakkında sorulan soru karşılığında ayet inmesi ve İslam miras hukukunun şekillenmesinde önemli bir ayetin inmesine vesile olması bu hadisi önemli kılan maddeler arasında yer almaktadır.

- Nubeyh el- Anezi, Cabir b. Abdullah ‘ın (r.a) şöyle söylediğini bildirdi: “Resulullah ile yolculuk yapıyorduk. Namaz vakti geldi. Resulullah (s.a.v.) “yanında temiz su olan var mı?” Dedi. Birisi mataradaki kalan suyu getirdi. Bir tasa döktü Resulullah (s.a.v.) onunla abdest aldı. Sonra herkes kalan sudan abdest almak için geldi. Topluluk onunla sadece mesh edelim dediler. Resulullah onların sözlerini işitti. “Bekleyin” dedi. Resulullah (s.a.v.) elini kabdaki suyun içerisine koydu ve dedi ki: “Abdestinizi gerektiği gibi alın” buyurdu.”

Cabir b. Abdullah dedi ki: yemin olsun gözlerime inanamadım. Çünkü Resulullah’ın (s.a.v.) parmakları arasından su fişkırdığını gördüm. Resulullah (s.a.v.) herkes abdest alıncaya kadar suyun içerisinden elini çıkartmadı. O gün orada, yüz kişi ya da daha fazlası olduğumuzu zannediyorum.⁶³

Nubeyh el- Anezi (ty.) ’den nakledilen bu hadisin sebeb-i vürûdu, bir sefer sırasında abdest için yeterli suyun bulunmaması durumudur. Yolculuk gibi zor durumlarda ibadetlerin yerine getirilebilmesi için gerekli olan imkânların sağlanması ya da yetersizliğin nasıl telafî edileceği konusu ise hadisin ana bağlamını oluşturmaktadır. Hadisin dikkat çekici bir başka yönü ise Peygamberimizi gerçekleştirdiği mucizedir.

- Ebu Yahya, Abdullah b. Amr’ın (r.a) şöyle söylediğini bildirdi: Resulullah (s.a.v.) ile beraber Mekke’den Medine’ye dönüyorduk yolda bir suyun yanına vardığımızda, topluluk ikinci namazı için acele ediyordu. Herkes aceleyle

⁶²Ebü’l-Hasan Burhâneddin İbrâhim b. Ömer b. Hasan el-Bikâî, *Nazmü’l-Dürer fî Tenâsübi’l-Âyât ve’s-Süver* (Kahire: Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî, 1984), 246–249.

⁶³İbn Huzeyme, *Sahîh*, 1/87.

abdest alıyordu. Onlara baktığımızda, topuklarının kuru olduğu görünüyordu. Topuklarına su değmemişti. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu:

*“Cehennem ateşinin dokunacağı o topukların vay haline! Abdesti tam alın.”*⁶⁴

Kütüb-i Sitte de ise şu şekilde geçmektedir: Hazreti Ömer (r.a) şunu söyledi: ‘ Bir adam Resûlullah’a (s.a.v.) gelmişti: Onun abdest almış fakat ayaklarının üzerinde tırnak kadar yeri yıkamadan bırakmış olduğunu gördü. Resulullah (s.a.v.) adama müdahale etti: Git abdestini güzel al! Adam gidip abdestini güzel al! Adam gidip yeniden abdest aldı, sonra namazını kıldı.’⁶⁵

Ebu Hureyre (r.a) bu hadisten maksadın ayakların topuklarına kadar hiçbir yerinin kuru kalmamasının kastedildiğini söylemiştir. Muhammed b. Ziyad (öl. 324/936)(r.a.) Ebu Hureyre’nin (r.a) bazı insanların mataradan abdest aldığını gördü ve o kişilere “Abdest azalarını hakkını vererek yıkayın” demiştir.⁶⁶ Bu hadisi şerifin önemi abdest alırken tüm abdest uzuvlarının iyice yıkanması ve her yere yeterince su değmesidir. Abdeste önem vermezsek sonucunun cehennem ateşi olacağı hadisi şerifte kesin bir dille ifade edilmektedir.

Ebu Yahya tarafından nakledilen hadis Peygamberimizin (s.a.v.) Müslümanlara abdest hakkında uyarısından bahsetmektedir. Hadis abdestin özenli bir şekilde alınması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Peygamberimizin vurguladığı *“Cehennem ateşinin dokunacağı o topukların vay haline!”* cümlesi ise bu durumun ciddiyetini belirtmektedir. Hadisin sebep-i vürudu ise ayaklarda kuru yer kalmasıdır. Bu konuda yapılan uyarı eğer ciddiye alınmazsa ciddi yaptırımlar olacağı vurgulanmaktadır.

Yukarıda geçen hadis bize abdest alırken dikkat etmemiz gereken şeyleri aktarırken bir yandan da alel acele bir şekilde özen göstermeden abdest alınmaması gerektiğinin uyarısını vermektedir. Bunu yaparken de Müslümanları cehennem ateşiyle tehdit etmektedir.

- Bürdân, İmran b. Husayn’in (r.a) şöyle söylediğini bildirdi: “Bir seferde Resulullah (s.a.v.) ile beraberdik. Sabah namazından önce gece boyunca, seher vaktine kadar yol aldık. Bir yerde konakladık. Fakat orası yolcunun

⁶⁴ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/121.

⁶⁵ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 67 (No. 171).

⁶⁶ Abdülmecid Okcu, “Taberî Tefsîrinde Abdest Âyetinin Yorumu ve Taberî’nin Konuyla İlgili Görüşleri Üzerine Bazı Mülâhazalar,” *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/01(Haziran 2003), 216–246.

konaklaması için uygun bir yer değildi. Güneşin sıcağı ile uyandık... Sonra Resulullah (s.a.v.) namaza çağırdı. İnsanlara namaz kıldırıldı. Namazını bitirip yüzünü çevirdiğinde toplumla beraber namaz kılmayan, ayrı duran birini gördü.” Ona *“Ey filanca, seni namazdan alıkoyan nedir?”* Dedi. O kişi, *“Ya Resulullah cünüp oldum ve su bulamadım”* dedi. Resulullah (s.a.v.) *“sana toprak yeterli olurdu”* buyurdu. İnsanlar Resulullah’a varıp susuzluktan şikâyetlendiler. Resulullah, Ebu Recai’yi ve Ali b. Talib’i çağırdı. İkisine *“gidin ve bize su arayın”* dedi. Gittiler ve devesinde iki büyük su kırbaşı olan bir kadınla karşılaştılar... Sonra Resulullah (s.a.v.) , insanları su içmeleri ve kaplarını doldurmaları için çağırdı. İsteyen içti, isteyen kaplarını doldurdu. Ayrıca Resulullah (s.a.v.) cünüp olan kişiye bir kap verdi ve ona *“git o suyla dökünüp yıkan”* buyurdu.⁶⁷

İbni Huzeyme bu konu hakkında dedi ki: Bu hadiste teyemmümle namaz kılanın su bulduğunda cünüp ise gusletmesine ya da abdestsiz ise, abdest almasına delil vardır. Teyemmümle namaz kılan kişi namazını iade etmesi gerekmez. Bu hadiste aynı zamanda, cünüp olana vücudunu yıkamadan önce abdest almasının gerekmeyeceğine delil vardır. Çünkü Nebi (s.a.v.) cünüp olan kişiye, suyla dökünüp yıkanmasını emretmiştir. Gusüllün başında abdest almasını veya abdest azalarını yıkamasını emretmemiştir. Gusüllün başında almasını veya abdest azalarını yıkamasını emretmemiştir. Sadece su dökmesini emretmiştir. Onun bu emri bir açıklamadır. Cünüp olan suyla dökünüp yıkandığında, gusülün farzını yerine getirmiş olur. Burada gusül alanın abdest ile başlaması sonra vücudunun diğer yerlerini yıkaması gerektiğine dair delil yoktur.

Aktarılan bu hadisin sebep-i vürûdu, bir yolculuk esnasında abdest ve gusül için gerekli olan suya ulaşamaması durumudur. Bu durumun yanında cünüp olan sahabenin bilgi eksikliği veya şartlar karşısında hükmü bilmemesi, Resûlullah’ın (s.a.v.) bu konuyu açıklamasına neden olmuştur.

- İshak b. Abdullah amcası Enes b. Malik’den (r.a) şunları nakletti: Resulullah (s.a.v.) ashabıyla birlikte mescitte oturuyordu. Bir bedevi geldi ve mescide işedi. Peygamberin ashabı engellemek için *“hoop, hoop”* dediler. Nebi (s.a.v.) ashabına *“engellemeyin, serbest bırakın”* dedi. Sonra bedeviyi çağırdı. Ona *“Mescitlere pislemek ve işemek doğru olmaz. Burası Kur’an okumak, Allah’ı zikretmek ve namaz kılmak içindir”* buyurdu. Nebi (s.a.v.) oradaki topluluktan

⁶⁷ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/187.

birine “*kirlettiği yere dökmek için, bize büyük bir kova su getir*” dedi. O kişi bir kova su getirdi ve oraya döktü.⁶⁸

Mescidler ibadet etmek içindir. Bir anlamıyla Allah ile birlikte olmaktır. Allaha yönelmektir. Yaratıcıya olan saygıdan ötürü mescitlerimizin temiz tutulması ve bunu tüm insanlar yapmalıdır. Sadece mescid temizliği değil namaz kılan kişilerin de temiz olması gerekmektedir.

Hadisin benzeri Ebu Davut’ta şu şekilde geçmektedir; Ben henüz yemek yemeyen küçük oğlumla Resûlullah’a (s.a.v.) gitmiştim. Varınca çocuğu kucağına oturttu. Derken çocuk elbisesine akıttı. Su getirip üzerine serpti, fakat yıkamadı.⁶⁹

İshak b. Abdullah’dan (öl. 117/735) nakledilen hadisin sebep-i vürûdu, bedevî bir kişinin bilgisizliği ve cahilliği sebebiyle mescitte idrarını yapmasıdır. Yaşanan bu olay kırsal kesimden gelen kişinin mescit adabı ve temizlik bilincine sahip olmadığını bildirmektedir.

2.2.2. Namaz

- İbn Cafer, Talha b. Ubeydullah’ın (r.a) şunları söylediğini nakletti: saçlı başlı dağınık bir bedevi Nebi (s.a.v.) ‘ye gelip, ‘Ya Resulullah! Allah’ın farz kıldığı namazı bana öğret ‘dedi. Resulullah da (s.a.v.) “*Beş vakit namazdır. Ancak nafileler bunun dışındadır.*” Dedi. Daha sonra bedevi ‘Allah’ın farz kıldığı zekâtı bana öğret ‘dedi. Bu istek üzerine Resulullah (s.a.v.) , İslam’ın emirlerini ona anlattı. Bunun üzerine o bedevi' Allah bana farz kıldığına ne bir şey eklerim ne de eksiltirim’ deyip gitti.

Resulullah: “*Eğer doğru söylüyorsa, kendisi de babası da kurtuldu ya da kendisi de babası da cennete girdi.*” Buyurdu.⁷⁰

İbn Cafer ’den (öl.8/629) nakledilen Hadis-i Şerifin sebep-i vürûdu, İslam dinine yeni girmiş ya da İslam dininin esasları hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan bir bedevînin, Resûlullah’a (s.a.v.) gelerek doğrudan ve kısa bir şekilde İslam’ın farzlarını öğrenmek istemesidir.

⁶⁸ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/201.

⁶⁹ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 139 (No. 374).

⁷⁰ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/214.

- Kurre b. Halid, Ebu Cemre'nin şöyle söylediğini nakletti: İbni Abbas'a (r.a) sıra yapımında kullandığım bir testiden içip geldiğimde, beraber oturduğum kişilerin kokudan rahatsızlık duymasından endişe ediyorum' diye söyledim. Bunu üzerine İbn Abbas şunları söyledi:

“Abdulkays heyeti Resulullah (s.a.v.) 'a geldi. Resulullah onlara *“Merhabalar, hoş geldiniz, rahat olun ve üzülmeysin”* buyurdu. Onlar da ‘Ya Resulullah! Sizin ile bizim aramızda Mudar müşrikleri var. Biz size ancak savaşın yasaklandığı haram aylarda gelebiliyoruz. Bundan dolayı Allah'ın emirlerini bize temel olarak öğret. Sizden öğrendiklerimiz ile amel edelim. Bunları yerine getiren cennete girsin ve bizimle gelemeyen geride kalanlara da onların anlatalım dedi. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu Allah'a iman nedir biliyor musunuz? Dedi. Onlar da Allah ve Resulü daha iyi bilir dediler. Bunu üzerine Resulullah (s.a.v.) : *“Allahtan başka ilah olmadığına şehadet etmeyi, namaz kılmayı, zekât vermeyi, ramazan ayında oruç tutmayı, ganimet kazancının beşte birini vermeyi emrediyorum. Su kabağından, hurma ağacından ve ziftten yapılan kablarda mayalanan Nebizi (şirayı) yasaklıyorum”* buyurdu.⁷¹

Kurre b. Halid (öl. 96/714), den aktarılan bu hadisi şerifte bahsedilen nebiz yaş ve kuru halde bulunan hurma ve üzümnden, parçalanıp sulandırılarak üretilmiş şekerli ve alkol içermeyen içecek grubu arasında yer almaktadır. Yasaklanmasının nedeni ise alkolün üretim şekliyle olan benzerliğinden gelmektedir. Bu benzerlikten dolayı fikhî olarak tartışmalara yol açmıştır.

Aynı zamanda bu hadiste İslam dininin temel öğretilerine yer verilmiş bunun yanında Müslümanlara yeme içme konusunda tavsiyelerde bulunulmuştur. Abdulkays heyetinin İslam'ın temel öğelerini öğrenme isteği ve Peygamberimizin (s.a.v.) bu isteğe karşılık vererek İslam'ın şartlarını öğretmesi hadisin temel konusudur. Bu hadis bizlere bir Müslümanın günlük hayatını nasıl düzenlemesi gerektiğini anlatırken aynı zamanda ahiret hayatına olan katkılarını da anlatmaktadır.

Bu hadisin sebep-i vürûdu, İbn Abbas'a yöneltilen sıra kokusu endişesiyle ilgili soru üzerine onun, Hz. Peygamber'in Abdulkays heyetine içki türleriyle alakalı verdiği yasağı hatırlatmasıdır.

⁷¹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/215.

- Ata, İbni Abbas' dan (r.a) şunları rivayet etti: “Resulullah (s.a.v.) bir gece yatsı namazını geciktirmişti. Ömer (r.a) Ya Resulullah! Namazı kılalım kadınlar ve çocuklar yattı’ dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) başından su damlayarak ve başının yanlarını mesh ederek odasından çıktı ve *“Eğer ümmetime meşakkat vermeyecek olsaydı, yatsı namazını bu vakitte kılmalarını emrederdim”* buyurdu. Bu hadis Cebbar’ın rivayetidir. Yatsı namazı vakti gecenin üçte biri veya gece yarısı geçinceye kadar kılınması gerekerek kılınması talep edilmektedir. Hanefi fıkıhçıları ise yatsı namazının vakti hakkında şafağın kaybolmasından başlar ve gecenin tamamı bitinceye kadar devam etmektedir.⁷² Allah’a (c.c) ibadet etmenin belli bir vakti olmamakla beraber namaz ibadeti Allah (c.c) tarafından kişilere verilmiş bir görev hükmünde yer almaktadır.”⁷³

Ebû Dâvûd’da benzer hadis şu şekilde geçmektedir: Resulullah (s.a.v.) geceleyin duvarları alçak olan hücrelerinde namaz kıldırı. Halk bu sebeple Aleyhissalatu vesselam ’ın karaltısını(siluetini) görürdü. Böylece onlar da kalkıp geceleyin O’na uyarak O’nun gibi namaz kıldılar. Sabah olunca bu durumu konuştular. Resulullah (s.a.v.) ikinci gece de kalktı, halk da aynı şekilde yaptı. Üçüncü gece de aynı şey tekerrür etti. Bundan sonra Resulullah oturdu ve çıkmadı. Sabah olunca medar-ı bahsettiler, sebep-ini sordular. Efendimiz şu cevabı verdi: Gece namazının sizlere farz olmasından korktum.”⁷⁴

Yukarıda yer alan hadis yatsı namazının vakti ve ibadetlerin yerine getirilmesiyle alakalı birkaç hususu dile getirmektedir. Peygamberimiz ibadetlerin zamanında yapılması kadar ibadetleri uygularken Müslümanların zorluk çekmemesine de önem vermiştir. Hadiste yatsı namazının vakti ve kılınmasının zorunluluğu dikkat çekmektedir. Hadisin sebep-i vürûdu ise Peygamber’imizin (s.a.v.) yatsı namazını olağan vaktinden daha geç bir vakitte kılması ve Hz. Ömer’in (r.a), cemaatin durumuna dikkat çekerek bu durumu Peygamber’imize (s.a.v.) hatırlatmasıdır.

- Muhammed, babası Abdullah b. Zeyd ‘in (r.a) şöyle söylediğini bildirdi: sabah olunca gidip, Resulullah’a (s.a.v.) gördüğümüz rüyayı anlattık. Resulullah *“Bu rüya haktır. Bilal’i yanına al. Bilal senden daha yüksek ve gür*

⁷² Murat Gökalp, “Levlâ En Eşükka Alâ...” Formunda Rivayet Edilen Hadisler ve Düşündürdükleri”, *Fırat Üniversitesi Dergisi* 5/30 (Haziran 2021), 303–312.

⁷³ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/236.

⁷⁴ Ebû Dâvûd, “Salât”, 1/243 (No. 1126).

seslidir. Rüyanda sana söyleneni ona öğret. Bilal de o şekilde okusun” buyurdu. Emrettiği gibi yaptım. Ömer b. Hattab (r.a), Bilal’in (r.a) okuduğu ezanı duyunca Resulullah’ın yanına geldi ve heyecanla ridasını çekerek ‘seni hakk ile gönderen Allah’a yemin olsun ki, bu sözlerin benzerini ben de rüyamda gördüm’. Resulullah (s.a.v.) “*Allah’a hamd olsun*” buyurdu.⁷⁵

İbn Mâce’de hadis şu şekilde geçmektedir: Salim, babası Abdullah İbn Ömer (r.a)’den anlatıyor: Resulullah (s.a.v.) namazları (duyurup toplanmayı sağlama) vasıtası üzerine halkla istişare etti. Boru öttürmeyi teklif ettiler. Yahudilerin usulü olması sebebiyle bunu hoş karşılamadı. Bunun üzerine halk çan çalınabileceğini hatırlattı. Aleyhüsselatu vesselam Hristiyanlara benzeme endişesiyle bunu da hoş karşılamadı. Aynı gece Ensar’dan Abdullah İbn Zeyd denilen bir zata ve Ömer İbnu’l Hattab’a (r.a) rüyalarında ezan öğretildi. Ensari geceleyin Resulullah’ın (s.a.v.) kapısını çaldı. Resulullah (s.a.v.) onu öğrenip okumasını Bilal’e emretti. Bilal de ezan olarak okudu.

Hadisin bir benzeri Nesai’de geçmektedir.⁷⁶

Bu hadisin sebab-i vürûdu İslam toplumunda cemaatle namaza çağrının nasıl yapılacağına dair bir arayış ve bu arayışın sahabeler tarafından görülen rüya ile cevap bulunmasıdır.

- Zeyd b. Vehb, Ebu Zerr’in (r.a) şöyle söylediğini nakletti: Bir seferde Resulullah ile beraberdik. Müezzin ezan okumak isteyince Resulullah (s.a.v.) “serinliği bekle” buyurdu. Muğire İbnu Şu ’be ‘gölge tepelere uzanincaya kadar bekledi’ dedi.

Resulullah: “*Havanın aşırı sıcak olması, Cehennem ’in şiddetindendir. Hava şiddetli sıcak olduğunda, öğle namazını serinliğe bırakın*” buyurdu.⁷⁷

İbni Mâce’de şu şekilde geçmektedir: Ebû Kureyb rivayet etti: Ebû Muaviye, A’miş’ten, o da Ebû Salih’ten, o da Ebû Saîd’dan rivayet ettiler. O da şöyle dedi:

⁷⁵ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/251.

⁷⁶ Ebû Abdürrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Harrasânî en-Nesâî, *es-Sünenü’l-Kebir*, nşr. Hasan Abdülmün’im Şelbî (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1421/2001), “Namaz ve İkamet” 1, (No. 1609).

⁷⁷ İbn Huzeyme, *es-Sahih*, 1/ 270.

Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Öğle vakti serinleyin. Zira şiddetli sıcaklık, cehennem ateşinin kokusundandır.”⁷⁸

Zeyd b. Vehb (öl. 83/702) ’den nakledile bu hadis bizlere çok sıcak mevsimlerde namaz vakitlerinin belirlenmesi hakkında bilgi vermektedir. Peygamberimiz (s.a.v.) ise sıcak havayı cehennemle ilişkilendirmiştir. Bu vakitler Müslümana zorluk veren vakitlerdir. Bundan dolayı Peygamberimiz aşırı sıcak havalarda namazı ertelemeyi ve serin vakte bırakmayı tavsiye etmiştir. Bu da İslam’ın kolaylık dini olduğunu bir kere daha ortaya koymuştur. Hadisin sebab-i vürûdu ise öğlen namazının aşırı sıcaklık altında kılınmasının Müslümanlara zorluk teşkil edeceğinin düşünülmesidir.

- Bürdan, Malik b. Huveyris’in (r.a) şunları söylediğini rivayet etmiştir:

Biz bir grup yaşıt gençler olarak Resulullah’ı (s.a.v.) ziyarete geldik. Yirmi gece yanında kaldık. Resulullah (s.a.v.) merhametli ve samimi bir dosttu. Ailelerimizi özlediğimizi fark edince, bize geride kimleri bıraktığımızı tek tek sordu. Biz de O’na anlattık. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) “Ailenize dönün ve onlarla birlikte kalın. Bildiklerinizi onlara öğretin ve uygulamalarını sağlayın” buyurdu. Şu an hatırladığım ve hatırlayamadığım bazı şeyler söyledi. “Beni namaz kılarken gördüğünüz gibi namaz kılın. Namaz vakti geldiğinde sizden biri müezzinlik yapsın ve yaşça büyük olanınız da imamlık yapsın” buyurdu.⁷⁹

Yukarıda yer alan hadis Bürdan’dan nakledilmiştir. Hadiste Resûlullah’ın (s.a.v.) yanında eğitim gören birtakım gençten bahsetmektedir. Resulullah (s.a.v.) , öğrencilerin ailelerine olan özlemlerini hissettiği zaman onlara şefkat duymuştur. Onlara ailelerini ziyaret edebileceklerini söylemiş ancak öğrendiklerini öğretmelerini tavsiye etmiştir. Burada Peygamber’imiz (s.a.v.) bilginin yayılmasını isterken; toplumsal eğitimin nasıl verileceğine dair de güzel tavsiyelerde bulunmuştur. Hadisin sebab-i vürûdu ise bir grup gencin Resulullah’ı ziyarete gelmeleri O’ndan ilim talep etmeleri, bir süre sonra ailelerine özlem duymaları ve Peygamber’imizin (s.a.v.) bu durumu fark ederek onları ailelerini ziyaret etmeye göndermesidir.

⁷⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünen*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dâr İhyâi’l-Kütübi’l-Arabiyye – Faysal İsa el-Bâbî el-Halebî, ts.), “Kitâbü’t-Tahâre” 1515, (No. 679).

⁷⁹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/271.

- Ebû Saîd el- Makburî, babası yoluyla Ebu Hureyre (r.a)’dan şöyle rivayet etmiştir; Resulullah (s.a.v.) mescide gelmişti. Sonra peşinden bir adam mescide girdi. Adam namaz kıldı ve gelip Nebi (s.a.v.) ’ye selam verdi. Nebi (s.a.v.) selamını aldı ve ona “*Dön ve namazını tekrar kıl, çünkü namazı doğru kılmadın*” buyurdu. Bu durum üç kez tekrar etti. Sonunda adam ‘seni hak gören Allah’a (c.c.) yemin olsun ki, bundan başkasını bilmiyorum’ dedi. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Namaz kılacağın zaman tekbir getir. Sonra Kur’an’ dan kolayına gelen ezberlediğin ayetleri oku. Sonra tam durarak rükû yap, sonra ayakta dimdik duracak şekilde doğrul ve sonra tam olarak secde yap. Sonra secdeden doğrul ve tam olarak otur. Bunu her namazında yap.” İbn Huzeyme: bu Bûndar’ın rivayetidir.⁸⁰

Said b. Ebu el- Makburi (öl. 100/718-19) ’den rivayet edilen hadisin sebab-i vürûdu bir sahabe’nin Resûlullah’ın huzurunda namazı eksik kılmasıdır. Namazını doğru kılmayan kişiye Peygamber (s.a.v.) ’imizin vermiş olduğu uyarı bizlere namazın belli bir düzen ve tertip içerisinde kılınması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Namazın hangi aşamalarını tarif ederek olayın derinine inmesi de olayın ciddiyetini vurgular. Üç kere yapılan hataya sabırlı bir şekilde aynı uyarıyı vermesi ise bizlere Peygamberimizin (s.a.v.) sabırlı olduğunu ve yapıla hatayı düzeltirken sakin kaldığını göstermektedir. Sebeb-i vürûd namazın yanlış kılınması ve bu yanlıştan asıl dönülmesi gerektiği bilgisinin Peygamber (s.a.v.) tarafından aktarılmasıdır.

Sonuç olarak bu hadis Allah (c.c) ile iletişimin kapılarının sonuna kadar açık olduğu namaz ibadeti belli şartlara göre düzelenmiş ve bu şartları yerine getirilmesine kadar önemli olduğunu bize belirtmiştir.

- Katade, Enes’ den (r.a) şunları nakletti: Namaza yetişmek için acele eden bir adam geldi ve (Allahu ekber, elhamdulillahi hamden kesiran tayyiben mubareken fihi) Allah en büyüktür. Bereketli, iyi ve çok olan bütün hamd Allah içindir’ diyerek namaza katıldı. Resulullah namazını bitirince ‘*bu kelimeleri hanginiz söyledi? O, kötü bir şey söylemedi*” buyurdu. O adam ‘ben söyledim. Ya Resulullah. Oyalanmış ve geç kalmış şekilde geldim, bu kelimeleri söyledim’ dedi.

⁸⁰ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/306.

Resulullah “On iki meleğin o kelimeleri arşa yükseltmek için aralarında yarıştığını gördüm ” buyurdu. Bu hadîs, Behz b. Esed’in rivayetidir.⁸¹

Aynı hadis farklı kaynaklarda şu şekilde geçmektedir: Hz. Enes’den rivayetle: *Resulullah (s.a.v.) namaz kılarken nefes nefese bir adam geldi ve: “Allahu ekber, Elhamdülillahi hamden kesiran tayyiben mubareken fihi. (Allah büyüktür, çok temiz ve mübarek hamdler Allah'adır!)” dedi. Resulullah (s.a.v.) namazı bitirince: “Şu kelimeleri hanginiz söyledi?” diye sordu. Cemaat bir müddet sessiz kaldı, Resulullah (s.a.v.): “(Kim söylediye çekinmesin, benim desin), zira fena bir şey söylemiş değil” dedi. Bunun üzerine adam: “Ben, ey Allah’ın Resülü!” dedi. Resulullah (s.a.v.) da: “Ben on iki melek gördüm. Her biri, bu kelimeleri (Allah’ın huzuruna) kendisi yükseltmek için koşmuşlardı.”⁸²*

Katade (öl. 117/735),’dan aktarılan Allah’a (c.c) hamd da bulunmak ve O’na güzel sözlerde bulunmaya önemli bir vurgu yapmaktadır. Namaza geç kalan bir adam Allah’a (c.c) hamd ederek namaza başladı ve sonrasında Peygamberimiz (s.a.v.) bu sözün ne kadar değerli olduğuna vurgu yapmıştır. Adamın yaptığı bu hamdın değerini belli etmek için ise bu güzel sözlerinin karşılığı olarak on iki meleğin yarışarak Allah’a yükseldiğini söylemiştir. Hadisin sebab-i vürûdu ise namaza geç kalan bir sahabînin, alışılmışın dışında bir zikir ve hamd ile namaza başlamasıdır.

Sonuç olarak bu hadis bizlere Allah (c.c) a yapılan hamd ve duanın ne kadar önemli olduğunu vurgular. Ayrıca samimi olarak yapılan duanın Allah Teâlâ’ya (c.c) melekler vasıtası ile iletildiğini de gösterir bu duaların ise kabul görüldüğü bu hadisten anlaşılır.

- Ebu Zübeyr, Cabir (r.a)’ın şöyle söylediğini bildirdi: “Bir defasında, Resulullah (s.a.v.) bize oturarak namaz kıldırıyordu. Ebu Bekir (r.a) ise bize iletme için müezzin gibi tekbir getiriyor, insanlar da onun tekbiriyle hareket ediyordu. Resulullah (s.a.v.) bundan rahatsız oldu. Resulullah (s.a.v.) bize döndü. Ayakta olduğumuzu gördü ve oturmamızı işaret etti”. Selam verdiğinde Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

⁸¹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/310.

⁸² Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübra*, 5, (No. Hadis 976).

*“Farsın ve Rumların adetlerini yapıyorsunuz. Kralları otururken onlar ayakta duruyordu. Bu şekilde yapmayınız. Size nasıl imamlık yapıyorsam öyle yapınız. Eğer imam ayakta kılıyorsa, sizde ayakta kılın. Oturuyorsa sizde oturarak namaz kılın.”*⁸³

İslam dini kişiler arasında ayırım yapmamaktadır. Köle, hür ya da cariye olması kişiyi insan olduğundan dolayı değerli kılmıştır. Kölelere değer vermiş ve onların haklarını korumak adına birtakım tavsiyeler sunmuştur.⁸⁴ Yukarıda da verilmiş hadisin sebeb-i vürûdu Hz. Peygamber’in (s.a.v.) bir sağlık durumu nedeniyle oturarak namaz kılması, cemaatin onun durumuna uymayıp ayakta namaza devam etmesidir Ayrıca Ebu Zübeyr (öl. 126/743-44)’ den nakledilen hadis bizlere cemaatle kılınan namazda imama uymanın önemini anlatmaktadır. Cemaatle kılınan namazda düzen ve birlikteliğin önemine ayrıca vurgu yapılmıştır. İmam olan kişinin liderlik vasfının bulunması cemaatin namazını doğru kılmasına çok büyük bir katkıda bulunur.

Farsların ve Rumların geleneklerini örnek almamak ise bize İslam dininin kendine özgü bir namaz düzeninin olduğunu bu düzenin sağlanmasının ise Peygamberimizin uyarılarını dikkate almak ve İmama uymaktan geçtiğini belirtir. Hadisin en dikkat çekici yanı ise kendi geleneklerimize bağlı kalmanın önemidir.

- Amr b. Dinar ve Ebu Zübeyr (biri diğerinin rivayetini arttırarak) Cabir b. Abdullah’ın (r.a) şöyle söylediğini naklettiler; “Muaz (r.a), Resulullah (s.a.v.) ile namaz kılıyordu. Sonra Muaz imamlık yapmak için mahallesine döndü. Muaz namazı kıldırırken Bakara suresini okumaya başladı. Cemaatten bir kişi bunu anlayınca, ayrılıp mescidin bir köşesine gitti ve tek başına namaz kıldı. Cemaat o kişiye sen münafık mu oldun?” Dediler. O kişi hayır vallahi Resulullah’a (s.a.v.) gidip ona bu durumu anlatacağım’ dedi. Nebi (s.a.v.)’ ye gelip ve Muaz seninle namaz kılıyor. Sonra dönüp bize imamlık yapıyor. Sen o gece yatsı namazını geciktirmiştin. Muaz namazdan sonra geldi ve imamlık yaptı. Namazda bakara suresini okudu. Ondan ayrıldım ve tek başıma namaz kıldım. Ya Resulullah! Biz hayvancılık ile uğraşıyor, el emeğimizle geçiniyoruz’ dedi. Bunun üzerine Nebi (s.a.v.):

⁸³ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/321.

⁸⁴ Ali Hatalmış, “*Erken Dönem İslam Tarihinde Kölelik ve Cariyelik*” (Ankara: Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2012), 401.

“Ya Mûaz, sen insanlara eziyet veren (fitneci) misin? Namazında Leyl, A’la ve Buruc surelerini oku” buyurdu.⁸⁵

Hazreti Cabir’den rivayetle; Mûaz İbnu Cebel (r.a) Resulullah (s.a.v.) 'la birlikte namaz kılar, sonra gelir, kavmine imamlik yapardı. Bir gece Resulullah (s.a.v.) 'la birlikte yatsıyı kıldı. Sonra kavmine geldi ve onlara imamlik yaptı ve Bakara süresiyle kıraate başladı. Bir adam cemaatten ayrılarak selam verdi. Namazını tek başına kılarak çekip gitti. Adama: “Ey filan, nifak mı çıkarıyorsun?” dediler. Adam: “Vallahi hayır, Resulullah (s.a.v.) 'e gidip (Mûaz' ın yaptığı) haber vereceğim.” dedi. Yanına varıp: "Ey Allah'ın Resulü, biz sulama devesi besleyen insanlarız. Gündüz çalışırız. Mûaz sizinle yatsıyı kıldı. Sonra bize gelip bakara süresi ile namaz kıldırmağa başladı" dedi. Resulullah (s.a.v.) Mûaz' a yönelerek: “Ey Mûaz, sen fitneci misin? Veşşemsi ve duhaha'yı, Vedduha'yı, Velleyli iza yağşa'yı, Sebbihi's-me Rabbike'l-a'la'yı oku” buyurdu.⁸⁶

Burada geçen hadisi şeriften İmam olan kişinin namaza zarar vermeyecek şekilde kısa kıldırması gerektiğini söylemektedir. Kısadan maksat ise ayetleri hızlı okuyup anlamlarını bozacak şekilde kıs demek değildir. Çünkü o vakit namazında cemaatten birisinin önemli bir işi olabilir ya da sağlık sorunu oluşabilir. Yine Resulullah (s.a.v.) bir keresinde cemaatten birisinin çocuğunun ağlaması üzerine kıraatini kısa tutmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzerine Peygamberimiz (s.a.v.) cemaatin sorunlarını görmezden gelmeyerek namazı ona göre ayarlamıştır.

Bu hadisin söylenmesine sebep olan olay, Mûaz b. Cebel’in cemaatine yatsı namazında uzun süreli kıraatle imamlik yapması, cemaatten bir sahabenin de buna dayanamayarak cemaatten ayrılarak tek başına namaz kılmasıdır.

- Kasım b. Ebu Abdurrahman (r.a), Ukbe b. Amir (r.a)’ın şöyle söylediğini bildirdi: Resulullah (s.a.v.) deve üstünde gölgelik içindeyken devesinin yularını tutmuştum. Resulullah (s.a.v.) “Ya Ukayb deveye binmek ister misin?” dedi. Resulullah (s.a.s)’ın devesine binmekten çekindim. Biraz sonra tekrar Resulullah (s.a.v.) “Ya Ukayb deveye binmek ister misin?” Dedi. Bu sefer kızmaması için razı oldum. Resulullah (s.a.v.) deveden indi, bende hemen deveye

⁸⁵ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/340.

⁸⁶ İsmail b. Yahyâ b. İsmail el-Meznî, *es-Sünenü'l-Me'sûre el-Şâfi'î*, nşr. Abdülmu'î Emin Kal'acî (Beyrut: Dârü'l-Ma'rifa, 1406/1986), 1, (No:117).

bindim. Bir müddet sonra deveden indim ve Resulullah (s.a.v.) tekrar deveye bindi. Sonra bana “*Ya Ukayb! İnsanların okuduğu hayırlı olan iki sureyi, sana öğreteyim mi?*” ben elbette isterim Ya Resulullah’ dedim. Bana Felak ve Nass Surelerini okudu. Sonra mola verdiğimizde, namaz kıldırıldı ve bu iki sureyi okudu. Sonra Resulullah (s.a.v.) yanıma geldi:

*“Ya Ukayb! Ne düşünürsün! Uyuduğunda ve uyandığında bu iki sureyi oku” buyurdu.*⁸⁷

Kasım b. Ebu Abdurrahman (r.a)’ dan aktarılan bu hadisin sebep-i vürûdu, Resûlullah’ın (s.a.v.) Ukbe b. Amir ile yaptığı bir yolculuk esnasında, korunma dualarını ve sabah-akşam okunması tavsiye edilen sûreleri öğretmesidir. Hadis Peygamberimizin (s.a.v.) sorusuyla başlamaktadır. Bu soru da Peygamberimizin (s.a.v.) karşısındaki kişiye olan saygılı tutumunu bizlere göstermektedir. Yolculuk da dikkat çeken nokta ise Ukbe b. Amir soru sormamasına rağmen Peygamberimizin (s.a.v.) bir şeyler öğretmek amacıyla bir şeyler öğretmiştir. Bu da bize Peygamber (s.a.v.) ’imizin topluma fayda verecek bilgileri her yer de aktarmaktan çekinmediğini göstermektedir.

Peygamberimiz (s.a.v.) Ukbe’ye uyuduğunda ve uyandığında Felak ve Nas surelerini okumasını tavsiye etmiştir. Felak ve Nas sureleri, İslam dininde kötü etkilerden korunmak, şeytanın ve kötülüklerin şerrinden uzak durmak için okunan en önemli surelerden biridir. Bu tavsiye ise günlük yaşamda Allah’a (c.c.) olan bağlılığın ve korunma arzusunun hep devam edileceğini bize öğretmektedir. Hadisle alakalı yapılan araştırmalara göre farklı kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

- Sabit el- Bunani, Enes b. Malik (r.a)’ın şöyle söylediğini bildirdi: Ensar’dan bir kişi, Kûba mescidinde imamlık yapıyordu. Namazda ne zaman kıraat yapacak olsa, İhlas Suresini sonuna kadar okuyor ve sonra diğer sureyi okuyordu. Bunu her rekâtta yapıyordu. Nebi (s.a.v.) yanlarına geldiğinde, bu durumu O’na anlattılar. Nebi (s.a.v.) “*Ya Filan, bu sureyi her rekâtta okumanın amacı nedir?*” O kişi ‘İhlas suresini seviyorum’ dedi Nebi (s.a.v.) “*O sureyi sevmen seni cennete götürür*” buyurdu.⁸⁸

⁸⁷ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/345.

⁸⁸ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/347.

Hadisin bir benzeri Hz. Enes'ten rivayetle şu şekilde aktarılmıştır: Bir kimse (ihlas suresini kastederek): "Ey Allah'ın Resulü! Ben bu sureyi seviyorum" dedi. Resulullah (s.a.v.) : "Onu sevmen seni cennete sokacaktır" dedi.⁸⁹

Hadis Enes'ten rivayetle şu şekilde aktarılmıştır: Bir kimse (ihlas suresini kastederek): "Ey Allah'ın Resulü! Ben bu sureyi seviyorum" dedi. Resulullah (s.a.v.) : "Onu sevmen seni cennete sokacaktır" dedi.⁹⁰

Sabit el- Bunani (öl. 127/744)' den aktarılan bu hadisin sebab-i vürudu bir sahabenin namaz kılarken her rekâtta sürekli İhlas Suresi'ni okuması ve cemaatin bu durumu Resûlullah'a (s.a.v.) şikâyet etmesidir. Peygamber'imizin (s.a.v.) bu duruma verdiği tepki ise bizlere İhlas suresinin önemini anlatmaktadır.

İnsanı cennete götürecek kadar değerli olan bu sure ise bize şunları anlatmaktadır: De ki: "O, Allah'tır, bir tektir.", "Allah Samed'dir." (Her şey O'na muhtaçtır o hiçbir şeye muhtaç değildir), "Ne doğurdu ne de doğuruldu," "Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir."

- Ebu Sahih, Aişe 'nin (r.a) şöyle söylediğini bildirdi: 'Resulullah'ın (s.a.v.) yanına bir Yahudi geldi ve "Essamü aleyke Ya Muhammed (ölüm ve bela seninle olsun)" diyerek selamladı. Nebi (s.a.v.) de: "senin de üzerine olsun" dedi. Bunun üzerine Aişe (r.a) dedi ki, "konuşmak istedim." Fakat bunu Nebi 'nin (s.a.v.) hoş görmediğini anladım. Hemen sustum. Derken bir başka Yahudi içeri girdi. O da aynı selam verdi. Nebi (s.a.v.) de aynı şekilde ona 'senin de üzerine olsun' diye cevap verdi. Aişe (r.a) dedi ki, yine konuşmak istedim. Fakat bunu Nebi (s.a.v.) hiç hoş görmediğini anlayınca sustum. Sonra üçüncü Yahudi içeri girdi. O da aynı şekilde selamladı. Artık dayanamadım ve ölüm ve bela, Allah'ın gazabı ve laneti size olsun, maymun ve domuzların kardeşleri. Allah'ın selamı olmadan mı Resulullah 'ı (s.a.v.) selamlıyorsunuz' dedim. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

⁸⁹ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *Sünen et-Tirmizî*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, Muhammed Fuâd Abdülbâkî, İbrâhîm Atvet Avad (Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975), "Sevâbu'l-Kur'ân" 11, (No. 2903).

“Şüphesiz ki Allah çirkinliği ve çirkinleşmeyi sevmez. Bir söz söylediler biz de onlara karşılığını verdik. Gerçekten Yahudiler, hasetçi bir millettir. Onlar, bizim selamımızı ve âmin dememizi kıskandıkları kadar başka bir şeyi kıskanmazlar.”⁹¹

İsrailoğulları kendilerini seçilmiş bir ırk olarak görmektedir. Bundan dolayı yaratılmışların en üstünü olarak kendilerini görmektedirler. İslam tarihine bakıldığı zaman Müslümanlarla aralarında antlaşmalar yapmışlardır. Ancak bu antlaşmaları bozukları ve sırf bu yüzden Medine’den çıkarıldıkları da bilinmektedir.⁹² Kendilerini üstün görmelerinin yanı sıra her defasında da kendilerini temiz çıkarmak için de uğraş vermişlerdir. Bu özelliklerinden dolayı da ayet indirilmiştir. Baksana o kendini temize çıkarırlar! (Onların temiz olduklarını iddia etmeleri neye yarar ki?) Ancak Allah dilediğini temizler ve onlara kıl kadar olsun haksızlık etmez”⁹³ bu ayet onların kendilerini temiz ve günahsız görmelerine karşı büyük bir yalanlamadır. Tarihin her noktasında kendilerini üstün görmeleri Müslümanlarla savaşmalarına yol açmıştır. Verilen hadisi şeriften de anlaşılacağı üzere onların yaptığı hakaretleri Peygamberimiz (s.a.v.) kale almayarak kendilerine geri çevirmiştir. Netice de kötü söz sahibine aittir.

Hadisin sebab-i vürûdu ise Yahudilerin kasıtlı bir şekilde selam kelimesiyle alay ederek Peygamber’imize (s.a.v.) hakaret etmeye çalışmaları ve Hz. Aişe ’nin (s.a.v.) bu olaya sert bir tepki vermesidir.

- Evzai, Ebu Abdullah el- Eş’ari (r.a) ‘nin şu sözlerini nakletti: Resulullah (s.a.v.) ashabına namaz kıldırması. Sonra onlardan bir grup ile oturuyordu. Bu sırada birisi mescide geldi ve namaza durdu. Rükûsunu aceleyle yaptı. Secdesini ise kuşun gagaladığı gibi yaptı. Bu durumu gören Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Bu kişiyi gördünüz mü? Kim bu şekilde yaptığında ölürse, Muhammed’in dini üzerine ölmez. Karga’nın leşi gagaladığı gibi namazını gagalıyor. Rükûda acele eden ve secdelerini kuşun gagaladığı gibi yapan kişi, sadece bir iki kırıntı yiyen aç kimse gibidir.

⁹¹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/369.

⁹² Osman Gökmen, *Hadislerde Yahudilerin Özellikleri*, (Erzincan: Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 45.

⁹³ Kur’ân-ı Kerîm Meâli, çev. Halil Altuntaş- Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), en-Nisa 4/49.

Bu ona ne yarar sağlar? Abdesti güzelce alın. Cehennemde o yıkanmayıp kuru kalan, topukların vay haline! Rükû ve secdeleri de doğru yapınız.”⁹⁴

Evzaî (öl. 157/774)’den rivayet edilen hadiste de görüldüğü üzere Peygamber (s.a.v.) ’imiz namazını hızlı kılan kişiye uyarı yapmış ve namazını tekrar kılmasını istemiştir. Kişinin namazını düzgün kılabilmesi için tadil’i erkan’a uyması gerekmektedir. Tadili erkan ise namazın kıyam, rükû ve secde gibi rükünlerini yerli yerinde, acele etmeden ve sükûnet içinde yerine getirmek demektir.⁹⁵ Bu rivayet bizlere hem namaz kılmayı öğretmekte hem de abdestin alınmasını tarif etmektedir.

Hadisin sebab-i vürûdu ise namazını acele ve özensiz kılan bir kişinin bu davranışını Resulullah’ın (s.a.v.) bizzat görmesi ve sahabelere bu şekilde namaz kılmanın yanlış olduğunu vurgulamasıdır. Hadis ise bizlere ibadetin sadece şekli olarak yapılmaması içselleştirerek ve ibadetin muhatabının Allah’a yapıldığı unutulmamalıdır. Sonuç olarak bu hadis bizlere namazın düzgün ve tertipli olarak yapılması gerektiğini, acele ve özen gösterilmeden yapılan ibadetin kabul olunmayacağını anlatmaktadır.

- Abdurrahman, babası Ali b. Şeyban (r.a) ‘dan şöyle rivayet etti: Ali b. Şeyban, bir heyetle Resulullah’a gitmişti. Şunları anlattı: Resulullah (s.a.v.) ’ın arkasında namaz kıldım. Resulullah (s.a.v.) namaz kılarken gözünün ucuyla rükû ve secdeden sonra belini tam doğrultmayan birini gördü. Allah’ın Nebi’ si namazı bitirince “*Ey Müslümanlar topluluğu! Rükû ve secdeden sonra belini tam doğrultmayan namazı olmaz*” buyurdu. Bu Ahmed b. Mikdam’ın rivayetidir.⁹⁶

Mes'ud el-Bedri’den rivayetle; Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: “*Sizden biri, rükû ve secdelerde belini (tam olarak) doğrultmadıkça namazı yeterli olmaz.*”⁹⁷

Tadil’i Erkan kelimesi fıkhi bir terim olarak namazın kıyam, rükû ve secde gibi rükünlerini yerli yerinde, acele etmeden ve sükûnet içinde yerine getirmeyi ifade etmektedir.⁹⁸ Büyük fıkıh âlimlerinden olan İmam Ebû Hanîfe (öl.150/767) ile İmam Muhammed’ (öl. 189/805)e göre ta ‘dîl-i erkân vâciptir. İmam Ebû Yûsuf’a göre ise farzdır. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhebine göre ta ‘dîl-i erkân farzdır. Onlar, ta ‘dîl-i erkânı namazın bir rüknü ya da rüknün şartı saymışlardır. Hanefilere göre ta ‘dîl-i erkânı

⁹⁴İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/ 665.

⁹⁵ Abdullah Kahraman, “Ta’dil-i Erkân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 40/ 366.

⁹⁶ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/488.

⁹⁷ Ebu Davud, Salat 148/855

⁹⁸ Kahraman, “Tadil’i Erkan”, 40/366.

unutarak ya da hataen terk eden kişi ya sehiv secdesi yapmalıdır ya da namazını tekrar kılmalıdır. Mâlikî, Şâfî ve Hanbelî mezhebine göre ise ta ‘dîl-i erkânın terkiyle namaz bâtil olur ve ta ‘dîl-i erkân üzere yeniden kılınması gerekmektedir.⁹⁹

Hadiste geçen olayda Peygamberimiz (s.a.v.) arkasında namaz kılan kişinin rükû ve secdenin ardından sonra belini tam doğrultmadığını fark etmektedir. Namaz ruh ve beden arasındaki uyumdur. Namaz içerisinde yapılan her hareket Allah’a olan teslimiyeti gösterir. Belin tam olarak doğrultulmaması namazın hareketlerinin tam olarak uygulanmadığını gösterir. Peygamberimiz bu yanlış karşısında tepki göstererek doğruyu ifade eder ve hareketin yanlış yapılması halinde namazın kabul olmayacağını belirtir.

- Ebu Hani, Fadâle b. Ubeyd (r.a)’ın şöyle dediğini bildirdi: Resulullah (s.a.v.) bir kişinin namazda, içinde hamd ve Nebi (s.a.v.) ’ ye salavat olmadan dua ettiğini işitti. Resulullah (s.a.v.) ona “*acele ettin, ey namaz kılan!*” dedi. Sonra Resulullah (s.a.v.) dua etmesini, sahabelere öğretti. Ve bir adamın Nebi’ye duasını duydu. Resulullah ona “*Ey Namaz kılan! Duanı et, cevaplanacaktır. İşte, verilecektir.*”¹⁰⁰

Benzer bir hadis Buhari’de şu şekilde geçmektedir: İbni Abbas (r.a) dan rivayet edildiğine göre o, Arefe günü Peygamber (s.a.v.) ile birlikte (Arafat’tan Müzdelife’de) dönüyordu. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) arka tarafta bazı kimselerin bağırıp çağırdığını, devesini dövdüğünü ve develerin böğürdüğünü duyunca, onlara kamçısıyla işaret ederek şöyle buyurdu: “*İnsanlar! Yavaş olun! Acelecilik yapmakla sevap kazanılamaz.*”¹⁰¹ Hadis-i Şerif bizlere acele etmemiz gerektiğini özellikle ibadet ederken acele etmememiz gerektiğini vurgulamıştır.

Yukarıda yer alan hadis-i şerifte dua ve namazın içerisindeki dua ile ilgili bilgi vermektedir. Hadiste dikkat çeken nokta ise bir kişinin namazda hamd ve salavatta bulunmadan bir duada bulunduğu. Peygamberimiz ise bu durumda kayıtsız kalmayarak müdahalede bulunmuş ve acele ettin demiştir. Bu olaydan anlaşılan ise duanın bir ibadet olduğu ve namazda dua etmenin ise belli bir tekniği olduğudur. Hadis dua etmenin

⁹⁹ Ahmed b. Muhammed b. İsmail et-Tahtâvî, *Hâşiye alâ Merâkı’l-Felâh Şerh-i Nûri’l-İzâh*, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15/24 (Temmuz- Aralık 1985), 189.

¹⁰⁰ İbn Huzeyme, *Sahih*, 1/445.

¹⁰¹ Ebû Sa’îd Osmân b. Sa’îd b. Hâlid ed-Dârimî, *fîme’fterâ ‘ale’llâhi ‘Azze ve Celle mine’t-Tevhîd*, thk. Râşid b. Hasan el-Elmâ’î (Riyâd: Mektebetü’r-Rüşd, 1418/1998), 1/76.

zamanına ve samimiyetine vurgu yapılmaktadır. Tüm bu bilgilerden de anlaşıldığı üzere hadisin sebab-i vürûdu namazda bir kişinin acele etmesidir.

- İbn İshak (r.a.) dedi ki; Muhammed b. İbrahim (r.a.), namazda Müslüman kişinin Resulullah (s.a.v.) 'a nasıl salavat getireceğini bana anlattı ve Ebu Mes'ud, Ukbe b. Amr 'ın şöyle söylediğini nakletti: Biz Resulullah'ın yanındayken bir adam geldi ve Resulullah (s.a.v.) 'ın önüne oturdu. Adam Ya Resulullah! Selamı öğrendik. Peki, namazda nasıl dua edelim dedi. Herkes sustu, çünkü adamın hiç kimsenin sormadığı bir şeyi sorması hoşumuza gitmişti. Sonra Resulullah (s.a.v.) :

"Siz bana salavat getireceğinizde şöyle söyleyin (Allahümme salli ala Muhammed'in- Nebi yyil- ummiyyi ve ala ali Muhammed, kema salleyte ala İbrahime ve ala ali İbrahiym. Ve barik ala Muhammed'in- Nebi yyil- Ümmiyyive ala Ali Muhammed, kema barekte ala İbrahime ve ala ali ibrahiym. İnneke hamidyüm meciyd) Allah'ım, Ümmi bir Nebi olan Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine- dostlarına, rahmetini ver, tıpkı Peygamber'in İbrahim (a.s) ve Ümmetine verdiği gibi ve ümmi bir Nebi olan Muhammed'e ve Muhammed'in ümmetine bereketini ver. Tıpkı Peygamberin İbrahim (a.s)'e verdiği gibi. Sen mutlaka övülen büyük olansın." ¹⁰²

Ebu Mesud ed- Bedriden rivayetle; *"Biz Sa'd İbnu Ubade 'nin meclisinde otururken Resulullah (s.a.v.) yanımıza geldi. Kendisine, Beşir İbnu Sa'd: "Ey Allah'ın Resülü! Bize Allah Teâla Hazretleri, sana salat okumamızı emretti. Sana nasıl salat okuyabiliriz?" diye sordu. Efendimiz şu cevap verdi: "Şöyle söyleyin "Allahümme salli ala Muhammed'in ve ala al-i Muhammed, kema salleyte ala İbrahime ve barik ala Muhammed'in ve ala al-i Muhammed'in kema barekte ala al-i İbrahime inneke hamidun mecid (Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in aline rahmet kıl tıpkı İbrahim'e rahmet kıldığın gibi. Muhammed'i ve Muhammed'in alini mübarek kıl. Tıpkı İbrahim'in alini mübarek kıldığın gibi." (Resulullah ilaveten şunu söyledi): "Selam da bildiğiniz gibi olacak" Kütüb-i Sitte kitaplarında, Ebu Humejd es-Saidi (r.a) 'den gelen bir rivayet şöyle: "Ashab sordu: "Ey Allah'ın Resülü sana nasıl salat okuyalım?" Resulullah (s.a.v.) "Şöyle söyleyin," dedi: "Allahümme salli ala Muhammed'in ve ala ezvacihi ve zürriyyetihi kema salleyte ala İbrahime ve barik ala Muhammed'in ve ala ezvacihi ve zürriyyetihi kema barekte ala İbrahime inneke hamidun mecid (Allahım! Muhammed'i zevcelerine ve*

¹⁰² İbn Huzeyme, Sahih, 1/ 446.

*zürriyetine rahmet kıl, tıpkı İbrahim'e rahmet kıldığın gibi, Muhammed'i zevcelerini ve zürriyetini mübarek kıl, tıpkı İbrahim'i mübarek kıldığın gibi. Sen övülmeye layıksın? Şerefi yücesin)." Ka'b İbnu Ucre'den gelen bir rivayet de şöyle: "Resulullah (s.a.v.) yanımıza gelmişti: "Ey Allah'ın Resulü," dedik, "sana nasıl selam vereceğimizi öğrendik. Ama sana nasıl salat okuyacağız (bilmiyoruz)?" "Şöyle söyleyin!" dedi: "Allahümme salli ala Muhammed'in ve ala al-i Muhammed'in kema salleyte ala İbrahime inneke hamidun mecid, Allahümme barik ala Muhammed'in ve ala al-i Muhammed, kema barekte ala ali İbrahime İnneke hamidun mecid."*¹⁰³

Salavat kelimesi sözlükte dua, tazim, rahmet gibi anlamlara gelmektedir.¹⁰⁴ Peygambere salavat getirmekle ilgili birçok rivayet bulunmaktadır. Bunlardan biri ise şu hadistir: "Kıyamet günü insanların bana en yakını bana en çok salavat okuyanıdır"¹⁰⁵ hadisi şeriflerden de anlaşıldığı üzere Allah ve Resulünü anmak ve onları zikretmek oldukça önemlidir. Kişinin affına neden olduğu gibi cenneti de vaad etmesi Müslümanları salavat getirmeye iten önemli nedenler arasında yer almaktadır.

Yukarıda yer alan hadis ise bizlere salavat getirmenin önemini anlatırken bunun namazın bir parçası olduğunu anlatmaktadır. Salavat Peygamberimize (s.a.v.) dua ve selam göndermek demektir. Hadiste bir kişi gelir ve Peygamberimizden nasıl salavat getirmesi gerektiğiyle ilgili bilgi alır. Peygamberimiz ise o kişiye salavatın nasıl doğru çekildiğini net bir şekilde açıklamıştır.

Salavat namazın bir parçası olup Allah (c.c) ve Resulüne (s.a.v.) olan sevginin bir parçasıdır. Bu hadis ise salavatın ibadetlerdeki önemini açıkça ortaya koyar. Sadece Peygambere olan sevgiyi dile getirmekle kalmayıp Allah'tan rahmet ve bereket dilemenin de bir parçası halini almıştır. Resulullah (s.a.v.) salavatın nasıl yerine getirilmesi gerektiğini ise her Müslümanın anlayacağı şekliyle dile getirmiştir.

- Ebu Yahya Muhammed b. Abdurrahman el- Bezzar... Ebu Katade'den şunları nakletmiştir: Resulullah (s.a.v.) Ebu Bekir'e "Vitr namazını ne zaman kılıyorsun? Diye sordu. Ebu Bekir (r.a): "uyumadan önce" diye cevap verdi. Resulullah (s.a.v.) : aynı şekilde Ömer' (r.a)'e "Vitr namazını ne zaman

¹⁰³ Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfî, *Tefsîr el-Kur'ân el-Azîm*, thk. Muhammed Husayn Şemsüddîn (Beyrut: Dârü'l-Kütüb el-İlmiyye, 'alâ neşr Muhammed 'Alî Beydûn, 1419/1998), 1/407.

¹⁰⁴ M. Suat Mertoğlu, "Salatüselam", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019), 36/24–25.

¹⁰⁵ Tirmizî, *Sünen et-Tirmizî*, "Vitr", 5 (No. 484).

kılıyorsun?” diye sordu. Ömer (r.a) “uyuduktan sonra uyanınca” dedi. Resulullah (s.a.v.) Ebu Bekir (r.a)’e “Sen işini sağlama aldın” buyurdu. Ömer’e (r.a) de “Sen zor-ama faziletli olanı yaptın” buyurdu.

İbn Huzeyme: Bu rivayet bizlere, Katade zikredilmeden Hammad’dan Mürsel olarak rivayet edilmiştir.¹⁰⁶

“Ebu Yahya Muhammed b. Abdurrahman el- Bezzar (öl. 292/905) ’dan nakledilen hadisin sebebi vürûdu; Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Hz. Ebu Bekir (r.a) ve Hz. Ömer’in (r.a) vitir namazını hangi vakitte kıldıklarını merak etmesidir. Aynı zamanda hadis vitir namazının iki farklı şekilde kılınabilme ihtimalinin olduğunu da aktarmaktadır.

Yorumlayacak olursak yatsı namazı hakkında bilgi veren bu hadis, İslam’daki esneklik ve kolaylık ilkelerini gösterirken, aynı zamanda ibadetlerin farklı yollarla ve zamanlarda yapılabilme ihtimali olduğunu öğretmektedir. Ebu Bekir (r.a) ve Ömer (r.a)’ın farklı tercihlerde bulunduğu dair verilen bilgiler ise kişinin yaptığı ibadetlerin niyetine ve çabasına göre farklı kazanımlar elde edebileceğini bizlere göstermektedir. İslam’da, kolaylık ve fazilet her zaman üstün tutulmuş ve her bireyin kendi imkânları çerçevesinde ibadet yapmasına da olanak tanınmıştır.

- İbrahim b. Münkiz b. Abdullah el- Havlani, Abdullah b. Abbas’ın (r.a) şöyle söylediğini nakletmiştir: “Resulullah (s.a.v.) amcası Abbas’a, -üç ile on yaşında olgun bir deve vereceğine söz vermişti. Babam yatsı namazından sonra beni Resulullah’a (s.a.v.) gönderdi. Eşi Meymune binti Haris ’in (r.a) evinde uyuyordu. Resulullah’ın (s.a.v.) başını koyduğu yatığa bende başımı koydum-uyudum. Resulullah çok zaman geçmeden uyandı. Sonra kalktı ve az su ile özenle eksiksiz bir şekilde abdest aldı. Sonra namaz kılmaya başladı. Ben de kalktım ve abdest aldım. Resulullah’ın soluna durdum. Sol eliyle kulağımdan tuttu ve beni sağ tarafına aldı. Her iki rekâtta selam verdi. Meymune (r.a) hayızlıydı. Ama o da kalktı, abdest aldı. Allah’ı zikretmek için Resulullah (s.a.v.) ’ın arkasında oturdu. Nebi Meymune ’ye “*Seni şeytan mı uyandırdı?*” dedi. Meymune (r.a) “Anam Babam sana feda olsun, benim şeytanım mı var?” dedi. Nebi (s.a.v.) : “*Evet, beni Peygamber olarak gönderen Allah’a yemin olsun ki benim de vardı. Fakat Allah (c.c) beni ondan korudu ve Müslüman oldu.*” Fecr vakti girince Resulullah (s.a.v.) bir rekât vitir namazı kıldı. Sonra sabah namazının iki rekât sünnetini kıldı. Sonra

¹⁰⁶ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/ 176.

Bilal ezan okuyup kendisini sabah namazı farzı için çağırınca kadar sağ yanı üzerine uzandı.”¹⁰⁷

Hadiste Peygamber (s.a.v.) 'imizin az miktarda su ile abdest almasından bahsedilmektedir. Peygamberimiz ile olan geceyi anlatan sahabe, başını Peygamberimizin (s.a.v.) yatağına koyarak uykuya dalmış ve namaz vaktinde uyanmıştır. Bu durum ise insanın nefsinin terbiye ederek şekillendiğini bize gösterir. Resulullah (s.a.v.) ise şeytanın kendisini uyandırmaya çalıştığını belirtmiştir. Şeytandan Allah'ın (c.c.) yardımı ile korunarak namaza daha güçlü bir şekilde yönelmiştir. Bu durum ise nefsin ve şeytanın kişiyi ibadetten nasıl alıkoymaya çalıştığını, fakat Allah'ın (c.c.) yardımıyla bunun üstesinden nasıl geldiğini gösterir. Hadisin sebep-i vürûdu ise, Hz. Abbas'a verilen bir söz üzerine İbn Abbas'ın gece Resulullah'ın yanına gönderilmesidir.

Sonuç olarak bu hadis, günlük hayatın içerisinde yer alan ibadetleri ve Peygamberimizin manevi yönünü anlatan önemli bir hadistir. Aynı zamanda ibadetlerin inananlar üzerinde bıraktığı manevi ve ahlaki etkilerinin vurgularken, zikir ve namaz vakitleri, Hayızlı kadının ibadeti, şeytanla mücadele gibi birçok konuya değinen eğitici bir hadistir.

- Selm b. Cünade el- Kureşî... İbn Abbasın (r.a) şöyle söylediğini nakletmiştir: “Sabah namazının iki rekât sünnetini kılmamıştım. Kamet getirilmişti. Ben iki rekât sünnetini kılarken Resulullah (s.a.v.) beni gördü. Hemen uyardı ve beni kenara çekti. Şöyle buyurdu: “*Sabah namazını dört rekât mı kılmak istiyorsun?*” buyurdu. Ravi Salih b. Rüstem'e (r.a) bu sözü Nebi (s.a.v.) mi söyledi? Denildi. O da “evet” dedi. Ebu Ammar'ın İbn Ebi Müleyke'den rivayetinde, İbn Abbas şöyle söylemiştir; Kamet getirilmişti. Ben iki rekât sabah namazının sünnetini kılmaya durmuştum ki, Resulullah (s.a.v.) beni kendine çekti ve “*Sabahı dört re'kat mı kılacaksın buyurdu?*”¹⁰⁸

Sabah namazının sünnetiyle alakalı hadis; Peygamber'imizin (s.a.v.) sahabe üzerindeki dikkatini ve ibadetlere verdiği özeni yansıtmaktadır. İbn Abbas (r.a)' olayı şu şekilde aktarmıştır, sabah namazının iki rekât sünnetini kamet getirilmeden önce kılmak üzere başlamışken, Peygamber (s.a.v.) onu uyararak sünnet olan namazın vaktinin bitmediğini ve namazın düzenine dikkat edilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu durumdan

¹⁰⁷ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/181.

¹⁰⁸ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/182.

ıkarılması gereken sonuç namazların vaktinin doğru bilinmesi ve ibadetler vakti gelmeden kılınmamasıdır.

Selm b. Cünade el- Kureyi ' den nakledilen bu hadisin sebep-i vürûdu; farz namaza kamet getirilmi ken nafil  (sünnet) namaza ba lanmasının uygun olup olmadığı konusunu açıklığa kavu turmaktır.

Yukarıda geçen hadis hakkında yaptığımız araştırmalar nispetinde aynı hadisin farklı kaynaklarda yer almadığı tespit edilmiştir.

- Muhammed b. Ali b. Muhriz... İbn  ihab yoluyla, Ali b. Ebi Talib'in şöyle söylediğini nakletti: Resulullah (s.a.v.) geceleyin benim ve Fatıma'nın (r.a) yanına geldi. Bize *"Kalkın Namaz Kılın"* buyurdu. Sonra evine döndü. Gecenin bir bölümü geçince geri döndü. Bizim kalkmadığımızı anladı ve *"Kalkın namaz kılın"* buyurdu. Hemen kalktım ve gözlerimi ovu turarak *"Ya Resulullah (s.a.v.) ! Allah' a (c.c) yemin olsun ki Allah'ın farz kıldığı namazı kıldık. Muhakkak ki canımız Allah'ın elindedir. Uyanık kalmamızı istediği kadar uyanık kaldık. Resulullah (s.a.v.) yüzünü çevirdi ve elini dizine vurarak *"Allah'ın bize farz kıldığı namazı kıldık da ne demek! Diyerek uzaklaştı ve İnsan tartışmasız her şeyden daha düşüktür. Kehf Suresi 54. Ayeti okudu."**

Kehf Suresi 54. Ayet: "Andolsun, biz bu Kur'an'da insanlar için her türlü misali değişik şekillerde açıkladık. Fakat insan tartışmaya her şeyden daha çok d   k nd r." Aynı hadisi  erif'te geçmektedir.¹⁰⁹

Muhammed b. Ali b. Muhriz ( l. 6/627)'den nakledilen hadisin sebep-i vürûdu Hz. Peygamber'in (s.a.v.) gece namazına teşvik amacıyla Hz. Ali (r.a) ve Hz. Fatıma'yı (r.a) uyandırmasıdır. Aynı zamanda namaz ile alakalı bir tavsiye de içermektedir. Hadisin dikkat çeken yanı ise Hz. Ali (r.a), Peygamber (s.a.v.) 'ın ilk çağrısına, farz namazlarını kıldıklarını söyleyerek cevap verir. Bu ifadesiyle, farz namazların yerine getirilmiş olduğunu ve günlük namazların gerekliliklerinin yerine getirildiğini anlatır. Fakat Resulullah (s.a.v.) onların bu açıklamasını kabul etmez çünkü gece namazı isteğe bağlı bir ibadet olup, farz olmayan bir ibadettir. Yani, Ali (r.a) ve Fatıma (r.a) namaz kılmakta eksik kalmıştır çünkü gece namazını kılmaları bekleniyordu. Öte yandan Resulullah bu hadiste gece namazının ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

¹⁰⁹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/223.

- A'meş... Muaz b. Cebel'in (r.a) şöyle söylediğini nakletmiştir: "Resulullah (s.a.v.) dışarı çıkmıştı. Bende bir şeyler sormak için O'nun peşinden çıktım karşılaştığım her şeyi soruyordum. Bitinceye kadar Resulullah'ı (s.a.v.) bekledim. Namazı uzatmıştı. O'na daha önce bu şekilde namaz kıldığını görmedim dedim." Resulullah şöyle buyurdu; *"Korku ve ümit dolu şekilde namaz kıldım. Rabbimden üç şey istedim. İki şey verildi ve bir şey reddedildi. Rabbimden ümmetimi suda boğarak cezalandırmamasını istedim, bu isteğim bana verildi. Başkalarının düşman olarak saldırmamasını istedim, bana isteğim verildi. Ümmetim arasında savaş olmamasını istedim, bu isteğim reddedildi."*¹¹⁰

Yukarıdaki hadisi şerif Ahmed b. Hanbel'in eserinde farklılık arz etmektedir: "Rabbimden üç şey istedim, ikisini bana verdi, birini vermedi. Bizden önceki kavimleri helâk ettiği gibi bizi de helâk etmemesini istedim, bunu bana verdi. Bize kendimizden başka bir düşman vermemesini istedim, bunu da bana verdi. Bizi birbirimize düşürmemesini istedim, bunu bana vermedi."¹¹¹ İbn Hacer, yukarıda geçen hadisi şerif ile alakalı şu değerlendirmede bulunmuştur: Recm, hasf, mesh vb. Helâk şekilleri tamamıyla uygulamadan kaldırılmamış olup, hadislerde kaldırıldığı söylenen, tüm insanlığı yok edecek şekildeki recm, hasf ve mesh uygulamalarıdır. Recm, hasf ve meshin olacağını söyleyen hadisler, bunların tüm ümmeti kapsayacak genişlikte olacağı anlamına gelmez. Bunlar az sayıda insanı içine alacak şekilde gerçekleşebilirler. Çünkü Allah Resulü (s.a.v.)'nün, dualarında önemle üzerinde durduğu konu, önceki ümmetler gibi kendi ümmetinin toplu olarak helâk edilmemesidir. Bir hadiste geçen, düşmanların Müslümanlara musallat olmasının zaman zaman meydana gelecek olması da gösteriyor ki, bu düşmanların bazı müminlere musallat olması, tüm müminleri kapsayacak genişlikte olmadığı için, bu ümmet içindeki bazı kimseler için uygulanacak olan recm, hasf ve mesh gibi cezalar da tüm ümmeti kapsayacak genişlikte olmayacaktır.¹¹² Hadisin sebep-i vürûdu Hz. Peygamber'in (s.a.v.) namazını olağandışı bir şekilde uzun kılması üzerine Muaz b. Cebel'in merak edip bu durumun nedenini sormasıdır.

- Es-San'ani... Ümmü Seleme'nin (r.a) şöyle söylediğini bildirmiştir: ikindiden sonra Resulullah (s.a.v.) benim evime geldi ve iki rekât namaz kıldı. 'Ey Allah (c.c)'in Resulü bu hangi namazdır? Daha önce hiç kılmadın' dedim.

¹¹⁰ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/235.

¹¹¹ es-Süyûtî, *Câmiu'l-Ahâdis*, 13/218.

¹¹² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 8/293.

Resulullah (s.a.v.) *“Beni Temim’den bir heyet geldi. Beni meşgul ettikleri için her zaman öğle namazı farzından sonra kıldığım iki rekât nafîle namazı vaktinde kılamadım, şimdi kılıyorum”* buyurdu.¹¹³

Es-San’ani (r.a) Ümmü Seleme (r.a)'nın rivayet ettiği bir durumu anlatmaktadır. “Peygamber (s.a.v.) , ikindiden sonra Ümmü Seleme'nin evine gider ve iki rekât namaz kılar. Bu namazın dikkat çeken yanı ise Resulullah (s.a.v.) 'in normalde kılmadığı bir namaz olmasıdır. Ümmü Seleme, bu durumu fark eder ve daha önce hiç görmediğini söyler, Resulullah (s.a.v.) 'a bu namazın sebebini sorar. Peygamberimiz (s.a.v.) , ise namazı kılma sebebini şu şekilde açıklar: Temim’den bir heyet Resulullah (s.a.v.) ile görüşmek için gelmiştir ve bu heyet Resulullah’ı (s.a.v.) meşgul etmiştir. Bu nedenle, öğle namazının farzından sonra kılmayı alışkanlık haline getirdiği nafîle namaz zamanında kılmayı geciktirmiştir. Daha sonra, bu nafîle namazı kılmak için zaman bulduğu için iki rekât namaz kıldığını açıklamıştır.” Hadisin sebeb-i vürûdu Hz. Peygamber’in (s.a.v.) meşguliyetinden dolayı kılmadığı namazını sonraki vakitte telafi etmesidir.

Sonuç olarak bu hadis hakkında şu çıkarımlarda bulunabiliriz: Peygamber (s.a.v.) 'in nafîle namazlara verdiği öneme ve günlük ibadetlerin düzenli bir şekilde yerine getirilmesi gerekliliğine vurgu yapar. Ayrıca, bu durum nafîle ibadetlerde esneklik olduğunu, yani Müslümanların bazı sebeplerden dolayı namazını kaçırmaması durumunda nafîle namazın telafi edilebileceği vurgulanmaktadır. Temim’den gelen heyet gibi dışsal faktörler, ibadetlerin yapılmamasına yol açabilir, ancak bu aksaklık sonradan telafi edilebilir, bu da İslam dininin kolaylaştırıcı ve esnek yönlerini ortaya koymaktadır.

- Muhammed b. Amr b. el- Abbas Basri... Ebu Kilabe el- Cemri’nin şunları söylediğini bildirdi: Enes (r.a) ile birlikte Basra’da Zaviye köşküne giderken bir mescide uğradık. O sırada sabah namazı vakti girdi. Enes (r.a) bu mescidde namazı kılsak, bazı insanlar diğer mescide gidiyor dedi. Oradakiler ‘Hangi mescide gidelim?’ dediler. Biz de bir mescidi onlara söyledik. Enes (r.a) dedi ki; Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *“Bir zaman gelecek, insanlar mescidlerle övünecekler ve mescitlerde çok az ibadet edecekler” ya da mescitleri çok az ma’mur edecekler.”*

Enes b. Malik (r.a) tarafından rivayet edilen bu hadis mescitlerin ve ibadetin önemini anlatmaktadır. Bahsedilen hadisin en dikkat çeken yönü ise mescitlerin dışsal güzelliğine ya da büyüklüğüne değer verilecek ancak insanların gerçek ibadet ve manevi

¹¹³ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/332.

yönü ihmal edeceği bir dönemin geleceğini bildirmesidir. Hadiste yer alan Ma'mur kelimesi ise ibadetin duanın ve zikirleri mescitlerde yapılması gerektiğine yorumlanabilir. Bu hadisi yorumlarken günümüze de ilişkilendirmek yerinde olacaktır. Günümüzde de camiiler çok şaşalı ancak içleri boş denilecek durumdadır.

Hadisin sebab-i vürûdu ise Enes (r.a) ve beraberindekilerin mescitler arasındaki tercih üzerine konuşmalarıdır. Bahsedilen bu durum ise ibadetin edileceği mekâna büyüklüğüne ihtişamına göre bir değerlendirmede bulunulması maneviyatın azaldığını göstermektedir.

Sonuç olarak bu hadis bizlere camilerin dünyevi görseiliği ile ilgilenmenin gerçek amacının unutulduğunu anlatmaktadır. Camilerin asıl amacı ise ibadetlerle Ma'mur edilmesidir. Enes b. Malik'ten nakledile bu hadis bir uyarı olarak Müslümanların ibadet anlayışına ve mescitlerin asıl amacına dikkat çekmektedir

İbn Huzeyme tarafından verilen bu hadis hükmen merfu sıfatında yer almakta ve ikaz amacıyla söylenmektedir. Bu hadisi şerifte şu çıkarımlarda bulunabiliriz: mescidler çoğalmakta ancak içleri boşalmaktadır. Çevremizde Mahallemizde en az iki ya da daha fazla cami bulunmaktadır ancak kişiler camilere ancak cumadan cumaya gitmektedir. Zamanın koşturmacası ve yoğunluğundan mı yoksa ihmalkârlıktan mı ne yazık ki camilere uğramaz olundu. Ancak fırsat bulundukça camilere gidilmeli ve toplu ibadet etmenin sevabına nail olunmalıdır.¹¹⁴

- Muhammed b. Abdillâh b. Bezi'... İbni Mesud'un (r.a) şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Resulullah (s.a.v.) döneminde güneş tutulmuştu. İnsanlar güneş, Resulullah'ın (s.a.v.) oğlu İbrahim'in vefatından dolayı tutulmuştur" dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) insanlara şöyle hitap etti: *"Güneş ve ay, Allah'ın ayetlerinden birer ayettir. Bunu gördüğünüzde, Allah'a hamd ediniz. O'nu yüceltiniz ve O'nu tesbih ediniz. Hangisi tutulmuşsa, tutulma sona erinceye kadar namaz kılınız"*. Sonra Resulullah (s.a.v.) minberden inip iki rekât namaz kıldı.¹¹⁵

Hiz. Aişe'den rivayetle; "Resulullah (s.a.v.) zamanında güneş tutulmuştu. Hemen kalkıp halka namaz kıldırıldı. Namazda kıraati uzun tuttu. Sonra rükuya gitti, rükuyu da uzun tuttu. Sonra başını kaldırdı, bu sırada uzun okudu, ancak bu okuyuşu öncekinden

¹¹⁴ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/360.

¹¹⁵ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/ 398.

daha kısa idi. Sonra tekrar rükû yaptı ve rükuyu uzattı, ancak önceki rükudan kısa idi. Sonra başını kaldırdı, sonra secdeye gidip iki secde yaptı. Sonra kalkıp, birinci rek'at yaptıklarını aynen yaptı. Sonra selam verdi. Artık güneşde açıldı. Sonra kalkıp halka hitab etti.” Dedi ki: “Bilesiniz, güneş ve ay bir kimsenin ölümü veya hayatı için tutulmaz. Onlar Allah'ın ayetlerinden iki ayettir, kullarına gösterir. Bunların tutulduğunu görünce namaza koşun.”¹¹⁶

Muhammed b. Abdillâh b. Bezi 'den (öl. 253/867) Hadisin sebab-ı vürûdu Peygamber'imizin (s.a.v.) evladı İbrahim'in vefat etmesi ve vefat ettiği gün güneş tutulmasının gerçekleşmesidir. Güneş tutulması gerçekleştiğinde insanlar bu durumu farklı şekilde yorumlamıştır. İnsanları çoğu bu durumu Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in vefatına bağlamışlardır. Resulullah (s.a.v.) ise bu söylentilere şu şekilde cevap vermiştir: “Güneş ve ay, Allah'ın ayetlerinden birer ayettir. Bunu gördüğünüzde, Allah'a hamd ediniz. O'nu yüceltiniz ve O'nu tesbih ediniz. Hangisi tutulmuşsa, tutulma sona erinceye kadar namaz kılınız.” Bu sözleriyle güneş ya da ay tutulması gibi olayların ölüm ya da dünyevi şeylere bağlanmaması gerektiğini vurgulamıştır. Bu tür doğa olayları Allah'ı yüceliğini ve kudretini gösterir.

Sonuç olarak bu hadisten şu çıkarımlar çıkarılabilir: güneş tutulması gibi doğal olaylar hakkında olan yanlışların ortada kaldırılması için oldukça açıklayıcı bir hadistir. Aynı zamanda hayatın akışında ibadet anlayışına yön vermeyi amaçlar. Güneş ve ay tutulmalarının sadece Allah'ın kudretinin bir işareti olduğuna dikkat çekerken, ibadetlerle bu zaman dilimlerini ne şekil değerlendirme yönünde bir öğreti sunmaktadır.

- Muhammed b. Yahya... Basra ehlinden olan Sa'lebe b. Abbad el-Abdi'den şunları rivayet etti: “Sa'lebe bir gün Semura b. Cundeb'in (r.a) hutbesini şöyle anlatmıştır. Semura b. Cündeb şöyle demiştir: Resulullah (s.a.v.) zamanında bir gün ben ve Ensar'dan bir çocuk kendi aramızda atış yaparken, güneş ufukta gözden kaybolmaya iki ya da üç mızrak boyu kaldığında, ortalık sanki gece karanlığı gibi karardı. Birimiz diğerine şöyle söyledi: haydi mescide gidelim. Ant olsun ki güneşin durumu Resulullah (s.a.v.) ve ümmeti için bir olay meydana getirecektir. Mescide geldik. Bir de gördük ki durum ortadadır. Resulullah (s.a.v.) halkın huzuruna çıktığında biz de ona katıldık. Öne geçti ve bize kıldırıldığı herhangi

¹¹⁶ Buhari, Kûsuf 2, 4, 5, 13, 19, el-Amel fi's-Salat 11, Bed'ü'l-Halk 4, Tefsir, Maide 13, Müslim, Kûsuf 1, 8,; 901, 902, 903, Muvatta, Kûsuf 1:1, 186; Ebu Davud, 261, 263, 264, 261:177, 1180, 1187, 1188, 1190, 1191; Tirmizi, Salat 396: 561, 563.

bir namazda hiç olmayan uzunlukta rükû yaptırdı. Kendisinden yine bir ses duyulmuyordu. Sonra bize kıldırıldığı herhangi bir namazda hiç olmayan uzunlukta secde yaptırdı. Kendisinden yine ses duyulmuyordu. Sonra ikinci rekâtta da aynısını yaptı. İkinci oturduğundayken, güneşin tutulması sona erdi. Selam verdi ve Allah’a hamd edip senada bulundu.” Allahtan başka ilah olmadığını ve O’nun kulu ve resulü olduğuna şهادet etti. Sonra halka şöyle hitap etti:

“Ey İnsanlar! Ben Allah’ın Resulü, bir beşerim. Size Allah’ı hatırlatıyorum. Eğer Rabbimin mesajlarından bir şeyi tebliğ etmeyi eksik bıraktığımı biliyorsanız, bana cevap verin ki, onu gerektiği gibi tebliğ edeyim. Eğer Rabbimin mesajlarını tebliğ ettiğimi biliyorsanız, bana haber verin.” Bunun üzerine orada bulunan sahabe ayağa kalktı ve Rabbinin mesajlarını tebliğ edip, ümmetine nasihatte bulunduğu ve üzerindeki görevi ifa ettiğine biz şahidiz dediler. Sonra herkes sustu ve Resulullah (s.a.v.) şöyle devam etti: Mesele şu ki, güneş ve ayın tutulmasını, yıldızların doğuşunun zevale uğramasını, yeryüzünün ulularının ölmesini iddia edenler, yalan söylüyorlar. Onlar, Allah’ın Kevni ayetlerinden birer ayettir. Allah onlar ile kullarından kimin tövbe edeceğini görmek için imtihan etmektedir. And olsun ki, namaz kılmaya kalktığım zaman, dünya ve ahirete işlerinizden henüz başınıza gelmeyen hususlarınızı gördüm. Yine And olsun ki, otuz yaşlarınca kişi çıkmadan kıyamet kopmayacaktır. Onların sonuncusu, sol gözü kör tek gözlü deccaldır. Sanki o, Ebu Yahya veya Ensar’dan Şeyh Talya’nın gözüdür. O çıktığı zaman, kendisinin ilah olduğunu iddia edecektir. Kim ona inanır, tasdik eder ve uyarsa, önceki sâlih amellerinden ona hiçbir fayda yoktur. Kim de onu inkâr ve yalanlarsa, önceki amelinden dolayı cezalandırılmaz. O, Beyt-i Haram ve Beyt-i Mukaddes hariç yeryüzünün her yerinde zuhur edecektir. O Beyt-i Mukaddes’deki müminlere kadar gelecektir. O zaman onlar, şiddetli bir şekilde sarsıldılar. Sonra Allah onu ve askerlerini hezimete uğratacaktır. O kadar ki arkasına saklandıkları duvar dipleri ve ağaç dalları, ey mümin! Bu kafir benim arkamda saklanıyor, gel onu öldür diye bağıracaktır. Aranızda işlerin gidişatı kötüleşmedikçe, bu böyle olmayacaktır. Aranızda bunu Peygamberimiz haber verdi mi diye soracaksınız. Taki bu yakalamanın eseri, dağların ağırlıklarını ortadan kaldıracaktır. Bunu parmaklarıyla gösterdi.” Sa’lebe b. Abbad başka hutbeye de şahit oldum demiş ve bu rivayeti, önce belirttiği şekilde zikredip hiçbir şeyi tehir etmemiştir. Ebu Hureyre: yukarıda yer alan rivayette kendisinden bir ses duyulmuyordu şeklindeki lafız, kabul edilmesi

gereken haberin bir şeyin olduğunu haber veren kimsenin haberi olduğunu ve o kimsenin gerçeği inkâr etmediğini bize bildiren türdendir.¹¹⁷

Hadisin sebab-i vürûdu kevnî ayetlerin yanlış yorumlanması ve batıl inançlardır. Güneş tutulması, ay tutulması ve bazı doğa olaylarının uğursuzluk ya da bazı kişilerin vefatıyla ilişkilendirilmesi hurafedir. Bu hadis de bu tür hurafeleri engellemek içindir.

- İbn Ebu Hilal... Ebu Said el- Hudri'nin (r.a) şunları söylediğini bildirdi: “Bir gün Resulullah (s.a.v.) bize hutbe irad etti ve Sad suresini okudu. Secde ayetini okuyunca, minberden indi secde yaptı. Biz de onunla secde yaptık. Sonra tekrar Sad suresini okumaya devam etti. Secde ayetine gelince, bu kez secde yapmak daha kolay geldi. Resulullah (s.a.v.) bizi hazırlanmış görünce *“işte bu Nebinin tevbesidir. Fakat ben, sizi secdeye hazırlanmış gördüm”* buyurdu ve minarenden inip secde yaptı, bizde secde yaptık.”¹¹⁸

İbn Ebu Hilal (öl. 400/1009)'den aktarılan önemli bir hadistir. Hadisin sebab-i vürûdu kurandaki secde ayetlerine karşı sahabenin gösterdiği tepki ve Peygamber'imizin (s.a.v.) secdeyle alakalı topluma uyguladığı eğitici tutumdur. Resulullah 'ın (s.a.v.) Sad suresini okurken secde ayetine geldiğinde minberinden inip secde yapması, ardından secdeden sonra söylediği sözler aktarılmaktadır. Bu hadis, secde ayetlerinin nasıl okunduğu ve secdenin ne şekilde yapıldığına dair önemli bilgiler aktarmaktadır. Hadisin en dikkat çeken yanı Sad suresinin secde ayeti olan Sad 38/24, secdeye gitmek için bir sebep sunmasıdır. Resulullah (s.a.v.) bu ayeti okuduğunda, secde yapmayı bir ibadet olarak saymış ve bu ibadeti sahabe ile birlikte yerine yapmıştır.

Sonuç olarak secde ayeti duyulduğu zaman secde yapmanın İslamda bir dini bir görev teşkil ettiğini ve secde ayetinin ne kadar önemli bir eylem olduğunu aktarır ayrıca Peygamberimiz secde yaparak sahabeye örnek teşkil etmiştir. Ayrıca secde Allah'a yakın olma ve Tevbe amacıyla yapılan her zaman Allah'a yaklaşma noktasında daha derin bir anlam taşıyan bir ibadet çeşididir.

Ayrıca hadis hakkında yaptığımız araştırma nispetinde hadisin farklı kaynaklarda geçmediği anlaşılmaktadır.

¹¹⁷ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/ 421.

¹¹⁸ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/ 460.

- Abdullah b. Said el- Eşeccü ... Abdullah b. Büreyde (öl. 140/757 [?])’nin babasından şunları nakletmiştir: Resulullah (s.a.v.) minberde hitap ederken, tökezleyerek yürüyen kırmızı gömleklerini giyinmiş Hasan ve Hüseyin gelmişti. “Resulullah (s.a.v.) minberden indi ve onları tutup taşıdı.” Sonra Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *“Mallarınız ve evlatlarınız birer imtihandır; buyurarak Allah doğru söyler. Ben tökezleyerek yürüyen bu iki çocuğu gördüm. Ve sabretmeyip indim ve onları kucağıma aldım”*. Abde b. Abdullah el- Huzai’nin Zeyd b. Hubab yoluyla Huseyn’den rivayeti vardır. Bu rivayette *“Sabredemedim...”* deyip hutbesine devam etti ilavesi vardır.¹¹⁹

Abdullah b. Said el- Eşeccü (öl. 257/871) ’den nakledilen bu hadisi sebab-i vürûdu Peygamber (s.a.v.) ’imizin hutbe sırasında torunlarının zorlandığını görmesi ve onları kucaklamasıdır. Peygamber (s.a.v.) ’in minberdeki bir hutbesinde, Hasan (r.a.) ve Hüseyin’in (r.a) gelişiyile beraber verdiği tepkiyi ve torunlarına duyduğu sevgiyi anlatan önemli hadistir. Torunlarının gelirken zorlandığını görüp dayanamayarak onları kucaklar bu ise Peygamber (s.a.v.) ’imizin merhametine bir kanıt niteliği taşır.

Allah Teâlâ (c.c) kimi zaman insana evlat vererek o verdiği evlat ile imtihan eder, kimi zaman ise evlat vermeyerek imtihan eder. Kişi evlatları ile böbürlenmemelidir. Dilediği zaman veren Allah (c.c) dilediği zaman da elinden alabilir bunun bilincinde olmalı ve her türlü imtihana hazırlıklı bulunmalıdır. İbn Huzeyme ’den nakledilen bu hadis aslında Peygamberimiz tarafından Müslümanlara yapılmış bir uyarıdır. Ayeti kelimedede ise şu şekilde geçmektedir: *“Mallarınız ve çocuklarınız sizin için ancak bir imtihandır; büyük mükâfat ise Allah ’ın katındadır”*.¹²⁰

- Ebu Musa Muhammed b. el-Müsenna ...İbni Cureyc yoluyla... İbn Abbasın şunları söylediğini nakletti: “Resulullah (s.a.v.) Ebu Bekir (r.a), Ömer’in (r.a) ve Osman (r.a)’ın bayram namazı kıldırmasına şahit oldum. Hepsi de bayram namazını hutbeden önce kıldı.” Resulullah (s.a.v.) hutbeden inmişti. Hala onun eliyle ashabını oturttuğunu görür gibiyim. Sonra erkek saflarını yararak, Bilal (r.a) ile kadınların yanına geldi ve *Ey Peygamber! Mümin kadınlar sana biat etmeye gelirlerse...*” Mümtetine Suresinin 12. Ayetini sonuna kadar okudu. Bitirince kadınlara *“Sizler, bu ayette belirtilen şartlar üzere devam ediyor musunuz?”* diye

¹¹⁹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/461.

¹²⁰ Tegâbün Suresi- 14-18.

sordu. İçlerinden bir kadın “evet” diye cevap verdi. Diğerleri cevap vermedi. Ravi Hasen ‘cevap veren o kadın kimdi bilmiyorum’ demiştir. Resulullah (s.a.v.) “*O halde sadaka verin*” buyurdu. Bunun üzerine Bilal (r.a) elbisesini yere yaydı ve haydi fidyelerinizi getirin dedi. Bunun üzerine kadınlar küpe ve yüzüklerini Bilal’in elbisesine atmaya başladılar.¹²¹

Ebu Musa Muhammed b. el-Müsenna (öl. 252/866) tarafından nakledilen bu hadis İslam tarihinin ilk zamanlarında yapılan bazı dini ritüelleri ve Peygamberin (s.a.v.) beşerî yönünü anlatan önemli bir rivayettir. Bayram namazının hutbeden önce kılınması, özellikle erken dönem İslamın yapısına işaret eder. Hutbe ile ilgili yapılan bu uygulama, halkın ibadet için toplanması ve hutbe ile öğütlerin verilmesinden önce namazın yerine getirilmesinin İslam’da önemli bir yer tuttuğunu bizlere göstermektedir.

Hadisi sebab-i vürûdu ise bayram namazı ardından kadınların iman ve bağlılık durumlarını ölçmek amacıyla Mümtehine Suresi’nin ilgili ayetinin okunmasıdır. Bu hadiste doğrudan kadınları muhatap almıştır, İslam dinindeki sosyal sorumluluk anlayışını, toplumda kadın erkek eşitliğini, dini vecibelerin nasıl yerine getirildiğini ve Peygamber’imizin (s.a.v.) toplumla olan derin bağını anlamamıza yardım eder. Kadınların biatları ve sadaka verme anlayışlarını, İslam dinindeki toplumsal adaletin ve dayanışmanın bir örneği olarak gösterilebilir. Aynı zamanda, Resulullah (s.a.v.) ’ın ashabıyla olan yakın ilişkisi ve insanlara nasıl merhametle yaklaşarak onların manevi ruh hallerine nasıl katkı sağladığını da net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Bu hadis hem dini bilgilerin aktarımı hem de toplum içerisinde sosyal sorumluluğun ne şekilde yerine getirildiğini anlamak açısından öğretici bir hadistir.

- Muharrimi... İbni İshak yoluyla... Ebu Basir’in şunları söylediğini rivayet etti: Medine’ye gelmişim. Ubeyy b. Ka’b (r.a) ile karşılaştım. O’na Ey Ebu Münzir! Resulullah (s.a.v.) ’dan duyduğun hadislerden seni en çok şaşırtanı bana anlat dedim. Ubeyy b. Ka’b dedi ki: bir defasında Resulullah (s.a.v.) bize sabah namazını kıldırması. Sonra bize döndü ve “Falan kişi namaza geldi mi? Diye sordu. Biz hayır namaza gelmedi dedik. Resulullah (s.a.v.) -peki Filan kişi namaza geldi mi?” diye sordu. Biz yine ‘hayır namaza gelmedi’ dedik. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

¹²¹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/463.

“Şüphesiz münaфіklara en zor gelen namaz, sabah ve yatsı namazıdır. Eğer bu iki namazdaki-sevabı bilselerdi, sürünerek de olsa bu namazları kılmak için gelirlerdi. Namazlarda ön saf, meleklerin safı gibidir. Eğer onun faziletini bilseydiniz, orası için yarışırdınız. Şüphesiz ki, senin bir kişiyle kıldığın namaz tek başına kıldığın namazdan iki, iki kişiyle kıldığın namaz ise iki kişiyle kıldığın ise bir kişiyle kıldığın namazdan daha çok kazançlıdır. Cemaat ne kadar çok olursa, o kadar çok Allah’ın hoşuna gider.”¹²²

Ebu Hureyre’den nakillen aynı hadis farklı kaynakta şu şekilde geçer: Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Münaфіklara en ağır gelen namaz yatsı namazıyla sabah namazıdır. Eğer bu iki namazdaki hayrın ne olduğunu bilselerdi, emekleyerek de olsa onları kılmaya gelirlerdi. Nefsimi kudret eliyle tutan Zat'a kasem olsun! Ezan okutup namaza başlamayı, sonra halkın namazını kıldırması için yerime birini bırakmayı, sonra da beraberlerinde odun desteleri olan bir grup erkekle namaza gelmeyenlere gitmeyi ve evlerini üzerlerine yıkmayı düşündüm."¹²³

Sahih-i İbn Huzeyme ’de yer alan bu hadiste münaфіklar ile Müslümanlar arasındaki fark açık olarak ifade edilmektedir. Müslümanı münaфіktan ayıran en önemli şeyin ise sabah ve yatsı namazında yaşayacağı zorluğa rağmen bu namazı hakkıyla kılması olacaktır. Cemaatle kılınan namazın ise tek kılınan namaza oranla çok daha fazla sevap getireceği müjdesi de hadisi şerifte verilmiştir.

Muharrimi... İbni İshak’tan aktarılan hadisin sebep-i vürûdu, Peygamberimizin sabah ve yatsı namazına kimlerin katılıp katılmadığını merak etmesi ve sormasıdır.. Resulullah (s.a.v.) , müminlerin bu vakitleri kaçırmamaları gerektiğini, bu namazın sevaplarını bilerek Allah’la (c.c) yakınlık kurmaları gerektiğini anlatır. Yine cemaatle birlikte namaz kılmanın toplumsal bir görev olduğunu ve Allah’ın (c.c) rızasını kazanma yolunda önemli bir fırsat olduğunu belirtir.

Hadisin anlatmak istediği, müminler için cemaatle beraber ibadet yapılması ve özellikle de sabah ve yatsı namazlarını kılmanın çok büyük bir kazanç olduğunu gösterirken, aynı zamanda münaфіklara karşı namazdaki tutumlarını da eleştiren bir anlama gelmektedir. Namaz hem bireysel bir ibadet hem de toplumsal bir görevdir. Bu hadis ise, cemaatle namazın sadece bireysel değil, toplumsal açıdan da ne kadar sevap olduğunu açıklamaktadır.

¹²²İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/480.

¹²³ Ebu Nu'aym Ahmed b. Abdullah el-İslam , *hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakatü'l-Asfiyâ* , Dâr al-Kitâb al-‘Arabî (Beyrut: Dâr al-Kitâb al-‘Arabî, 1409), 8/375

• Ahmed b. Abde, Abbad b. Abbad el- Mühellebi yoluyla... Ubeyy b. Ka'b 'ın (r.a) şunları söylediğini bildirdi: Ensar'dan bir adamın evi, Medine'ni mescide uzak yerindeydi. Resulullah (s.a.v.) 'ın arkasından namaz kılmak için azimle mescide geliyordu. Ona acıdım ve Ey Falan! Bir eşek satın alsan da seni yerin sıcağından, tozundan yüksekte tutsa ve yerdeki zehirli börtü böcekten seni korusa, dedim. Adam 'Vallahi evimin Muhammed'in evinin yanında olmasını istemem mi? Dedi. Adamı doğruca Nebi'nin (s.a.v.) yanına getirdim. Adamın bu durumunu Nebi (s.a.v.) 'ye anlattım. Nebi adamı yanına çağırdı ve bu nu adama sordu. Adam aynı şeyleri Nebi'ye (s.a.v.) zikretti ve uzak yerden mescide gelerek, sevap kazanmayı ümit ettiğini söyledi. Nebi (s.a.v.) ona *"Şüphesiz senin için ümit ettiğin şey vardır"*. Sasani'nin rivayetinde... Adamın sözlerini Resulullah'a (s.a.v.) haber verdim. Resulullah (s.a.v.) bu adama bunun sebep-ini sordu. Adam Ey Allah'ın (c.c) nebisi! Mescide gelirken ve ailemin yanına dönerken attığım her adımdan dolayı sevap yazılmasını umarı gibi söz söyledi. Resulullah *"Allah bunların hepsini sana versin. Ve ümit ettiğin şeylerin hepsini versin"* gibi bir söz söyledi.¹²⁴

Ahmed b. Abde'den aktarılan bu hadisin sebep-i vürûdu, Bir sahabenin, mescide uzak bir yerde oturan başka bir sahabeyi namaza giderken zorlandığını görmesi ve ona bir eşek almasını tavsiye etmesi ardından durumu Peygamber'imize (s.a.v.) sormasıdır. Müslümanların namazı cemaatle birlikte kılma konusundaki mükâfatlarını ve dini sorumluluklarını yerine getirme sorumluluklarını, özellikle de mescide uzak mesafelerde oturanların duyduğu azmi ve sevap kazanma isteklerini gösteren anlamlı bir rivayettir. Hadisi genel olarak değerlendirecek olursak namaz ibadetinin niyetine ve çabasına verilen önemi Allah'ın (c.c) bu ibadetleri mükafatlandırma şekliyle alakalı önemli bilgiler vermektedir. Resulullah (s.a.v.) , mescide uzak mesafelerde yaşayan bir Müslümanın, her gün mescide gelirken verdiği çabası ve bu yolda verdiği emek için ona büyük mükafatlar müjdelemiştir. Bu hadis yalnızca yapılan ibadetler için değil, o ibadetlerin niyeti ve samimiyeti de ön planda tutulur. Hadis, namazın cemaatle kılınmasının sevabını, Allah'ın müminlerin gayretlerine verdiği mükafatları ve her adımda kazandığımız sevapları anlamamız için güzel bir örnek sunmaktadır.

¹²⁴ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/497.

• Ebu Ammar el- Haseb b. Hurays...Ebi Ahmed'in azatlısı Ata' yoluyla Ebu Hureyre'nin şöyle söylediğini bildirmiştir: Resulullah (s.a.v.) bir bölük adamı sefere gönderecekti. Sefere çıkmadan önce onları çağırdı ve "Kuran'dan ne kadar ezberlediniz?" diye sordu ve onların hepsini tek tek ezberlerini okuttu. Sonunda topluluğun yaşça en küçük olanına da "Ezberinde ne var?" diye sordu. O kişi ezberimde şu, şu ve Bakara suresi var dedi. Resulullah (s.a.v.) "Bakara suresini ezberledin mi?" diye sordu. O kişi evet dedi. Resulullah (s.a.v.) Haydi yola çıkın, bunların emiri sensin buyurdu. Gruptan itibarı yüksek olan bir kişi 'Ya Resulullah! Ben sadece amel edememekten korktuğum için Kur'an'dan fazla sure öğrenmedim. Yoksa imamlığa bu gençten daha layığım' dedi. Resulullah şöyle buyurdu:

"Kuran'ı öğren ve oku. Çünkü Kur'an-ı öğrenip okuyan ve onunla amel edenin durumu; misk dolu bir kap gibidir. Onun kokusu her tarafa yayılır. Kim Kur'an-ı okuyup öğrenir ve Kur'an kalbindeyken uyanırsa, o kişi ağzı bağlanmış misk torbası gibidir." ¹²⁵

İbn Huzeyme 'de yer alan hadisi şerifte benzetme (teşbih) bulunmaktadır. Kur'an-ı okuyan ve onunla amel eden kişinin durumunu Misk kokulu bir kap'a benzetilmektedir. Hadisi şerifte Kur'anı okumanın ve anlamının önemi aktarılmıştır.

Hadisin bir benzeri Ebu Hüreyre'den rivayetle şu şekliyle geçmektedir: Resulullah (s.a.v.) kalabalık bir askerin katıldığı orduyu sefere çıkardı. Askerlere Kur'an okumalarını tembihledi. Ayrıca teker teker görerek her birine Kur'an'dan bildikleri yerleri okumalarını tembihliyordum. Derken sıra yaşça en genç birisine gelmişti. Ona: "Kur'an'dan sen ne biliyorsun ey falanca?" diye sordu. Genç: "Ben," dedi, "falan falan sureleri ve bir de Bakara suresini biliyorum." Resulullah (s.a.v.) : Yani sen Bakara'yı biliyor musun?" diye sordu. "Evet!" cevabı üzerine: "Haydi yürü, seni askerlere komutan tayin ettim" dedi. Askerlerin ileri gelenlerinden biri atılıp: "Yemin olsun, Bakara'yı ezberlememe mâni olan şey, hükümleriyle amel edememek korkusundan başka bir şey değildir" dedi. Resulullah (s.a.v.) şu tembihte bulundu: "Kur'an'ı öğrenin ve onu okuyun. Kur'an-ı Kerim'in onu öğrenip okuyan ve onunla amel eden kimse için durumunu, içi ağzına kadar misk dolu bir kutuya benzetebiliriz. Bu her tarata koku neşreder. Kur'an'ı öğrendiği halde, ezberinde

¹²⁵ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/503.

olmasına rağmen okumayıp yatan kimse de ağzı sıkıca bağlanmış, hiç koku neşretmeyen misk kabı gibidir."¹²⁶

Ebu Ammar el- Haseb b. Hurays'dan (öl. 85/704) nakledilen bu hadisin sebep-i vürûdu Peygamber'imizin (s.a.v.) , bir askeri birliğe komutan tayin edeceği esnada, en genç sahabenin Kur'an'dan en fazla ezberi olan kişi olduğunu fark etmesi ve bazı sahabelerin bu duruma itiraz etmesidir

Bu hadis bizlere Kur'an-ı Kerime olan bağlılığın, onu öğrenme ve öğrenilenlerle amel etmenin çok büyük fazilete sahip olduğunu anlatan önemli bir hadistir. Hadisin içeriğine bakacak olursak baş kısımda Peygamberimiz (s.a.v.) bir grup sahabeyi sefere göndermeden evvel onların kurandan ne kadar ezberlediklerini sormasıdır. Bu durum ise bize Peygamber'imizin (s.a.v.) Kuran'a duyduğu özel ilgiyi ve önemi göstermektedir. Özellikle sefer gibi ciddi bir durum öncesi Müslümanların dini bilgilerinin taze tutulmasına da ayrıca önem verildiği gözlemlenmektedir. Hadisin dikkat çeken bir yanı da grup içerisinde yaşça küçük olan bir sahabenin bu görev için uygun olup olmadığına karar verilmemesidir. Ancak Peygamber (s.a.v.) 'imiz o kişinin yaşına değil Kur'an-ı okuyup okuduğu ile amel edip etmediğine bakmıştır.

Sonuç olarak bu hadis, Kur'an'a olan bağlılığın, öğretilmesinin, öğretilenlerin benimsenip hayata uygulanmasının ve bu bilgilerin insanlara etkileri hakkında önemli bilgiler verir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) , ilmi ve Kur'an'ı öğrenmeyi en yüce amaçlardan biri olarak görmüş ve bu durumu, kişinin hem kendi gelişimine hem de toplumda gelişimine önemli katkılarda bulunmaktadır.

- Devraki ... Selh'den (r.a) şunları rivayet etmiştir: Selh'in (r.a) yanına bir grup adam gelmişti ve mescidi Nebi'deki minberin hangi ağaçtan yapıldığını ve onu kimin yaptığını konusunda konuşuyorlardı. Bunun üzerine selh dedi ki;” Vallahi ben minberin hangi ağaçtan yapıldığını ve onu kimin yaptığını biliyorum. Resulullah'ın (s.a.v.) minberin üzerine çıktığı o ilk günü hatırlıyorum. Resulullah (s.a.v.) kadının birine (Ravi Ebu Hazim o gün Selh, kadının ismini söylemişti ama ben unuttum dedi) “*Marangoz kölene emret, bana üzerine çıkıp insanlara hitap edeceğim, ağaçdan bir şey yapsın*” diye haber gönderdi. Marangoz, ılgın ağacından üç basamaklı minber yaptı. Resulullah'ın (s.a.v.) onun üzerine çıktığını gördüm. Resulullah (s.a.v.) tekbir getirdi ve arkasından insanlar da tekbir getirdi. Sonra

¹²⁶ Tirmizî, “Sevâbu'l-Kur'ân”, 2 (No. 2879).

Resulullah (s.a.v.) rükuya vardı ve insanlar da rükuya vardı. Sonra doğruldu ve minberden geri indi ve minberin dibinde secde etti. Sonra tekrar minbere çıktı. Namaz bitine kadar böyle yaptı. Namazı bitince cemaate döndü ve “*Şüphesiz bunu bana tam uyun ve namazımı öğrenin diye yaptım*” buyurdu.¹²⁷

Ebu Hazım İbn Dinar’dan rivayetle; Sehl İbnu Sa'd'a bir grup insan Hazreti Peygamber (s.a.v.) 'in minberinin hangi ağaçtan yapıldığı hususunda münakaşa etmek üzere geldiler. Sehl: “Ben onun hangi ağaçtan yapıldığını, kimin yaptığını, Efendimiz (s.a.v.) 'in hangi gün üzerine oturduğunu biliyorum” dedi ve açıkladı: “Resulullah (s.a.v.) Ensar’dan falanca kadına bir adam gönderdi.” “Marangoz kölene söyle, bana ahşaptan münasip bir şey yapsın da üzerine çıkıp halka hitabette bulunayım” dedi. Köle de O'na şu üç basamaklı şeyi imal ediverdi. Sonra Resulullah (s.a.v.) , bunun şu yere konmasını emretti. Mezkûr minber, el-Gabe'nin ılgın ağacından yapılmıştır. Resulullah (s.a.v.) minberin üzerine çıkıp namaza durdu ve tekbir getirdi, cemaat de Onunla arkasından tekbir getirdi. Sonra rükuya gitti, sonra geri geri gelerek minberden indi ve minberin dibinde secde yaptı, sonra namazdan çıktı, sonra halka yöneldi ve: "Ben bunu, bana uymanız ve namazımı bilmeniz için yaptım" buyurdu.¹²⁸

Devraki (öl. 246/860)’den nakledilen bu hadis Peygamber 'in (s.a.v.) minbere çıkmasını, minberin yapımını ve namaz içerisindeki davranışlarını anlatan önemli bir rivayettir. Hadisin sebep-i vürûdu Hz. Peygamber'in (s.a.v.) , sahabenin kendisine tam uymasını ve namazı doğru öğrenmesini sağlamak amacıyla, yeni yapılmış olan minber üzerine çıkarak cemaatle namaz kıldırması ve bu durumu kendisin bizzat açıklamasıdır. Bu hadis İslam tarihi açısından oldukça önemli önemli anları ve detayları bizlere öğreten önemli bir nakildir. Minberin yapılış sürecine dair bu önemli bilgileri aktarması, Selh'in (r.a) bu dönemde yaşanan konulara ilişkin önemli bilgilere sahip olduğunu ve İslam'ın ilk zamanlarına tanıklık ettiğinin önemli göstergesidir.

Genel olarak kısa bir değerlendirmede bulunulacak olunursa; imamlık ve cemaatin uygulamalara uyması ile ilgili öğretici hadistir. İslam dini namazı öğretme biçimini, sadece sözlü olarak değil, bunun yanı sıra pratik uygulamalarla da gösterir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) minberin üzerindeki uygulamalarıyla cemaatine namazı nasıl doğru kılacaklarını

¹²⁷ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/514.

¹²⁸ Buhari, Salat 64, 18, Cuma 36, İ'tikaf 32, Hibe 3, Müslim, Mesacid 44:544, Ebu Davud, Salat 221: 1080; Nesai, Mesacid 45:2, 57-50.

göstermiş ve bu uygulamada İslam'daki eğitim ve öğretim anlayışının ne kadar detaylı olduğunu bizlere göstermektedir.

2.2.3. Namazda İmamet

- Ebu Kudame (r.a) ve Sekafi'nin (r.a) rivayetlerinde, Zeyd b. Sabit (r.a)'ın şöyle dediğini nakletti. Her namazın sonunda otuz üç defa “*Sübhaneallah*”, otuz üç defa “*Elhamdülillah*”, otuz dört defa “*Allahu ekber*” demeniz emredildi. Ensar'dan bir kişi rüyasında bir adam gördü. Adam ona Resulullah (s.a.v.) size, her namazın sonunda şu ve şu şekilde tesbihat yapmanızı emretti mi? Dedi. Ensari evet dedi. Rüyasındaki adam onları yirmi beş kere söyleyin dedi. Ensari, sabah olunca Resulullah'ın yanına gitti ve O'na rüyasını anlattı. Resulullah “*o şekilde yap*” buyurdu.

Ebu Kudame (öl. 241/855)'den aktarılan bu hadisin sebep-i vürûdu bir sahabe'nin tesbihatın 25 defa yapılabileceğine dair rüya görmesi ve bu rüyayı Hz. Peygamber'e arz etmesidir. Tesbihat Allah'ı (c.c) anmak ve O'na yaklaşma amacı taşıyan Allah'a (c.c) yönelmek amacıyla yapılan bir tür ibadettir. Tesbihat genellikle namaz sonunda yapılır ve yapılması sünnet bir ibadettir.

Allah'ın (c.c) isimlerini anmak kişiye manevi bir huzur vermektedir. Yapılan her bir zikir ise Allah'ın (c.c) yüceliğini ve mükemmelliğini kişiye tekrar hatırlatır. Zikir sayısı ise genelde 33 defa olarak belirlenmekle beraber kişinin ihtiyacına göre de değişiklik göstermektedir.

Yukarıda yer alan hadis bizlere Tesbihat 'ın dindeki önemi göstermektedir. Ayrıca rüyaların da manevi birer işaret olabileceğini gösterirken günlük ibadetlerimizde de bizlere yön verici bir faktör olduğu da gözden kaçırılmaması gerekir. Peygamberimizin (s.a.v.) de bu tür rüyaları onaylaması onların kişiler hayatındaki önemini gösterir.

Ayrıca yaptığımız araştırmalara göre hadis farklı kaynaklarda geçmemektedir.

- Hammad b. Zeyd... Sehl b. Sad'ın (r.a) şunları söylediğini nakletti: “Beni Amr b. Avf oğulları arasında kavga vardı. Bu durum, Resulullah'a (s.a.v.) ulaştı. Öğle namazını kıldırdı. Sonra Bilal'e dedi ki; “*Ey Bilal, ikinci namazı vakti geldiğinde, gelmezsem Ebu Bekir geçsin insanlara namaz kıldırın.*” Sonra barıştırmak için onlara gitti. İkinci namazı vakti geldiğinde, Bilal kalktı ve ezan okudu. Sonra kamet getirdi ve Ebu Bekir'e öne geç, namaz kıldır' dedi. Ebu Bekir öne geçti imam oldu ve namazı kıldırma başladı. Sonra Resulullah (s.a.v.) geldi

ve insanların arasından geçerek, Ebu Bekir'in arkasına kadar ilerleyip -arkasında namaz- namaza durdu. İnsanlar ellerini vurarak, haber vermek istedi. Ebu Bekir (r.a) namaza başladığında kendisini tamamen namaza verirdi. Bu yüzden Ebu Bekir bunları fark etmeyip namaza başlamıştı. Ebu Bekir (r.a) el vurmaları fark edince, namazı bozmadan yanına baktı. Resulullah (s.a.v.) 'ı gördü. Resulullah (s.a.v.) ona devam et diye işaret etti. Ebu Bekir Resulullah kendisine devam et dediğinde bir an durdu, Allah (c.c)' a hamd etti. Sonra Ebu Bekir, topukları üzerinde yürüyerek geriye çekildi. Resulullah bunu görünce öne geçti ve insanlara namaz kıldırıldı.” Namazı bittiğinde “*Ya Eba Bekir! İşaret ettiğim halde niçin devam etmedin?*” Ebu Bekir (r.a) Ebu Kuhafe'nin oğluna, Resûlullah'ın önüne geçip imam olması yakışmaz dedi. Resulullah insanlara:

“Namaz kıldığında bir durum ortaya çıkarsa uyarmak için erkekler- Sübhanallah diye tesbih etsin. Kadınlar da ellerini vursun” buyurdu.¹²⁹

Farklı kaynaklarda da bulunan hadisi şerif Peygamberimizin (s.a.v.) hastalanması sonucu mescide gidememesini ve yerine Hz. Ebu Bekir'i tayin etmesiyle alakalıdır. Bazı sahabeler Hz. Ömer'in (r.a) kıldırmasını istemiştir.¹³⁰ Ancak Peygamber (s.a.v.) Ebu Bekir'in kıldırmasını uygun bulmuştur. Bunun nedenini ise şu şekilde yorumlamak doğru olacaktır. Namaz kılacak ortamda yaşı büyük olan kişinin daha tecrübeli olmasından ötürü en yaşlı kişinin namaz kıldırması uygun olacaktır.

Hammad b. Zeyd (öl. 179/795)'den nakledilen bu hadis: “İslam dünyasında namazın ne şekil kılındığına ve imamlıkla alakalı önemli bilgiler veren bir rivayettir. Hadisin sebep-i vürûdu Hz. Peygamber'in (s.a.v.) , bir anlaşmazlığı çözmek amacıyla mescide geç gelmesi üzerine Hz. Ebû Bekir'i (r.a) imam olarak görevlendirmesi; Hz. Ebû Bekir'in (r.a) imamlık yaptığı esnada Resûlullah'ın (s.a.v.) mescide gelerek cemaatle birlikte saf tutması ve cemaatin, Hz. Peygamber'in gelişini imama haber vermek amacıyla çeşitli yollarla onu uyarmaya çalışmasıdır. Sonuç olarak bu hadis yalnızca namazın içeriği hakkında değil toplumsal ilişkiler ve ahlaki ilişkiler hakkında önemli mesajlar verir. Bunun yanında Ebu Bekir'in (r.a) mütevazı tutumu ve peygamberimizin adil davranışı göz ardı edilemez.”

¹²⁹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/12.

¹³⁰ Şule Yüksel Uysal, “Hz. Ebû Bekir'in İmam Olarak Görevlendirilmesi Rivayetinin Sünnî Şerh Literatürüne Yansımaları”, *Recep Tayyip Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2022/ (Rize, 2022), 36–62.

• Muhammed b. Beşşar... Ebu Hureyre'nin (r.a) şöyle söylediğini nakletti: “Resulullah (s.a.v.) bize öğle ya da ikinci namazından birini kıldırmıştı. Zannımca öğle namazının iki rekâtını kıldırmıştı. Namazı bitirdiğinde Resulullah (s.a.v.) mescidin kıblesindeki bir kütüğe yaslandı. Ellerini kütüğün üzerine koydu. Cemaatten” acelesi olanlar, mescitten “çıktılar. İnsanlar 'namaz kısaldı' dediler. Ebu Bekir ve Ömer de oradaydı. Resulullah (s.a.v.) ile konuşmaktan çekindi. Kendisine Zülyedeyn (iki elli) denilen elleri uzun ya da kısa bir adam vardı. Resûlullah'a namaz kısaldı mı yoksa unuttun mu? Dedi. Resulullah (s.a.v.) “Namaz *ne kısaldı ne de unuttun*” diye cevap verdi. Zülyedeyn “o zaman unuttun” dedi. Resulullah (s.a.v.) : “Zülyedeyn doğru mu söylüyorsun?” dedi. Zülyedeyn evet dedi. Resulullah iki rekât daha kıldırdı, sonra selam verdi. Allahu ekber dedi ve namazdaki secdesi gibi yahut daha uzun şekilde secde etti. Sonra başını kaldırdı...”¹³¹

Muhammed b. Beşşar (öl. 252/866)'dan nakledilen bu hadisin sebep-i vürûdu Hz. Peygamber'in öğle veya ikinci namazını bilmeden eksik kıldırması üzerine, cemaatte oluşan tereddüt ve soru işaretlerinin giderilmesidir. Bu durum bizlere Peygamberlerin bile hata yapabildiğini göstermektedir.

Zülyedeyn adlı sahabenin cesurca olaya müdahale etmesi ise bizlere cemaatin hata yapan imamı düzeltme hakkının olduğunu bizlere göstermektedir. Bu olay dini görev gibi önemli görevlerde dahi doğru olanın açıkça söylenmesi gerektiğini gösterir.

Hadisin önemli bir yanı ise Peygamber'imizin (s.a.v.) hoş görülmesi bir şekilde yaptığı hatayı düzelterek namazı tamamlamasıdır. Peygamberimizin (s.a.v.) bu davranışı sergilemesi imamlara örnek teşkil etmektedir. Sonuç olarak ibadetlerin doğru bir şekilde yerine getirilmesi gerektiği, hata yapıldığında ise bu hatanın telafi edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

• Bürdan... Ebu Said el- Mualla'nın (r.a) şöyle söylediğini nakletti: mescitte namaz kılıyorken Resulullah (s.a.v.) yanıma geldi. Beni çağırdı. Fakat O'nun yanına gidemedim. Namazı bitirip yanına gittiğimde bana “*Çağırdığımda gelmeni engelleyen nedir?*” dedi. “*Ben o esnada namaz kılıyordum*” dedim. Resulullah (s.a.v.) “Allah Kur'an-ı kerimde (Ey iman edenler! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah'ın ve Resul'ünün çağrısına uyun...) demiyor mu?

¹³¹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/ 18.

Sonra Resulullah “Mescidden çıkmadan önce Kuran-ı Kerim’deki en faziletli sureyi sana öğreteyim mi? Dedi. Bir müddet sonra Resulullah çıkmak istediğinde Ona bu sözünü hatırlattım. Resulullah (s.a.v.) “O, *Fatiha Suresidir. O, Seb’ul mesai mesani (tekrarlanan yedi) ve bana indirilen Kur’an’dır*”.¹³²

Bürdan’dan nakledilen hadiste vurgu yapılan sebep-i vürûd Hz. Peygamber’in kendisine çağrısına namaz kılması nedeniyle hemen icabet etmeyen bir sahabeye, Allah ve Resûlü’nün çağrısına öncelik verilmesi gerektiğinin hatırlatılmasıdır. Peygamber (s.a.v.) ’imiz Ebu Said el-Mualla’ya, namazda iken çağrısına uymadığından dolayı ayetle bir hatırlatma yapmıştır. Bu da Allah’ın (c.c) ve Resul’ünün çağrılarının her şeyden daha kıymetli olduğunu bizlere göstermektedir. Sonuç olarak bu hadis bizlere Allah (c.c)’a ve Peygamber (s.a.v.) ’ine itaat ve bağlılığın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda Fatiha Suresi’nin fazileti ve tekrarlanması gereken sure olduğu hatırlatılmıştır. Yaptığımız araştırmalara göre hadis farklı kaynaklarda geçmemektedir

- Yunus b. Abdul-ala... Muaz b. Cebel’den (r.a)’den şunları nakletti: Muaz b. Cebel (r.a), Tebük Gazvesi esnasında Resulullah (s.a.v.) bir gün öğle namazını geciktirdi. Sonra çadırından çıktı, öğle ile ikindi namazını birlikte kıldırıldı. Sonra çadırına döndü. Daha sonra çadırından tekrar çıktı. Akşam ile yatsı namazını birlikte kıldırıldı. Sonra Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Siz yarın inşallah Tebük ’ün pınarına ulaşacaksınız. Oraya ancak gün doğunca varırsınız. Kim oraya ulaşırsa, ben gelinceye kadar o pınarın suyuna dokunmayın.”

Muâz dedi ki: “Oraya vardığımızda, iki kişi önce ulaşmak için koştu. Pınar, incecik bir suydü azıcık okuyordu. Resulullah (s.a.v.) o iki kişiye “*Pınar’ın suyuna dokundunuz mu?*” Diye sordu. Onlar evet dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) o ikisine kızdı ağır konuştu. O ikisine Allah’ın dilediği kadar söz söyledi. Sonra onlar avuçlarıyla pınarın suyunu azıcık topladılar. Sonra Resulullah (s.a.v.) o suyla yüzünü ve ellerini yıkadı. Sonra suyu oraya geri döktü. Resulullah (s.a.v.) “*Ey Muâz! Eğer ömrün uzun olursa buranın neredeyse bahçelerle dolup taşıtığını göreceksin*” buyurdu.”¹³³

¹³² İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/20.

¹³³ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/ 84.

Hazret Peygamber Evi ve Hazret kabilelerinden Kur'an'ı en iyi bilenlerin bayrağı taşımalarını istemiş, Muâz da Benû Seleme'nin bayrağını taşımıştır.¹³⁴ Bu şerefe de sahip olmuş ve bu büyük savaşın bayrağını taşımıştır.

Bu hadisin sebep-i vürûdu Tebük seferi esnasında meşakkatli yolculuk şartları nedeniyle namazların cem' ettirilmesidir. Yolculuk gibi zor durumlarda namazlar birleştirilerek Müslümanlar için büyük kolaylık sağlanmıştır. Zamanın daralması ve benzeri özel durumlarda dini hükümler, insanların ihtiyaçlarına göre esnetilebilir. Bu da İslam'ın esnekliği ve insanları zorluklardan koruma anlayışını gösterir. Resulullah (s.a.v.)'ın hadisin devamında "Kim oraya ulaşırsa, ben gelinceye kadar o pınarın suyuna dokunmasın" şeklindeki uyarısı, Müslümanlar için bir sınav ve deneme niteliği taşır. Bu uyarı, Müslümanların olaylar karşısında sabırla beklemeleri gerektiğini ve belirli bir düzenin takip edilmesi gerektiğini anlatır. Sabır ve disiplin konusunda müminlere yol gösterir.

Sonuç olarak bu hadis hakkında şu çıkarımlarda bulunabiliriz; İslam dininin pratikteki kolaylık ve hoşgörüsünü bir kez daha görürken, akabinde sabrın ve disiplinin de aynı derecede önemli olduğunu gösterir. Resulullah (s.a.v.) , inananlara hem kolaylık sağlayarak dini emirleri yerine getirme konusunda rehber olmuş hem de bazı konularda sabrı tavsiye ederek ve emirlerine uymayı öğütleyerek Müslümanların ruhsal gelişimlerine de destek vermiştir.

- Ebi Reça, İmran b. Hunayn (r.a) şöyle söylediğini bildirdi: "Biz bir seferde Resulullah (s.a.v.) ile birlikteydik. Bir gece sabah namazdan önceki seher vaktine kadar yol aldık. Konakladığımızda, yolculuk yorgunluğu ile tatlı bir uykuya daldık. Ancak güneşin sıcağı ile uyandık. Resulullah (s.a.v.) kendiliğinden uyanıncaya kadar biz onu uyandırmazdık. Çünkü bizler Resûlullah'ın (s.a.v.) uykusunda ne olduğunu- vahiy gelip gelmediğini, bilmezdik. Ömer (r.a) uyandığında ne olduğunu, insanların uyuduğunu gördü. Ömer (r.a) sesini yükselterek tekbir getirmeye devam etti. Resulullah (s.a.v.) uyanınca sahabeler, uyuyakalıp sabah namazı vaktini kaçırdıklarını Resûlullah'a şikâyet ettiler. Resulullah (s.a.v.) : *"Zararı yok, toplanın yola koyulun"* buyurdu. Sahabe hareket

¹³⁴ Ebu Abdullâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el- Vâkıdî el Eslemî el Medenî, el-Megâzî, thk. Marsden Jones (Beyrut: Dar al-A'lami, 1409/1989), 3/1

etti. Resulullah (s.a.v.) Biraz yol aldıktan sonra bineğinden indi. Abdest almak için su istedi. Sonra namaza çağırdı ve insanlara sabah namazını kıldırdı.”¹³⁵

Ebi Reca’ (öl. 105/723-24 [?])’dan aktarılan hadis Peygamber (s.a.v.) ’imizin müminlere karşı hoşgörüsü ve sabrına büyük bir örnek verir. Hadisin sebab-i vürûdu ise yolculuk sırasında yorgunluk sebebiyle sabah namazı vaktinin kaçırılmasıdır. Yine aynı hadiste Sahabeler, Resulullah (s.a.v.) ’ın uyanmasın ardından, hemen toparlanıp yola çıktılar. Bu, cemaatin ve topluluk bilincini bir kere daha ortaya koyar. Aynı zamanda, sahabelerin beraber hareket etmesi ve birbirlerine yardımcı olmaları Müslümanların kendi aralarında güçlü olduğunu gösterir.

Yine Peygamberimi (s.a.v.) ’ın abdest almak için su istemesi ve namazı kıldırmaya başlaması, ibadetlerin ihtimamla yerine getirilmesi gerektiğini gösterir. Gerek sabah namazına karşı gösterdiği özen gerekse abdest alması, her zaman gerekli temizliğin ve titizliğin gösterilmesi gerektiğini bizlere anlatır. Hadis hakkında yaptığımız araştırmalar neticesinde hadise farklı kaynaklarda rastlanılmamaktadır.

- Muhammed b. Yahya... İmran b. Husayn’ın (r.a) şöyle söylediğini nakletti: “Resulullah (s.a.v.) ile beraber bir seferdeydik. Gecenin sonuna doğru uykumuz geldi. Gözlerimiz bize galip geldi, uyuduk. Bizi ancak güneşin sıcaklığı uyandırdı. Bir adam telaşla abdest alıyordu. Resulullah (s.a.v.) arkadaşlarına abdest almasını emretti. Sonra Bilal (r.a)’e ezan okumasını emretti. O da kamet getirdi. Resulullah (s.a.v.) sabah namazını kıldırdı. Sahabe Ya Resulullah! Biz namazımız konusunda -uyuyarak- gevşeklik gösterdik. Yarınki sabah namazı vaktinde bugün ki namazı tekrar kılsak dediler.” Resulullah (s.a.v.) : “*Rabbiniz (c.c) sizi faizden menediyor*” buyurdu.¹³⁶

Muhammed b. Yahya’dan nakledilen bu hadisin sebab-i vürudu yolculuk esnasında uykunun galip gelmesi sebebiyle sabah namazının vaktinde kılınamaması üzerine, sahabenin endişe duyması ve durumu telafi etme yolları aramasıdır.

- Ahmed b. el- Mikdam ... Nebi’ye (s.a.v.) gelen heyetlerden biriyle olan Ali b. Şeyban (r.a) şunları rivayet etmiştir: Nebi’nin (s.a.v.) ’nin arkasında namaz kılıştık. Nebi’nin (s.a.v.) namazı bitirince safın arkasında tek başına namaz kılan bir adam gördü. O adam namazını bitirene kadar başında bekledi.

¹³⁵ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/100.

¹³⁶ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2/107.

Sonra adama şöyle buyurdu; *“Namazını yeniden kıl. Çünkü safın arkasında tek başına namaz kılanın namazı olmaz.”*¹³⁷

Hadis Vabisa İbn Ma’bed’den şu şekile nakledilmiştir: “Resulullah bir adam gördü, safın gerisinde tek başına namaz kılıyordu. Ona namazını yeniden kılmayı emretti.”¹³⁸

Ahmed b. el- Mikdam (öl. 33/653)’dan nakledilen bu hadisin sebab-i vürûdu Peygamber (s.a.v.) ’in, safın arkasında tek başına namaz kılan birini görmesi ve ona namazını yeniden kılmasını emretmesidir. Bu durumun nedeni ise cemaatle kılınan namazın daha sevap olması ve daha geçerli olduğuna dair İslami anlayıştır. Bu hadis, özellikle cemaatle namazın İslam’daki önemini gösteren önemli bir örnek olarak dikkat çekmektedir.

Genel olarak bir değerlendirmede bulunulacak olunursa bu hadis, cemaatle namazın sadece dini olarak değil, bunun yanı sıra toplumsal birlik ve düzen anlayışını yansıttığını göstermektedir. Resulullah’ın (s.a.v.) , safın en arkasında tek başına namaz kılan kişiye namazını yeniden kılmasını söylemesi, cemaatle kılınan namazın ne kadar önemli olduğunu kanıtlar ve ibadet yaparken düzenin korunmasının ne kadar önemli olduğunu vurgular. İslam dininde ibadetler sosyal bir bütünlük içinde yapılmakta ve bu, bireysel değil, toplulukla beraber yapılan bir ibadetin daha değerli olduğunu kanıtlar niteliktedir.

- Harun b. İshak. Ebu Hureyre’nin (r.a) şöyle söylediğini bildirdi: Nebi (r.a) namazda başlama tekbiri ile kıraat arasında susardı. Dedim ki “Anam babam sana feda olsun. Başlama tekbiri ve kıraat arasında susuyorsun. Bunun ne olduğunu bana söyler misin? Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

*“O susma anında şöyle diyorum: Allah’ım! Benimle hatalarımın arasını, doğu ile batı arasını uzaklaştırdığın gibi uzaklaştır. Allah’ım! Beyaz elbisenin kirden temizlenmesi gibi beni, hatalarımdan temizle. Allah’ım! Beni hatalarımdan – elbisenin kar, dolu ve su ile yıkanıp tertemiz olması gibi yıka.”*¹³⁹

Ebu Hureyre’nin kitabında yer alan bu hadisin sebab-i vürûdu Hz. Peygamber’in (s.a.v.) namaza başlarken tekbir ile kıraat arasında neden bir süre sessiz kaldığının merak edilip sormasıdır. Bu durumda bizlere namazın belirli bir davranışsal düzen içerisinde gerçekleştiğini göstermektedir. Susma denilen olay sadece fiziksel bir duraksama değil,

¹³⁷ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/25.

¹³⁸ Ebu Davud, “Salât”, 100 (No. 682); Tirmizî, “Salât”, 170 (No. 230).

¹³⁹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/32.

manevi olarak Allah (c.c)’a yakınlaşmadır. İşte tam bu an kişinin kalbinin ve ruhunun tam anlamıyla Allah’a (c.c) yöneldiği, Allah (c.c) ile manevi bir bağ kurduğu zaman dilimini temsil etmektedir. Bu susma eylemi, ibadetin yalnızca bir fiziksel ritüel değil, aynı zamanda manevi bir temizlenme ve Allah’a yaklaşma süreci olduğunun da kanıtıdır.

- el- Fadl b. Ya’kub el- Cezeri ... Ubade b. Samit’in (r.a) şöyle söylediğini nakletti: Resulullah bize sabah namazını kıldırması. Kıraat ağır geldi, zorlandı. Namazı bitirince şöyle buyurdu: *“İmamınızın arkasında sizin sure okuduğunuzu görüyorum!”* Biz Allah’a yemin olsun ki evet okuyorduk, ya Resulullah” dedik. Resulullah: *“İmama uyduğunuzda, Fatiha suresinden başka şey okumayın. Çünkü Fatiha suresi okumayanın namazı kabul olmaz.”* Buyurdu. Bu hadis, İbn Uleyye’nin ve Abdila’la’nın rivayetidir.¹⁴⁰

el- Fadl b. Ya’kub el- Cezeri (öl. 833/1429)’den nakledilen bu hadis namazda imamın arkasında cemaatin nasıl hareket etmesi gerektiğini ve Fatiha suresinin okunmasıyla alakalı önemli bilgiler vermektedir. Hadisin sebab-i vürûdu ise Peygamber’in (s.a.v.) sabah namazı kıldırması esnada kıraatte zorlanması ve bunun nedeninin sahabeler tarafından sorulmasıdır.

Hadisle alakalı genel bir değerlendirmede bulunacak olunursa bu hadis, namazın cemaatle birlikte kılınmasıyla ilgili çok önemli bir bilgi sunmaktadır. İmamın arkasında namaz kılarken, sadece Fatiha suresi okunmalı diğer sureler okunmamalıdır. Bu durumun yanı sıra, Fatiha suresinin her rekâtta okunmasının, namazın makbul olması için zorunlu bir bilgi olduğuna dair önemli bir hüküm vardır. Namazda cemaatin birlikte hareket etmesi ve imamın okuduğu kıraate güvenilmesi, toplu ibadetin düzeni ve manevi derinliği açısından önemlidir

- Muhammed b. Beşşar ... Ebu Mes’ud’un (r.a) şöyle söylediğini nakletti: “Bir adam Nebi’ye geldi. Ve falanca kişi namazı bize uzun kıldırması için sabah namazını kılmaya mescide gidemedim dedi. O adamla ilgili o gün verdiği nasihat gibi Nabi’nin kızgın olduğunu görmemiştim. Nebi (s.a.v.) şöyle buyurdu: *Ey İnsanlar! Şüphesiz içinizde nefret ettiriciler var. Sizden kim insanlara namaz*

¹⁴⁰ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/33.

kıldırırsa kısa kıldırsın. Cemaatin içinde zayıf, yaşlı ve ihtiyaç- mazeret sahibi olanlar vardır.”¹⁴¹

Muhammed b. Beşşar (öl. 252/866)’dan rivayet edilen bu hadis imamların cemaate namaz kıldırırken daha merhametli ve dikkatli olmaları gerektiğine dair önemli bilgiler vermektedir. Hadis sebab-i vürûda şu açıdan konu olmuştur: Resulullah (s.a.v.) , cemaatin farklı yaş gruplarından olduğunu fark etmesi ve bu kişilerin namazın uzunluğundan dolayı zorluk yaşadıklarını fark etmesidir. Namaz belli bir yaş aralığında sonra herkese farz kılınmıştır. Fakat herkesin fiziksel durumu ve sabrı aynı değildir. Yaşlı, hasta veya zayıf olan Müslümanlar, uzun namaz sürelerinde zorluk çekebilirler. Bu nedenle, imamın daha dikkatli olması ve cemaatin yapısını göz önünde tutarak namazı daha kısa tutması önemlidir

- Bürdar... Aişe’den (r.a) şunları nakletmiştir: Resulullah (s.a.v.) hastayken insanlar onu ziyarete gelmişlerdi sahabe ayakta iken Resulullah (s.a.v.) oturarak onlara namaz kıldırılmaya başladı. Namazdayken oturmalarını işaret etti. Namazı bitirince şöyle buyurdu:

“İmam kendisine uyulsun diye imam olur. İmam oturarak namaz kıldığında siz de oturarak kılın. İmam ayakta namaz kıldığında siz de ayakta namaz kılın. İmam rükuya vardığında siz de rükuya varın. O secde ettiğinde siz de secde edin. O ayağa kalktığında siz de ayağa kalkın.”¹⁴²

Bürdan’dan nakledilen bu hadis, imamların namazda cemaatine nasıl davranması gerektiğine dair önemli bilgiler vermektedir. Aynı zamanda hadis, imamın hareketlerine uymanın cemaat açısından doğru bir şekilde namaz kılması için ne kadar önemli olduğuna değinmektedir.

Hadisin sebab-i vürûdundan bahsedecek olursak; Bir adamın, sabah namazının uzun kılındığı için mescide gitmekten vazgeçtiğini Peygamber’imize (s.a.v.) bildirmesidir. Bu durum ise hem hastalık durumunda imamın zorlanmaması hem de cemaatin imamlar ile uyum içinde namaz kılması için önemli bir uygulamadır.

Sonuç olarak bu hadis, imamların liderlik durumunu ve cemaatin de ona uyması gerektiğini vurgular. İmam, cemaatin namazını doğru kılmasını sağlamak için örnek olur

¹⁴¹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/51.

¹⁴² İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/57.

ve cemaat, imamın hareketlerine uyum sağlayarak namazı düzgün olarak kılar. Özellikle imamın sağlık durumunun iyi olmadığı durumlarda, cemaatin de ona uygun hareket etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu, birlik ve düzen içinde namaz kılmanın ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı hadis farklı kaynaklarda da yer almaktadır.¹⁴³

- Selm b. Cünade... Aişe'nin (r.a) şunları söylediğini nakletti: “Resulullah (s.a.v.) ’ın rahatsızlandığı sonunda vefat ettiği hastalığındayken Bilal (r.a) gelip Resulullah’a (s.a.v.) namazı haber verdi. Resulullah (s.a.v.) Ebu Bekir’e emredin insanlara namaz kıldırın” buyurdu. “Ya Resulullah (s.a.v.) Ebu Bekir duygusal biridir. Ne zaman namaz kıldırmak için senin yerine geçse dayanamaz ağlar. İnsanlara namaz kıldırması için Ömer’e emretsen” dedik. Resulullah (s.a.v.) üç kere: “Ebu Bekir’e emredin, namazı kıldırın” buyurdu. Sonra “Şüphesiz sizler Yusuf’un zamanındaki kadınlar gibisiniz.” Buyurdu. Aişe (r. a) dedi ki: Ebu Bekir’e haber gönderdik, o da insanlara namazı kıldırıldı. Resulullah (s.a.v.) hastalığında biraz iyileşme hissedince ayaklarını yerde sürüyerek, iki kişinin arasında doğruldu ve namaz için mescide çıktı. Ebu Bekir, Resulullah’ın (s.a.v.) geldiğini anlayınca geri çekilmeye başladı. Resulullah (s.a.v.) Ebu Bekir’e “Yerinde kal” diye işaret etti. Resulullah (s.a.v.) geldi, Ebu Bekir’in yanında namaza durdu. Sahabe de Ebu Bekir (r.a) uydu. Ebu Muaviye’nin rivayetinde” Nebi (s.a.v.) oturarak namaz kıldı, Ebu Bekir (r.a) ayakt kıldı.” İlavesi vardır.¹⁴⁴

Selm b. Cünade ’den aktarılan bu hadisin sebep-i vürûdu Peygamber’imizin (s.a.v.) hastalandığı zaman sürecinde mescide çıkamayacak bir hale gelmesi ve bu süreç zarfında namaz vakitleri girmesi üzerine Bilal (r.a)’ın namaz vakitleri için haber vermesidir.

Aynı zamanda bu olay Hz. Ebu Bekir (r.a) ’ın sahabe tarafından dini bir lider olarak görülmesine vesile olmuştur. Hadiste yer alan “Yusuf’un kadınları” ifadesi ise kadınların kararsızlığına karşı yapılmış olan bir sitemdir.

- Muhammed b. Beşşar... Ebu’l Aliye el- Bera’nın şöyle söylediğini nakletti: “İbni Ziyad namaz kıldırmayı geciktirmişti. Abdullah b. Samit bana geldi. Ona bir sandalye verdim ve sandalyeye oturdu. İbni Ziyad’ın yaptığını Abdullah b. Samit’e haber verdim. Bunun üzerine Abdullah dudaklarını ısırды. Sonra ellerini dizlerine vurdu ve şöyle dedi: senin bana sorduğun gibi bende bu meseleyi

¹⁴³ Suyûtî, câmi’u’l-hâdîs, 9/495.

¹⁴⁴ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/59.

Abdullah b. Mesud’a sormuştum”. Senin dizine vurduğum gibi benim de dizime vurdu ve şöyle söyledi. Bu meseleyi senin gibi bende Resulullah’a sormuştum. Senin dizine vurduğum gibi Resulullah (s.a.v.) da benim dizime vurdu ve şöyle buyurdu: “*Namazı vaktinde kıl. Orada bulunurken onlar namaz kılarlarsa sende onlarla namaz kıl. Ve ‘ben namazı kıldım şimdi sizinle kılmam deme’ buyurdu.*”¹⁴⁵

Muhammed b. Beşşar’dan (öl. 252/866) nakledilen hadisın sebab-i vürûdu, Abdullah b. Samit’in, İbni Ziyad’ın namazı geciktirmesi üzerine durumu Abdullah b. Mesut’a danışması ve onun da bu durumu Peygamber’e (s.a.v.) sormasıdır.

Genel olarak hadis hakkında yorum yapılacak olunursa namazın vaktiyle kılınmasının ve cemaatle birlikte namaz kılmanın önemini vurgulamaktadır. İslam dininde namaz, Allah’a olan bağın en önemli göstergelerinde biridir. Peygamber (s.a.v.) ’imiz, cemaatle birlikte namaz kılmayı her zaman tavsiye etmiş ve bunun ibadetlerin en faziletlisi olduğunu sık sık belirtmiştir. Bu hadisi öğrenmek ise bizlere namazı vaktinde kılma ve cemaatle beraber namaz kılma hususundaki önemi bir kez daha hatırlatmaktadır.

- Ahmed b. Abde... Ebu Nadra’nın şöyle söylediğini bildirdi: bir genç İmran b. Husayn’ın yanına geldi ve hayvanının yularını tuttu. Ona yolculukta kılınan namazı sordu. İmran bize döndü ve “bu genç bana bir şey sordu.” Ben bu konuyu hepinize anlatmak istiyorum. Resulullah (s.a.v.) ile bir yolculuğa çıktım Resulullah (s.a.v.) “Medine’ye dönene kadar dört rekât farz namazları ikişer rekât olarak kıldı” dedi. Ziyad b. Eyyüb rivayetine şunları ekledi; “Resulullah (s.a.v.) ile haccettim. Medine’ye dönünceye kadar dört rekât farzları iki rekât olarak kıldı. Resulullah (s.a.v.) Mekke fethedildiğinde Mekke’ de on sekiz gün kaldı. Dört rekât namazları ikişer rekât olarak kıldı. Sonra Mekke halkına *siz dört rekât kılın. Çünkü biz seferiyiz* “buyurdu. Ebu Bekir (r.a) ile de gazveye gittim. Onunla haccettim. Hepsinde Medine’ye dönene kadar namazları iki rekât olarak kıldı. Ömer (r.a) ile berber birçok hac yaptım. O da Medine’ye dönene kadar dört rekât farzları iki rekât kıldı. Osman (r.a) gelince, o halifelığının ilk yedi yılında yaptığı haclarda Medine’ye dönene kadar farzları iki rekât olarak kıldı. Yedi yıldan sonra yaptığı haclarda farzları dört rekât olarak kıldı. Ahmed rivayetinde; İmran “bu meseleyi size açıkladım mı?” dedi. Biz de “evet” dedik, sözlerini eklemiştir.¹⁴⁶

¹⁴⁵ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/76.

¹⁴⁶ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/82.

Bürdan ve Ebu Musa ... Ubeyy b. Ka'b 'ın (r.a) şunları söylediğini bildirmiştir: Resulullah (s.a.v.) namaz kıldırıyordu. Bir ayeti unuttu. Cemaatin arasında Ubeyy b. Ka'b da vardı. Ubeyy, Nebi'ye "Ya Resulullah (s.a.v.) ! Şu ayet sana unutturulur mu? Yoksa Nesh mi edildi?" dedi. Nebi (s.a.v.) : "*O ayet bana unutturuldu.*" Buyurdu. Bu Bûndar'ın rivayetidir. Ebu Musa... Ubeyy b. Ka'b 'den (r.a) şunları nakletmiştir: Nebi'ye (s.a.v.) Allah'ın kitabından bir ayet unutulmuştu. Cemaatin arasında Ubeyy "Ya Resulullah! Şu ayet sana unutturuldu mu? Yoksa unuttun mu? Dedi. Nebi (s.a.v.) "*Hayır, o ayet bana unutturuldu.*" Buyurdu.¹⁴⁷

Müsevver İbn Yezid el Maliki hadisi şu şekilde nakletmiştir: Resulullah (s.a.v.) namazda (cehri olarak) kıraatte bulunuyordu. Bir kısmını okumayı terk etti. (Namazdan sonra, cemaatten) bir adam: "Ey Allah'ın Resülü, şu ayetleri okumayı terk ettiniz!" dedi. Resulullah: "Niye bana hatırlatmadın?" buyurdular. Bir rivayette şu ziyade gelmiştir: "(Adam)... Ben onların nesh edildiğini zannetmiştim."¹⁴⁸

Sahihi İbn Huzeyme' de yer alan bu hadisi şerifin sebep-i vürûdu; bir gencin sahabeden İmran b. Husayn'a yolculukta kılınan namaz hakkında soru yöneltmesidir.

Bu hadis, seferde sırasında namazların iki rekât olarak kılınmasının hem sünnet

- Muhammed b. Rafi... Ebu Seleme b. Abdurrahman'ın şunları söylediğini nakletti: Ebu Hureyre (r.a) vefat ettiğinde Ebu Said e Hudri'nin (r.a) gitsem "cuma günü hakkında ona soru sorsam dedim ve yanına gittim." Abdurrahman daha sonra hurma dalı hadisini uzunca zikretmiştir. Devamında; "... Sonra o gece fırtına çıkmıştı. Resulullah (s.a.v.) yatsı namazını kıldırmak için çıktığında şimşek çakıyordu. Resulullah (s.a.v.) Katade b. Nu'man'ı (r.a) gördü ve ona "Ey Katade, niçin karanlıkta yürüyorsun?" dedi. Katade "Ya Resulullah (s.a.v.)! bu gece cemaat ile namaz kılmak istedim." Dedi. Resulullah (s.a.v.) namazı kılınca ben yanına gelinceye kadar yerinden ayrılma" buyurdu. Resulullah namazı bitirince Katade 'ye bir hurma dalı verdi ve "*Bunu al bu dal önünden ve arkandan on adım mesafeyi aydınlatacaktır. Evine girdiğinde köşede bir karartı göreceksin, konuşmadan ona vur. Çünkü o şeytandır*" buyurdu. Ebu Katade dedi ki: Ebu

¹⁴⁷ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/88.

¹⁴⁸ Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, es-Sünenü'l-Kübrâ, nşr. Hasan Abdülmen'im Şelebî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), "Kitâbü's-Salât", 35 (No. 8183).

Katade, Resulullah'ın (s.a.v.) dediği gibi yaptı. İşte biz bu hurma dallarını bundan dolayı severiz.¹⁴⁹

Muhammed b. Rafi (öl. 774/1372)'den nakledilen bu hadis cemaatle namaz kılmanın önemine değinirken Peygamber (s.a.v.) 'in mucizelerinden biri olan hurma dalı üzerinden verilen bir uyarı hakkında bilgi vermektedir. Hadisin sebab-i vürûdu ise fırtınalı bir gün olmasına rağmen bir sahabenin cemaatle beraber namaz kılma isteğidir. Bu olay ise bize cemaatle namaz kılmanın önemini bir kez daha kanıtlamaktadır.

Hadisin en dikkat çeken tarafı ise Peygamber (s.a.v.) 'imizin hurma dalı gibi sıradan bir nesneden mucize çıkarmasıdır. Bir yandan cemaatle namaz kılmanın önemi değinen bu hadis diğer yandan Peygamber (s.a.v.) 'imizin ümmetine yaptığı rehberliğe vurgu yapmaktadır. Hadisin şeytanla ilgili tarafına değinilecek olursak; İslam'da şeytana karşı uyanık olmak ve mucizelerin ümmet arasında nasıl iz bıraktığı anlaşılmaktadır. Hurma dalı sadece bir nesne değil, aynı zamanda peygamberin rahmetinin ve mucizesinin bir göstergesi konumundadır.

- Ebu Musa Muhammed b. el- Müsenna... Ebu Said şunları söylediğini bildirdi: Hayber fethedilinceye kadar dönmemiştik. Orada ilk kez, sarımsak sebzelerini gördük ve ondan çok fazla yedik. O zaman, insanlar açtı. Sonra mescide gittik. Resulullah (s.a.v.) sarımsağın kokusunu aldı ve şöyle buyurdu; *“kim bu pis sebzedden yerse kesinlikle mescidimize yaklaşmasın.”* İnsanlar sarımsak haram kılındı demeye başladılar bu söz Resulullah'a ulaşınca şöyle buyurdu; *“Ey İnsanlar! Allah'ın helal kıldığını, ben haram kılmam. Fakat sarımsağın kokusunu sevmiyorum.”* Bu “Ebu Haşim'in rivayetidir” Ebu Musa rivayetinin sonuna... Bana melekler geliyor. Onların sarımsağın kokusunu almasından hoşlanmıyorum.” İfadesini eklemiştir. Cabir'den rivayetle hadisin bir benzeri şu şekliyle nakledilmiştir: Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: *"Kim sarımsak veya soğan yerse bizden uzak dursun -veya mescidimizden uzak dursun- evinde otursun."* Bazan Resulullah (s.a.v.) 'e içerisinde yeşil sebzeler bulunan tencere getirildi de onda koku bulur ve (ne olduğunu) sorardı. Kendisine sebze nevinden ne olduğu haber verilince, tencereyi, beraberindeki arkadaşlarından birini göstererek ona vermelerini söylediler. Aleyhissalatu vesselam, onun yemekten çekindiğini görünce:

¹⁴⁹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/99.

“Sen bana bakma, ye! Zira ben senin gibi değilim, senin konuşmadığın (meleklerle) konuşuyorum” derdi.¹⁵⁰

Yukarıda geçen hadisin sebab-i vürûdu Hayber Seferi esnasında Müslümanların sarımsak yemesi ve ardından mescide gitmeleridir. Sarımsak ve soğan gibi karşıdaki kişiye rahatsızlık veren yiyeceklerin mescitlere girmeden önce tüketilmemesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu uyarı ise bizlere temizlik ve ibadet yerlerine olan saygıyı göstermektedir. Ayrıca Peygamber Efendimiz (s.a.v.) , sarımsağın kokusundan hoşlanmadığını belirtmiş ancak bunun haram kılınan bir yiyecek olmadığını da Müslümanlara açıklamıştır.

Sonuç olarak İslam dininde temizlik ve ibadet yerlerinin saygı gösterilmesi gereken kutsal alanlar olduğuna dair önemli bilgi vermektedir. Sarımsak ve soğan gibi kokan yiyecekler, kişisel temizlik ve çevresindeki diğer insanlara karşı saygılı olmak adına dikkatli bir şekilde tüketilmesi gereken yiyeceklerdendir. Ayrıca bu gıdalar helal kabul edilmekle birlikte sadece kokularından ötürü toplum içerisinde tüketilmesi uygun değildir. Bu hadisin, İslam’ın helal-haram çizgisi, temizlik anlayışı ve toplumsal duyarlılık konusundaki önemli bilgiler verdiği görülmektedir.

- Ebu Züheyr Abdülmecid b. İbrahim el- Mısri... Ebu Hureyre’nin (r.a) şöyle dediğini nakletti: sürdüğü koku etrafa yayılan bir kadın Ebu Hureyre’nin yanına geldi. Ebu Hureyre kadına” Ey Cabbar olan Allah’ın kadın kulu! Nereye gidiyorsun?” dedi. Kadın “mescide” dedi. Ebu Hureyre” geri dön ve gusül al. Çünkü ben Resulullah’ın “*Bir kadın koku sürünür de mescide giderse Allah o kadının namazını kadın geri dönüp gusül alıncaya kadar kabul etmez*” Buyurduğunu işittim dedi.¹⁵¹

Ebu Züheyr Abdülmecid b. İbrahim el- Mısri (öl.609 [?])’ den aktarılan bu hadisin sebab-i vürûdu bir kadının koku sürerek mescide gitmesi ve Peygamber’imizin (s.a.v.) bu konu hakkında uyarıda bulunmasıdır. Koku, her ne kadar kadınlar için bir güzellik unsuru olarak görülse de cami gibi toplu ibadet yerlerinde diğer insanları rahatsız edebilir. Hadiste dikkat çeken bir başka bir nokta ise gusül almanın gerekliliğidir. İslam dininde temizlik, ibadetlerin kabul edilmesi için önemli bir adımdır. Gusül, büyük bir temizlenme işlemi olarak kabul edilir ve manevi temizlik yanında, fiziksel olarak temizlenmeyi de ifade eder.

¹⁵⁰İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/102.

¹⁵¹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/114.

Bu hadisteki uyarı, kadınların güzel kokular sürünerek mescide gitmelerinin, fiziki temizlenme şartını karşılamadığına dair önemli bilgiler içermektedir.

Ebu Musa'dan nakille benzer hadis şu şekliyle nakledilmiştir: *Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Her göz zanidir. Şurası muhakkak ki, kadın koku sürünür; sonra da (erkek) cemaate uğrarsa o da zaniyedir."*¹⁵²

- Selim b. Cünade... Cabir b. Semura'nın (r.a) şöyle söylediğini nakletti: Resulullah'ın (s.a.v.) arkasında namaz kıldığımızda bizden biri sağındaki ve solundaki kardeşine eliyle işaret ederdi. Resulullah (s.a.v.) namazı bitirince şöyle buyurdu; *"Sizden birine ne oluyor da elini huysuz atların kuyruklarını sallaması gibi sallıyor. Ona şöyle demesi yeter. Ya da şöyle demesi yetmez mi?"*. Resulullah (s.a.v.) elini sağ dizinin üzerine koydu ve parmağıyla işaret etti. Sonra sağındaki ve solundaki kardeşine selam verdi.

Sahihi İbn Huzeyme 'de de geçen bu hadisin sebeb-i vürûdu, bir kişinin namazda el sallama ve işaret etme davranışında bulunmasıdır. Aynı zamanda hadiste yapılan tespitte namaz kılarken dikkat edilmesi gereken hususlardan bahsetmiştir. Namaz dünya ile tüm bağlantıların kesilerek yaratıcı ile baş başa kalmaktır. Biz Müslümanların da bu doğrultuda hareket etmesi gerekmektedir.¹⁵³ Bu hadiste ise namazda duruş ve hareketlerin nasıl olmasına dair bilgi verilmektedir. Hadisin dikkat çeken yanı sahabelerin yanlarındaki kişilere ellerini sallamaları bu olay üzerine Peygamber' in (s.a.v.) uyarıda bulunmasıdır.

Sonuç olarak bu hadis namaz sırasında duruşa dikkat edilmesi ve gereksiz hareketlerden kaçınılması gerektiği Peygamberimizin rehber vasfıyla Müslümanlara verdiği öğüt ve Müslümanlar arasında selamlaşmanın önemine dair önemli bilgiler içermektedir.

- Muhammed b. Yahya... Mahmud b. Rebi' el- Ensari'den (r.a) şunları nakletti: *"Mahmud, Resulullah'ı (s.a.v.) ve Resulullah'ın (s.a.v.) evlerindeki kuyudan çekilen bir kovadaki sudan onun yüzüne su serpmesini hatırladı."* Yine Mahmud, Resulullah (s.a.v.) ile birlikte Bedir gazvesine katılanlardan zannederse İtban b. Malik el- Ensari'nin şu sözlerini bildirdi:

¹⁵² Tirmizi, Edeb 35:2787, Ebu Davud, Tereccül 7:4174, 4175, Nesai, Zinet 35, 8: 153.

¹⁵³ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/129.

Kavmim Beni Salim'in mescidinde namaz kılardım. Yağmur yağdığında vadiden akan sel kavmimin mescidine gitmeme engel oluyordu. Bu durumda o vadiyi geçip mescitlerine varmak bana ağır geldi. Resulullah'ın (s.a.v.) yanına vardım. Şüphesiz gözüm iyi görmüyor. Yağmur yağdığında vadiden akan sel, kavmimin mescidine gitmem engel oluyor. Mescitlerine varmak bana zor geliyor. Evime gelmeni ve evimde bir yerde namaz kılmanı, senin namaz kıldığın yeri, namazgâh edinmeyi isterim dedim. Resulullah (s.a.v.) “*gelip yapacağım*” buyurdu. Ertesi gün, öğleden önce Resulullah (s.a.v.) ve Ebu Bekir evime geldiler. Resulullah (s.a.v.) içeri girmek için izin istedi, ben de izin verdim. Resulullah (s.a.v.) oturmadan “*Evinin neresinde namaz kılmam hoşuna gider*” dedi. Namaz kılmasını istediğim yeri Resulullah (s.a.v.) 'a gösterdim. Oraya vardı, tekbir aldı. Bizde arkasında saf olduk. İki rekât namaz kıldı sonra selam verdi. Resulullah (s.a.v.) selam verdiğinde biz de selam verdik.¹⁵⁴

Muhammed b. Yahya (öl. 912/1506)'dan nakledilen bu hadisin sebab-i vürûdu “İtban b. Malik'in fiziki engeli ve bu engelinde dolayı mescide gidememesidir.” Aynı zamanda hadis Peygamber'imizin (s.a.v.) sahabeye olan merhametini, onlara sıkıntılı zamanlarda gösterdiği tavrı ve namazın sosyal hayattaki yerine değinmektedir. Hadisin başında İtban b. Malik'in (r.a) mescidine gitmekte zorluk çektiğini, Yağmur ve sele karşı yaşadığı sıkıntılar, onun mescide ulaşmamasına neden olmaktadır. Bu durum ise dini sorumlulukların yerine getirilmesinin her zaman kolay olmayacağını, bazen de zorlukların ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Peygamberimize bu durum sorulduğunda namazları evinde kılmayı teklif etmiştir. Bu durum ise bizlere Peygamber'imizin (s.a.v.) sahabenin sıkıntılarına kayıtsız kalamadığını göstermektedir.

Sonuç olarak bu hadis Peygamber'in (s.a.v.) toplumsal sorunları yerine getirirken, sahabelerin sorunlarına duyarlı olduğunu ve ibadetlerde kolaylık konusunda gösterdiği tavrı ortaya koymuştur. Ayrıca, namaz ibadetinin sadece kişisel bir yönü olmadığını toplumsal bir yönünün olduğunu ve bu yönüyle bireylerin birbirlerine yardımcı olmalarının önemini göstermektedir.

2.2.4. Cuma

- Yusuf b. Musa... Selman'ın (r.a) şunları söylediğini nakletti: Resulullah (s.a.v.) “Ya Selman! Cuma nedir bilir misiniz? Buyurdu. Ben “Allah ve Resülü daha iyi bilir” dedim. Tekrar Ya Selman! Cuma nedir bilir misin? Buyurdu.

¹⁵⁴ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/130.

Ben de “Allah ve Resulü daha iyi bilir” dedim. Yine Resulullah “Ya Selman! Cuma nedir bilir misin” buyurdu. Ben yine “Allah ve Resulü daha iyi bilir”. Dedim Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu;

*“cuma günü sayesinde babanız ve babalarınız bir araya toplanır. Ben sana Cuma gününden bahsediyorum. Kim emrolunduğu gibi cuma günü temizliğini yapıp evinden çıkar ve mescide geldiğinde Cuma namazı kılınıncaya kadar da konuşmazsa bu onun cumadan önce işledikleri için bir kefarettir.”*¹⁵⁵

Yusuf b. Musa’dan nakledilen bu hadisin Resulullah (s.a.v.)’ın Selman’a Cuma gününün anlamını ve önemini öğretmek amacıyla ısrarla soru sormasıdır. Bu durumda bizlere Cuma namazının önemini göstermektedir. Ayrıca cuma günü, yalnızca fiziksel bir temizlik değil, aynı zamanda manevi bir temizlik, toplumsal beraberlik ve günahların kefaretinin ödeme imkânı vermektedir. Bu hadis, cuma günü pisliklerden arınmanın, gereksiz konuşmalardan kaçınmanın ve namaz ibadetinin yerine getirilmesi için büyük bir ödül ve kefarettir olduğunu anlatmaktadır.

Bera İbnu Azib; bir benzer hadisin naklini şu şekilde vermiştir: *Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: “Müslümanların cuma günü yıkanmaları, üzerlerine hak olmuştur. Her biri ailesinin kokusundan sürünsün. (Koku) bulamazsa, su onun sürünme maddesi olsun. Yani hem yıkansın hem koku sürünsün, koku yoksa artık, su (yıkama) ile yetinsin.”*¹⁵⁶

- Muhammed b. Yahya... Aişe’den (r.a); Yahya b. Said’den ve onlardan bir kişiden şunları nakletmiştir: Nebi (s.a.v.) cuma günü hutbe okurken sahabenin üzerinde günlük iş elbiseleri olduğunu gördü ve şöyle buyurdu; *“Sizden birinizin bulabilirse cuma günü için iş elbiselerinden başka ikinci bir elbise temin etmesinde sakınca yoktur.”*¹⁵⁷

Muhammed b. Yahya (öl. 912/1506) tarafından nakledilen bu hadisin sebep-i vürûdu Peygamber’imizin (s.a.v.) cuma günü hutbe sırasında sahabenin günlük ve iş elbiseleriyle camide bulunduklarını görmesidir.

Peygamber (s.a.v.)’in cuma günü için önerdiği ikinci elbise, yalnızca kişisel bir temizlenme değil, toplumsal huzurun sağlanması açısından da büyük bir önem taşır. Bunun yanı sıra toplumsal birliğin sağlanması için de kıymetli bir gündür. Bu nedenle, toplumsal

¹⁵⁵ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/153.

¹⁵⁶ Tirmizi, *Salat*, 381/ 525.

¹⁵⁷ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/174.

anlamda bir birlik oluşturmak ve herkesin dışsal görünümde de benzer saygıyı taşımalarını sağlamak, bir ibadet şeklidir. Yani, cuma günü müminler için belirli bir saygı düzeyinin korunması, aynı zamanda toplumda birlik ve beraberlik duygusunu Müslümanlara aşılar.

- *Muhammed b. Beşşar... Enes b. Malik'ten (r.a) şunları nakletti: Resulullah (s.a.v.) cuma günü hutbe esnasında ayakta duruyor ve mescitte duran bir kütüğe sırtını yaslayarak hitap ediyordu. Bir gün bir Rum gelip oturduğunda sanki ayaktaymışsın gibi bir şey yapalım mı? “Ne dersin?” Dedi. Akabinde iki basamak çıkıp üçüncü basamağında oturacağı bir minber yaptı. Resulullah (s.a.v.) yeni minbere çıkıp oturunca üzüntüsünden dolayı daha önce yaslandığı eski kütük, öküz gibi böğürüşüyle mescidi titretmeye başladı. Resulullah (s.a.v.) minberden indi ve böğürürken onu bağrına bastı. O da sustu. Sonra: “canım kudret elinde olan Allah (c.c)’ a yemin olsun ki, eğer bu şekilde bağrına basmasaydım Resulullah’tan ayrıldığından dolayı kıyamete kadar üzümlere böğürmeye devam edecekti”. Buyurdu. Daha sonra Resulullah (s.a.v.) eski kütüğün gömülmesini emretti.¹⁵⁸ Aynı hadis-i şerif farklı kaynaklarda da yer almaktadır.¹⁵⁹*

Muhammed b. Beşşar (öl. 252/866)’dan nakledilen bu hadisin sebep-i vürûdu Peygamber Efendimiz ’in (s.a.v.) hutbe verirken yaslandığı hurma kütüğünün yerine yeni bir minber yapılması eski kütüğün üzüntüyle böğürmesidir. Hadisten çıkarılacak en önemli sonuç yeniliğe ve gelişime açık olunması gerektiği, bu yapılırken de bu durumun şefkatle karşılanması gerektiğidir. Aynı zamanda doğadaki canlılara karşı merhamet duygusu beslenmesi gerektiğine de kanıttır.

- *Ali b. Hucr es- Saidi... Şerik yoluyla Enes’ten (r.a) şunları rivayet etti: cuma günü – Ömer halifeliği zamanında- hüküm evi denilen taraftaki kapıdan mescide bir adam girmişti. Resulullah (s.a.v.) minberde ayakta hitap ediyordu. O’na yaklaşp karşısında durdu sonra, “Ya Resulullah! Mallar helak oldu. Yerler çatladı. Allah’a dua etsen de yağmur yağdırsa” dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) ellerini kaldırıp “Yarabbi! Yağmur yağdır, Yarabbi! Yağmur yağdır, Yarabbi! Yağmur yağdır.” Diye dua etti. Allah’a yemin ederim ki, o sırada gökyüzünde hiç bulut yoktu. Ne üstümüzde ne etrafımızda ve ne de Medine civarında yer alan sel dağının eteklerinde hiçbir bulut görünmüyordu. Hemen sel*

¹⁵⁸ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/188.

¹⁵⁹ Bedreddin Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *‘umdetü’l-Kârî fî Şerhi Sahihi’l-Buhârî* (Beyrut: Dâr İhyâ’ü’t-Türâsi’l-‘Arabî, h.855), 11/212 (Hadis No: 5902).

dağının arkasında kalkan gibi gökyüzünü kaplayan bir bulut doğdu. Gökyüzüne yayıldı ve sonra yağmur başladı.¹⁶⁰

Enes (r.a) şöyle devam etti: *“Allah’a yemin ederim ki, o andan itibaren yedi gün güneşi görmedik. Ertesi Cuma aynı kapıdan yine bir adam girdi”. Resulullah (s.a.v.) minberde ayakta hitap ediyordu. O’na yaklaşp karşısında durdu ve “Ya Resulullah! Mallarımız helak oldu. Yerler çatladı. Allah’a dua etseniz de yağmurumuzu kesse” dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) ellerini kaldırdı ve şöyle dua etti: “Ya Rabbi! Yağmuru üzerimize değil, etrafımıza yağdır. Ya Rabbi! Tepelere, dağlara, vadilere ve ağaçlıklara yağdır.” Bundan sonra yağmur kesildi ve dışarı çıkıp güneşte yürüdük. Ravi Şerik şöyle dedi: Enes’e (r.a) – Resulullah (s.a.v.) ’dan dua isteyen o ilk kişinin kim olduğunu sordum. Bilmiyorum dedi. İbn Huzeyme: Hadiste geçen (es-sel)kelimesini bir dağın ismidir.*

Yukarıda yer alan bu hadisin sebep-i vürûdu cuma hutbesi esnasında bir sahabenin Resulullah’ tan (s.a.v.) kuraklık nedeniyle yağmur duası isteğinde bulunmasıdır.

Hadiste yer alan yağmur isteme durumu, insanların doğal olaylar üzerine ne kadar çaresiz kaldığını ve bu çaresizlik sonucunda müminlerin toplumun ileri gelen kişilerinden yardım istediğini gösterir.

Müslümanların Peygamber efendimiz gibi ilahi bir aracıya başvurup O’ndan dua istemeleri dine olan bağlılıklarına kanıttır. Hadisin devamında ilk dua yağmur yağması içindir dua kabul edilir bu durumda bizlere Allah’ın kudretini gösterir. İkinci dua yağmurun durması içindir bu durum ise Peygamberimizin duasının ne kadar kuvvetli olduğuna kanıttır.

Sonuç olarak, bu hadis, Peygamber’imizin (s.a.v.) ümmete olan duyarlılığını, dualarının kabulünü ve dua aracılığıyla Allah’ın rahmetinin nasıl tecelli ettiğini anlatan çok önemli bir hadistir. Hem doğa olaylarıyla alakalı hem de toplumsal ilişkilerdeki duygusal bağlarla ilgili önemli anlamlar taşır. Peygamber’imizin (s.a.v.) şefkatli ve Müslümanlarla bütünleşen tavrı, onun liderlik vasfını da ortaya koymaktadır.

İbn Abbas (r.a) anlatıyor: “Bir bedevi gelerek Resûlullah Aleyhissalatu vesselâm'a: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben öyle bir kabilede geliyorum ki, (kuraklık sebebiyle) çobanlar hayvan otlatamıyor ve erkek develerinden hiçbirisi rahat rahat yürüyemiyor" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalatu vesselâm minbere geçip Allah'a hamd ü senâdan sonra:

¹⁶⁰ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/195.

"Allahümme's-kına gaysen muğîsan merîen tabakan merî'en gadakan âcilen ğayra râîsin (Allahım! Bize cankurtaran âkibeti, hayırlı, umumi, bol, sırlıklam eden âcil ve gecikmesiz yağmur ver" diye dua etti, sonra minberden indi. Etraftan gelen herkes: Peygamberin (s.a.v.) duası bereketine gelen yeterli miktarda yağmurla) hepimiz ihya edildik" dedi."¹⁶¹

- Ali b. Hucr... İsmail b. Cafer'den Şerik'ten şöyle rivayet etmiştir: *cuma günü Resulullah (s.a.v.) minberdeyken, bir kişi: "Ya Resulullah! Kıyamet ne zaman kopacak?" dedi. Orada bulunanlar, sus diye işaret ettiler. O kişi bunu üç defa tekrarladı. Oradakiler de her defasında susmasını işaret ettiler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) üçüncü defasında "Nedir derdin! Ona ne hazırladın? buyurdu. O kişi de Allah ve Resulünün sevgisidir." Dedi. Resulullah (s.a.v.) o zaman "Sevdiğinde berabersin" buyurdu. Resulullah bir müddet sustu. Sonra şımarık bir çocuk geldi. Enes (r.a) dedi ki; o çocuk benim akranımdı. Ergenlik çağına ermiş ya da biraz geçiyordu. Nebi (s.a.v.) "Kıyametin ne zaman kopacağını soran kişi nerede? Buyurdu. O işte o budur dediler. Bunun üzerine Nebi (s.a.v.) eğer bu çocuk -ihtiyar-layarak ömrünü tamamladığında kıyametin alametlerini görmeden ölmeyecektir" buyurdu.*¹⁶²

Enes (r.a)'dan rivayetle Bir adam Resulullah 'e (s.a.v.) : *"Kıyamet ne zaman kopacak?" diye sormuştu. Aleyhissalatu vesselam bir müddet sükûttan sonra yanında duran Ezd-i Şenue kabilesine mensup bir çocuğa bakıp: "Bu delikanlı pir-i fani olmadan önce kıyametiniz kopacaktır!" buyurdular. Hazreti Enes (r.a) der ki: "Çocuk o gün benim akranım idi."*¹⁶³

Ali b. Hucr'dan nakledilen bu hadisin sebep-i vürûdu bir sahabenin Cuma hutbesi sırasında yüksek sesle "Kıyamet ne zaman kopacak?" diye soru sormasıdır. Bu soru bizlere kişilerin geleceğe olan meraklarını ve belirsizliklere karşı tavırlarını göstermektedir. Resulullah'a (s.a.v.) bu soru defalarca sorulunca Ona e hazırladın sorusunu yöneltir. Bu soru ise bizlere hayatımızdaki amellerin ve hayatı ne şekilde yaşadığımızın kıyametten çok daha önemli olduğuna dair hatırlatmada bulunur. Kıyamet tarihini bilmektense, ahiretteki durumumuz için hazırlıklı olmamız çok daha anlamlıdır.

¹⁶¹ Tirmizî, *Fiten* 54 (No. 2234).

¹⁶² İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/201.

¹⁶³ Müslim, *Fiten* 138: 2953.

• Said b. Abdirrahman el- Mahzumi... Iyaz b. Abdillan'dan Şunları rivayet etti: "Ebu Said el- Hudri (r.a) bir cuma günü mescide girdiğinde Mervan b. Hakem hutbe okuyordu." Ebu Said namaz kılmaya başladı. Görevliler onu oturtmak için geldiler. Namazını tamamlayıncaya kadar aldırıŐ etmedi. Mervan hutbesini bitirince onun yanına geldik ve ona Allah sana merhamet etsin. Az kalsın sana kötü davranacaklardı. Dedik. O da Resulullah'tan (s.a.v.) gördüğüm Şu iki Şeyi asla terk etmem. Dedi ve Şunları anlattı; "cuma günü Resulullah hutbe okurken pejmürde kılıklı bir kişi mescide geldi. Bunun  zerine Resulullah (s.a.v.) "sadaka veriniz diye emretti." Oraya sadaka olarak elbiseler bıraktı. Resulullah (s.a.v.) o kişiye "onlardan iki elbise almasını ve iki rekât namaz kılmasını emretti." Bu sırada kendisi minberde hitap etmekteydi. Sonra ertesı cuma günü, yine Resulullah (s.a.v.) "minberden hitap ederken sadaka vermelerini emretti." Daha önce kendisine iki elbise verilen kişi, elbiselerinden birini sadaka olarak bıraktı. Bunun  zerine Resulullah (s.a.v.) ona "Elbiseni al" buyurdu ve akabinde "Bu kişi geçen cuma günü pejmürde bir kıyafetle gelmişti. Cemaate sadaka vermelerini emretmiŐtim. Cemaatte takım elbiseler vermişti. Bende kendisine bunlardan iki tanesini almasını emrettim. O da bugün gelip sadaka vermeyi emrettiğimi görünce iki elbisesinden birini sadaka olarak verdi" sonra Resulullah (s.a.v.) "ona iki rekât namaz kılmasını" söyledi.¹⁶⁴

Said b. Abdirrahman el- Mahzumi ( l. 175/791)'den nakledilen bu hadisi sebep-i vürûdu Peygamber'imiz (s.a.v.) hutbe verirken üstü baŐı pejmürde halde olan bir adamın mescide girmesi ve bu durumu gören Peygamber'imizin (s.a.v.) orada bulunan cemaatten sadaka istemesidir. Bu durum ise bizlere toplumda cömertliğinin ve yardımlaşmanın önemine vurgu yapmaktadır. Sadaka vermek sadece zengin olan kişinin değil her bireyin kendi imkânlarına göre yardımda bulunmasının önemi de vurgulanır. Hadiste bahsedilen kişi, ihtiyacı olduğu halde sadaka vermekten çekinmemiŐtir ve bu davranıŐının takdir edilmesi, toplumda örnek bir davranış olarak gösterilmiŐtir.

Sonuc olarak sadaka vermenin sadece zengin bireylerin bir sorumluluğu olmadığını, her bireyin toplumsal yardımlaşma yapma konusunda kendine düŐeni yapması gerektiğinin gösterir. Ayrıca, sadaka ve ibadetlerin birleŐtirilmesi, kişinin manevi olarak olgunlaşmasına ve toplumun birbiriyle olan bağlarının dayanıŐma içinde olmasına önem

¹⁶⁴ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/205.

verir. Peygamber’imiz (s.a.v.) toplumsal hak, cömertlik ve yardımlaşma konusundaki öğretileri, günümüzde de dünyada da geçerliliğini korunması gereken önemli bir rehberdir.

Muhammed İbn Yahya İbn Hibbab ’dan rivayetle; Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: *"Sizden biri bolluğa erince iş elbisesinden başka bir de cum'a elbisesi edinirse üzerine (bir vebal) yoktur."*¹⁶⁵

- Zekeriyya b. Yahya b. Eban... Ebu Zerr’in (r.a) şöyle söylediğini rivayet etmiştir: cuma günü Nebi (s.a.v.) minberde hutbe okurken mescide girdim. Ubey b. Ka’b’ın yanına oturdum. Nebi (s.a.v.) Berae- Tevbe suresini okudu. Ubey’e; “bu sure ne zaman indi?” diye sordum. Suratını astı ve benimle konuşmadı. Sonra biraz bekleyip tekrar sordum. Yine suratını astı ve benimle konuşmadı. Biraz bekleyip tekrar sordum. Yine suratını astı ve benimle konuşmadı. Sonra Nebi (s.a.v.) namazı kılınca Ubey’e “suratını asıp neden cevap vermedin?” diye sordum. O da “Namazını boşu boşuna heder ettin?” dedi. Bunun üzerine Nebi (s.a.v.) gidip” Ya Nebiyyallah! Siz Berae suresini okurken Ubey’in yanında oturuyordum. Ona bu sure ne zaman indi?” diye sordum. O da suratını asıp cevap vermedi. Sonra Nebi (s.a.v.) “Ubey doğru söylemiş namazını boşu boşuna heder ettin.” Buyurdu. Muhammed b. Ebi Zekeriyya b. Hayveyneh el- Esfirayini, İbn Ebi Meryem’den rivayet etmiştir.¹⁶⁶

Übey İbnu Ka'b (r.a) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) Cum'a günü, ayakta Tebâreke'yi okudu. Bize Allah'ın günlerini (Kıyamet'i) hatırlattı. Bu sırada Ebu d-Derda- veya Ebu Zerr- bana dürttü ve: "Bu sure ne zaman indirildi? Ben, onu şu ana kadar işitmedim" dedi. Ubey ona: "Sus!" diye işaret etti. Namazdan çıkınca: "Ben sana bu surenin ne zaman indirildiğini sordum, sen bana söylemedin!" dedi. Ubey de: "Bugünkü namazından, bu lakırdıdan başka bir nasibin yok!" diye cevap verdi. Soru sahibi (koşarak) Resûlullah Aleyhissalatu vesselâm'a gitti ve hadiseyi anlatarak Ubey'in kendisine söylediğini haber verdi. Resûlullah da ona: "Übey doğru söylemiş" cevabında bulundu."¹⁶⁷

Zekeriyya b. Yahya b. Eban’dan nakledilen bu hadisin sebab-i vürûdu Cuma hutbesi esnasında Ebu Zerr’in Ubey b. Ka’b’a Peygamber’imizin (s.a.v.) okuduğu surenin ne zaman indiğini ısrarlı bir şekilde sormasıdır. Peygamber’imiz (s.a.v.) bu durumu,

¹⁶⁵ Ebu Davud, Salat 219: 1078; İbnu Mâce, İkametu's-Salat 82: 1095.

¹⁶⁶ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/210, (No.1807).

¹⁶⁷ İbnu Mâce, Sünen, 1111/6322.

sorunun zamanlamasının yanlış olduğunu söyleyerek, sorunun bu şekilde sorulmasının anlamlı olmadığını belirtmiştir.

- Abdullah b. Hişam... Ebiz- Zahirîyye'nin şunları söylediğini nakletti: *“cuma günü Abdullah b. Büsr ile oturdum. İmam minbere çıkıncaya kadar bizimle konuştu. O sırada insanların safları arasında ilerleyen birisi geldi. Bunun üzerine Abdullah b. Büsr bana şöyle dedi; Resulullah (s.a.v.) hitap ederken cemaatin omuzuna basa basa ilerleyen birisi geldi. O sırada Resulullah (s.a.v.) ona “otur eziyet verdin ve vaktinde gelmedin” buyurdu.”*¹⁶⁸

Abdullah b. Hişam'dan nakledilen bu hadisin sebep-i vürûdu Peygamber (s.a.v.)'in cuma hutbesi verdiği esnada safların arasından cemaatin omuzlarına basa basa geçmeye çalışan sahabenin durumuna verilen tepkidir. Hadis. Resulullah'ın (s.a.v.) insanlarla olan ilişkisini ve namazı ne kadar ciddiyetle, düzenli bir şekilde kıldırıldığını vurgulayan olay hakkında bilgi verilmektedir. Hadiste dikkat çeken bir diğer nokta insanlar saflar arasında ilerleyerek yerleşmeye çalışan bir kişinin yaptığı hareketten dolayı cemaatin namaz kılarak huzurunun bozmasıdır. Peygamberimiz (s.a.v.), bu kişinin safları bozarak ve insanların omuzlarına basarak ilerlemesi üzerine ona sert bir tavır göstermiştir. “Otur, eziyet verdin ve vaktinde gelmedin.” Burada, kişinin Cuma namazına geç kalması ve safları zorla geçmeye çalışması hem topluluğun düzenini bozar hem de namazın ruhunu bozan bir durum olarak gösterilmektedir.

Sonuç olarak bu hadis, Cuma namazı gibi toplulukla birlikte yapılan ibadetlerde zamanında gelmenin ve cemaatin düzenine uymanın, İslam'ın temel prensipleri arasında olduğunu vurgulamaktadır. Peygamber'in (s.a.v.) gösterdiği tepki ise toplumsal huzuru ve bireysel sorumluluğu korumaya yönelik çok önemli bir hatırlatmadır.

- Musa b. Abdîrrahman el- Mesruki... Resulullah'ın (s.a.v.) sahabeti Ebu Katade'nin şunları söylediğini bildirmiştir: Resulullah (s.a.v.) cemaatin arasında otururken mescide girdim. Ben de hemen oturdum. Resulullah (s.a.v.) *“yanımıza oturmadan önce seni iki rekât namaz kılmaktan alıkoyan nedir?”* Buyurdu. Bende *“Ey Allah (c.c.)'ın resulü sizi ve yanınızdakileri oturuyor olarak*

¹⁶⁸ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/213.

gördüm.” Dedim bunun üzerine Nebi (s.a.v.) “Sizden biriniz mescide girdiği zaman iki rekât namaz kılmadan oturmasın” buyurdu.¹⁶⁹

Musa b. Abdirrahman el- Mesruki'den nakledilen bu hadisin sebab-i vürudu Ebu Katâde'nin mescide girer girmez iki rekât tahiyyetü'l-mescid namazı kılmadan doğrudan oturmasıdır.

“Tahiyyetü'l Mescid” sözcükte; selam vermek, tazimde bulunmak gibi anlamlara gelmektedir.¹⁷⁰ Halk arasındaki adı Mescid Namazı olarak bilinmektedir. Camiye ilk girildiğinde kılınması gereken nâfile namazlardandır. Hanefiler, herhangi bir namazı kılmak veya farz namazı cemaatle kılmak suretiyle de mescidin hakkının verileceğini, dolayısıyla en az iki rek 'at farz veya nâfile namazı kılmak niyetiyle mescide giren kişinin kıldığı bu namazın, niyet etmese bile tahiyyetü'l-mescid yerine geçeceğini ve onun sevabını da kazanacağını belirtmişlerdir.¹⁷¹“Tahiyyetü'l-mescid” namazı Hanefi mezhebine göre iki veya dört rekât, Malikilere göre ise iki rek'at kılınır. Şafilere göre ise bu namaz iki rek'at olmakla beraber Şâfiî ve Hanbelîler bu niyetle istendiği kadar namaz kılınabileceğini ifade edilmektedir.

2.2.5. Oruç

- Muhammed b. Beşşar... Ebu Cemre ed- Dubai'nin şöyle söylediğini bildirdi: İbn Abbas'a (r.a) “daha önce içinde nebiz yapılmış bir testimden su içiyorum. Bir toplulukla beraber uzun süre oturduğumda ağızımdaki kokusundan dolayı rezil olmaktan korkuyorum.” Dedim. İbn Abbas (r.a) şunları söyledi: Abdulkays heyeti Resulullah'ın (s.a.v.) yanına gelmişti. Resulullah (s.a.v.) *onlara “Rahat olun üzülmeyin, heyet olarak hoş geldiniz.”* Buyurdu. Heyet “Ey Allah'ın resulü (s.a.v.) ! senin yurdun ile bizim yurdumuz arasında Mudar kabilesi müşrikleri vardır. Bu yüzden biz sizin yanınıza haram aylar dışında gelemiyoruz. Yaptığımız zaman cennete gireceğimiz ve arkamızda bıraktıklarımıza da öğreteceğimiz işlerden bize bahset” dediler. Nebi (s.a.v.) *“Size dört şeyi emrediyor ve dört şeyi yasaklıyorum. Allah'a iman. Allah' iman nedir misiniz?”* buyurdu. Onlar “Allah (c.c) ve Resulü daha iyi bilir” dediler. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *Allah'dan (c.c) başka ilah olmadığına şehadet etmektir; namaz kılmak,*

¹⁶⁹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/223.

¹⁷⁰ Fahrettin Atar, “Tahiyyetü'l Mescid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/410.

¹⁷¹ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, 2/18.

*zekât vermek, ramazan orucunu tutmak ve ganimetlerin beşte birini beytül mala vermenizdir. Yasakladığı dört şey ise kabaktan, ağaçtan, topraktan yapılmış ve ziftlenmiş kaplarda yapılan nebizi içmemenizdir.*¹⁷²

Farklı kaynakta hadis şu şekilde yer almaktadır: Bir kadın, kendisine küpte yapılan şıra (nebiz) hakkında sordu. Kadına şu cevabı verdi: “Abdulkays kabilesinin heyeti Hazreti Peygamber 'e (s.a.v.) geldiği vakit: “Bu gelenler kimdir?” diye sordu. “Rebialılar” diye kendilerini tanıttılar. Hazreti Peygamber (s.a.v.) : "Merhaba, hoş geldiniz, inşallah bu ziyaretten memnun kalır, pişman olmazsınız" buyurdu. Misafirler: "Biz uzak bir yerden geliyoruz. Sizinle bizim aramızda şu kafir Mudarlılar var. Bu sebeple, size ancak haram ayında uğrayabiliyoruz. Öyle ise, bize kesin, açık bir amel emret, onu geride bıraktıklarımıza da öğretelim. Ve bizi cennete götürsün” dediler. Hazreti Peygamber (s.a.v.) de onlara dört emir ve dört yasakta bulundu: Önce tek olan Allah Teala'ya imanı emretti ve sordu: “İman nedir biliyor musunuz?” “Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dediler. Açıkladı: Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek. Ramazan orucu tutmak, harpte elde edilen ganimetten beşte birini ödemenizdir.” Resulullah (s.a.v.) onlara şu kapları (şıra yapmada) kullanmalarını yasakladı: Hantem (topraktan mamul küp), dübba (su kabağından yapılmış testiler), nakir hurma kökünden ayrılan çanak, müzeffet- veya mukayyer- (içi ziftle - katranla - cilalanmış kap).¹⁷³

Yukarıda geçen hadisin sebab-i vürûdu Abdülkays heyetinin, Mudar müşriklerinin yolu tuttuğu bölgelerden geçmek zorunda olmaları nedeniyle Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına sadece haram aylarda gelebilmeleri ve bu yüzden Resûlullah'tan (s.a.v.) bir defada kendilerine öğretilecek ve memleketlerine dönünce uygulayıp başkalarına da öğretebilecekleri dinî esasları öğrenmek istemeleridir. Hadisin ilk kısımlarında, bir kişinin İbn Abbas'a (r.a) içtiği suyu sorarak, ağzındaki kokudan dolayı utanmasından korktuğunu söylediği belirtilmektedir. Bu kişi, bir testiden su içtiğini, ancak bu testinin daha önce nebiz yapmak için kullanıldığını söylemektedir. Nebiz, hurma veya üzüm gibi meyvelerle karıştırılarak yapılan fermente içki türlerindendir. Bu tür içkilerin zamanla alkol içerebileceği kuşkusundan ve insan

¹⁷² İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/260.

¹⁷³ Buhari, İman 40, İlm 25, Mevakitu's-Salat 2, Zekât 1, Farzu'l-Hums 2, Mevakib 4, Meğazi 69, Edeb 98, Haber'l-Vahid 5, Tevhid 56, Müslim, İman 23, 24, 25:17, Ebu Davud, Eşribe 7: 3692; Tirmizi, İman 5: 2614; Nesai, İman, 25: 8, 120.

sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olabileceğinden kaynaklı İslam, bu tür içkileri yasaklamıştır. Hadis bizlere islamın hayatın her alanı hakkında bilgi verdiğini göstermektedir.

- Muhammed b. Rafi... Enes b. Malik'in (r.a) şunları söylediğini bildirdi: Resulullah (s.a.v.) üç kere "*O size geliyor, onu karşılayın*" buyurdu. Ömer (r.a) "Ey Allah'ın (c.c) Resülü! Vahiy mi indi?" dedi. Resulullah'a (s.a.v.) "Hayır" dedi. Ömer (r.a) öyleyse gelen nedir? Diye sordu. Resulullah (s.a.v.) : "*Allahu Teâla Ramazan ayının ilk gecesi bu kible ehlinin hepsini bağışlar*." Buyurdu. Eliyle kibleye doğru işaret etti. Adamın biri başını sallayarak "vah vah" demeye başladı. Resulullah (s.a.v.) ona "*Ey Falanca bu sözden kalbin mi daraldı!*" dedi. Adam hayır, fakat münafıklar aklıma geldi. Onlar da mı affedilecek?" dedi. Resulullah (s.a.v.) "*Şüphesiz münafıklar kafirlerdir. Kafir için bu bağışlamadan hiçbir pay yoktur.*" Buyurdu.¹⁷⁴

Muhammed b. Rafi'den nakledilen bu hadisin sebab-i vürudun da Peygamber'imizin (s.a.v.) ramazan ayının ilk gecesinde Müslümanların bağışlanacağına dair müjde vermesi ve bu sırada bir adamın münafıkların da affedilip edilmeyeceği yönünde soru sormasıdır. Bu hadis, müminlerin, özellikle Ramazan ayında, Allah'ın (c.c) rahmetine yönelmeleri gerektiğine vurgu yapar. Ayrıca ramazan, sadece oruç tutmak değil, aynı zamanda manevi temizlik ve samimi bir tövbe ile Allah'a yönelme ayıdır. Hadisin verdiği öğretiler ise Müslümanların bu affedilme fırsatını iyi değerlendirmeleri gerektiğini vurgular. Aynı zamanda hadiste geçen münafıklık kavramı, samimiyetin ve içsel inancın önemini bir kez daha ortaya koyar.

- Yahya b. Muhammed b. es- Sekeni'l Bezzar... Simak'ın şöyle söylediğini rivayet etti: Şek gününde İkrime'nin yanına vardım. O Yemek yiyordu. Bana "yaklaş ve ye" dedi. "Ben oruçluyum" dedim. İkrime "vallahi kesinlikle sofraya geleceksin" dedi. O zaman "bana hadis rivayet et" dedim. Dedi ki; İbni Abbas (r.a) Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu nakletti; "*Ramazan ayını gelişi güzel karşılamayın. Hilalini görünce oruca başlayın. Hilalini görünce bayram edin ramazanın hilaliyle senin arana bir bulut ya da toz girerse gün sayısını otuza tamamlayın*"¹⁷⁵

¹⁷⁴ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/265.

¹⁷⁵ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/287.

Hadsin sebab-i vürûdunda ise İkrime adlı kişinin oruçlu olmadığı halde yemek yediği ve sonra oruç tutan kişiye yemek yemesi için ısrar etmesidir. İkrime'nin oruçlu olana yemek yemesi için ısrar etmesi, Ramazan ayı ve oruç tutma konusunda bir yanlış anlaşılmayı ortaya çıkarmıştır. ۞

• Abdulcebbar b. el- A'la... Ebu Hureyre'nin (r.a) şunları söylediğini bildirdi: Adamın biri Nebi'ye gelerek "Helak oldum" dedi. Nebi (s.a.v.) "*Seni ne helak etti?*" dedi. Adam "Ramazan ayında karımla ilişkiye girdim" dedi. Nebi (s.a.v.) "*Bir köle azad etmeye gücün yeter mi?*" buyurdu. Adam "Hayır" dedi. Nebi (s.a.v.) "*Peş peşe iki ay oruç tutabilir misin?*" buyurdu. Adam "hayır" dedi. Nebi (s.a.v.) "*Altmış fakiri doyurabilir misin?*" buyurdu. Adam "Hayır" dedi. Nebi (s.a.v.) "*Otur*" buyurdu. Adam oturdu bu sırada Nebi (s.a.v.) 'ye bir sepet hurma getirildi. Ravi Arak "Bir sepet büyük bir kaptır" dedi. Nebi (s.a.v.) "*Bu sepet hurmayı al ve fakirlere dağıt*" buyurdu. Adam "Ya Resulullah! Bizden daha fakir bir aileye mi dağıtalım! Şu iki dağ arasında Medine'de, benim ailemden daha fakir kimse yoktur." Dedi. Resulullah (s.a.v.) azı dişleri görülene kadar güldü ve "*Bu hurmayı al, götür ve ailene yedir.*" Buyurdu. ¹⁷⁶

Hadisin bir benzeri şu şekliyle nakledilmiştir: Resulullah (s.a.v.) 'e bir adam geldi ve: "Ey Allah'ın Resülü, helak oldum" dedi. Aleyhissalatu vesselam: "Seni helak eden şey nedir?" diye sorunca: "Oruçlu iken hanıma temas ettim" dedi. Bunun üzerine Resulullah ile aralarında şu konuşma geçti: "Azad edecek bir köle bulabilir misin?" "Hayır!" "Üst üste iki ay oruç tutabilir misin?" "Hayır!" "Altmış fakiri doyurabilir misin?" "Hayır!" "Öyleyse otur!" Biz bu minval üzere beklerken, Aleyhissalatu vesselâm'a içerisinde hurma bulunan bir büyük sepet getirildi. "Soru sahibi nerede?" diyerek adamı aradı. Adam: "Benim! Buradayım!" deyince, Aleyhissalatu vesselam: "Şu sepeti al, tasadduk et!" dedi. Adam: "Benden fakirine mi? Allah'a yemin ediyorum. Medine'nin şu iki kayalığı arasında benden fakiri yok!" cevabını verdi. Bunun üzerine Resulullah güldüler ve: "Öyleyse bunu ehline yedir!" buyurdular. ¹⁷⁷

Abdulcebbar b. el- A'la (öl. 415/1025)'dan aktarılan bu hadisin sebab-i vürûdu bir sahabenin Ramazan ayında oruçluyken eşiyle cinsel ilişkiye girmesi ve bundan

¹⁷⁶ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/380.

¹⁷⁷ Buhari, Savm 29, 31, Hibe 20, Nafakat 13, Edeb 68, 95, Kefaretu'l-Eyman 3, 4, Hudud 26; Müslim, Sıyâm 81: 1111, Muvatta, Sıyâm 28: 1, 296, 297; Ebu Davud, Savm 37: 2390, 2391, 2392, 2393; Tirmizi, Savm 28: 724.

dolayı suçluluk duygusuyla Peygamber'imize (s.a.v.) gelerek “Helak oldum!” demesidir. Bu olay üzerine Peygamberimiz (s.a.v.) kefarete hükümlerini öğretir. Özellikle günahların kefareti ve bir kişinin samimiyetle yaptığı tövbesinin nasıl kabul edileceği üzerine önemli bilgiler içermektedir. Hadiste, Ramazan ayında oruç tutarken bir kişinin karısıyla ilişkiye girmesinin ardından meydana gelen günahın kefareti için yapılması gereken şeylerden bahseder ayrıca İslam'ın affedici ve adaletli yanına da değinir. Oruç tutmak yalnızca yemek içmekten kesilmek değil, aynı zamanda tüm olumsuz davranışlardan ve günahlardan uzak durmayı gerektirir. Oruç sırasında cinsel ilişkiye girmekte de büyük günahlar arasındadır ve ciddi bir günah olarak kabul edilir.

Sonuç olarak bu hadis, bir insanın işlediği büyük bir hatanın ve günahın nasıl kefaretle giderilebileceğine dair önemli bilgiler içermektedir. İslam dini, insanlara adaletli ve uygulanabilir çözümler sunar, her inananın imkânlarına göre farklı kefarete seçenekleri sunar. Bunun yanında tövbe, samimiyet ve kalp temizliği İslam'da çok değerli bir kavramdır.

- Abdullah b. Said el-Eseccü... İbni Abbas'ın (r.a) şunları söylediğini nakletti: Bir kadın Nebi'nin (s.a.v.) yanına geldi ve “Kız kardeşim öldü, üzerine iki ay peş peşe oruç tutma kefareti vardı.” Dedi. Nebi (s.a.v.) kadına “Şayet kız kardeşinin bir borcu olsaydı o borcu öder miydin?” dedi. Kadın “evet” dedi. Nebi (s.a.v.) “Allah'ın hakkı, ödenmeye daha layıktır.” Buyurdu.¹⁷⁸

Abdullah b. Said el-Eseccü'den aktarılan bu hadisin sebep-i vürûdu bir kadının, vefat eden kız kardeşinin yerine kefarete oruçlarını tutup tutamayacağını sormasıdır.

Kefarete kavramı sözlükte; “günah ve hataları örtücü, telâfi edici kurban, sadaka, oruç” manasına gelmektedir.¹⁷⁹ Bu kavram genelde halk arasında işlenen bir suçtan sonra o suçun telafisi olarak bilinmektedir. Yukarıdaki hadisi şerifte ölen kişinin oruç tutma kefareti bulunurken öldüğü anlaşılmaktadır. Bu borç üzerine ölen kişinin borcunun ödenmesi için vasiyette bulunması gerekmektedir.¹⁸⁰ Hanefî mezhebine göre varislerin bu

¹⁷⁸ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/381.

¹⁷⁹ Mehmet Katar, “Kefarete”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/179-182.

¹⁸⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 8.

borcu terekesinden karşılanması gerekmektedir.¹⁸¹ Bu borcun vasiyer edilmemesi halinde ise yine yakınlarının ödemesi tavsiye edilmektedir. Hadis bir kadının, vefat eden kız kardeşinin yerine tutmasını istediği oruç kefareti dair sorusunun sorması üzerine Peygamberimiz 'in (s.a.v.) verdiği yanıtı aktarır. İslam dini Allah'a (c.c) olan yükümlülüklerin önemli olduğuna vurgu yapmaktadır. Kişi oruç kefareti ödeme gibi bir imkâna sahipken vefat ederse yakınları bu yükümlülüğü yerine getirme sorumluluğuna sahiptir.

Sonuç olarak bir kadının ölen kız kardeşinin kefaret oruçlarını tutmak istediği için Peygamber'imize (s.a.v.) başvurmasından yola çıkarak, İslam dinindeki borç, kefaret ve ibadet anlayışını detaylı olarak açıklar. Allah'ın (c.c) haklarının kişinin borçlarından önce geldiği vurgulanır. İslam dini, insanlara sorumluluklarını yerine getirme bilinci kazandırırken bundan kaynaklı kişilere kolaylık ve rehberlik sağlar. Bunun yanında Allah'a (c.c) karşı olan sorumluluğun, kişilerin hayatlarında çok daha büyük bir yeri olduğunu belirtir.

- Ali b. Sehl er-Ramli er- Velid b. Müslim'den... Ebu Esma' er-Rahabi yoluyla Resulullah'ın (s.a.v.) azatlısı Sevban'dan (r.a) nakletti: Sevban, Resulullah (s.a.v.) ile birlikte Ramazan ayının on sekizinci günü geçince Baki mezarlığına gitmişti. Resulullah (s.a.v.) orada kan aldırın birini gördü ve “*Kan alanın ve aldırının orucu bozulmuştur.*” Buyurdu.¹⁸²

Tirmizi'de ise şu şekliyle geçmektedir: “Üç şey vardır orucu bozmaz: Kan aldırın, kusmak, ihtilam olmak.”¹⁸³

Ali b. Sehl er-Ramli er- Velid b. Müslim'den nakledile bu hadisi sebab-i vürûdu Ramazan ayının on sekizinci günü Resulullah'ın (s.a.v.) Baki Mezarlığı'nda kan aldırın birini görmesidir. İslam'da oruç yalnızca yemek içmekten kesilmek değil bunun yanında fiziksel ve manevi şeylerden de kaçınılması gereken bir durumdur. Bu durum İslam fıkhiinde da tartışılan konular arasında yer alır. Bir kısım âlim kan vermenin oruç bozmayacağını savunurken kimi âlimde kan vermenin oruç bozacağı kanaatindedir.

- Ahmed b. Abde... Ebi Said el- Hudri 'den (r.a) şunları rivayet etmiştir: “Resulullah (s.a.v.) sıcak bir günde sel sularının aktığı bir nehre geldi.

¹⁸¹ Hamza Aktan, “Miras”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/ 143-145.

¹⁸² İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/ 323.

¹⁸³ Tirmizi, *Savm*, 24/719.

Yayalar çoğunlukta idi ve oruç tutuyorlardı. Nebi (s.a.v.) nehrin yanında konakladı. İnsanlar çok susamıştı. Nebi (s.a.v.) ;

“Ey İnsanlar! Sudan için” diye seslendi. İnsanlar Nebi (s.a.v.) bakmaya başladı. Nebi (s.a): “Ben sizin durumunuzda değilim. Ben hayvan üzerinde yolculuk yapıyordum. Siz ise yaya olarak yolculuk yapıyorsunuz. Ben aranızda en kolay yolculuk yapanınızım. Sudan için. “Buyurdu. İnsanlar yine Nebi’nin (s.a.v.) ne yapacağına baktılar. Onlar su içmeye yanaşmayınca Nebi (s.a.v.) bineğinden indi ve nehirden su içti. Bunu gören insanlarda nehirden su içtiler. İbni Abbas ve Enes b. Malik’in rivayetlerini, Kitabü’l Kebir de yazdım. Cahil birinin “Oruçlunun su içmesi caizdir ve su içmek orucu bozmaz...” Demesi hiç caiz olur mu? Zira Resulullah (s.a.v.) kendisi oruçluyken arkadaşlarına su içmelerini emretti. İlmî bilen ve fıkhî anlayan kişi bilir ki: Resulullah (s.a.v.) ashabına su içmelerini emretti. Aşhabı su içmeye yanaşmayınca Nebi (s.a.v.) oruçluyken su içti. Aşhabına bunun üzerine su içtiler. Resulullah (s.a.v.) ve arkadaşları su içmeye mecbur kaldılar. Onlar oruca niyetlenmiş ve günün bir bölümünü oruç tutarak geçirmişlerdir. Bu fiil ile oruçlarını açmış oldular. Aynı durum Resulullah (s.a.v.) oruçluyken hacamat yaptırmada da geçerlidir. Zira sahabe mukim değil, yolculuk halindeydi. Nasıl ki kişiye yolculuk halinde su içerek orucu bozması caiz olursa, yine yolculuk halinde hacamat ile orucu bozması da caizdir. Orucu bozma konusunda bazı Iraklıların “Vücuda giren şey orucu bozar, vücuttan çıkan orucu bozmaz...” iddiasına gelince bu iddia cahilliktir, söyleyenin gafletini gösterir ve ilimde ehil olmayanın kendini gizlemesidir. Bu iddiada bulunanın fıkhî anlamadığını gösterir. Bu söz Allah’ın kitabının ortaya koyduğu delile, Nebinin (s.a.v.) sünnetine ve namaz kılan Allah’a ibadet edenlerin tamamının görüşlerine terstir. Mübareşet kelimesi, zahiri anlamında kullanılmıştır. Muhakkak Allahu Teâlâ sapasağlam kitabında, gündüz oruçluyken dokunmanın cinsel ilişki olduğunu ima etmiştir. Seçilmiş olan Nebi (s.a.v.) Ramazan ayında gündüz cima edene, eğer gücü yetiyorsa bir köle azat etmeyi, buna gücü yetmezse iki ay peş peşe oruç tutmayı, buna da gücü yetmezse altmış fakiri doyurmayı vacip kıldı. Bu durumda, cima eden erkeğin vücuduna, cima esnasında bir şey girmez. Aksine eğer menisi gelirse vücudundan meni çıkar. Meni gelmediği durumda da yine cima eden erkeğin vücudundan bir şey çıkmaz. Kadın ve erkeğin cinsel organlarının, meni gelmeden birleşmeleri durumu orucu bozar ve kefareti gerektirir. Bu durumda cima eden erkeğin vücuduna bir şey girmediği gibi, vücudundan da bir şey çıkmaz. Allah (c.c)’ın seçtiği Nebi (s.a.v.) şunları bildirmiştir: kişinin bilerek isteyerek kusması orucu bozar. Namaz ve ilim ehli bilerek kusmanın orucu bozduğu

konusunda ittifak etmişlerdir. Eğer orucu sadece vücuda giren şeyler bozsaydı, o zaman cima ve kusmanın orucu bozmaması gerekirdi. Bu konuda bazı cahiller şu ilginç açıklamayı yaptılar; Resulullah “Hacamat yaptıranın ve yapanın orucu bozulur” sözüyle bunların aynı zamanda gıybet ettiklerini, oruçlarının hacamattan dolayı değil, gıybette dolay bozulduğunu söylemiştir. Böyle söyleyen kişiye gıybet orucu bozar mı? Diye sorulsa o bozmadığını söyler. Yine ona “Şayet sana göre Resulullah (s.a.v.) “Kan alanında aldıranda orucu bozuldu” sözünü hacamat esnasında gıybet eden kan alan da aldıran hakkında söylediyse ve yine sana göre gıybet etmek orucu bozmuyorsa o zaman bu görüşü Allaha (c.c) iman eden biri nasıl ileri sürebilir. Yine bu adama göre Resulullah (s.a.v.) ümmetine gıybet eden iki kişinin oruçlarının bozulduğunu bildirmiştir. Ama bu iki kişinin oruçları bozulmamıştır. Bu görüşün sahibi, bir çelişkiye düşerek Allahu Teâlâ’nın, kendisine itaati ve tabi olunmayı farz kıldığı, Nebi’ye (s.a.v.) muhalefet etmişti”¹⁸⁴

Ahmed b. Abde’den nakledilen hadisin sebab-i vürûdu, ağır yolculuk şartlarında oruçlu olan sahabenin susuzluktan bitap düşmesi ve oruçlarını bozmamalarıdır. Hadisin ana konusu ise yolculuk sırasında oruçlu olan kişinin durumu ve Resulullah’ın (s.a.v.) kendisinin oruçlu olduğu halde, oruç tutanlara su içmeleri gerektiğini belirtmesidir. Peygamber (s.a.v.) zamanında yolculuk develer üzerinde ve zorlu hava şartlarında yapıliyordu oruç tutan kişinin zorlanma ihtimali çok yüksekti budan ötürü Peygamber’imiz (s.a.v.) yolculuk yapan kişinin oruç tutmamasını tavsiye etmiştir.

Hadis metninin dikkat çeken bir diğer yanı da oruç bozan bazı durumların yanlış anlaşılması ve bu durumla alakalı bazı yanlış eleştirilerdir. Örnek olarak ise bazı kişilerin su içmek orucu bozmaz şeklindeki yorumlarda bulunmasıdır. Bu durum islamda oruç kavramı ile bağdaşmazken yolculuk halinde oruçlu bir kimsenin su içebilmesi ve bu içme neticesinde orucu bozulmasını herhangi bir kefareti bulunmamaktadır.

Bir diğer dikkat çeken konu oruçlu olan kimsenin cinsel ilişkiye girmesi ve kefareti konusudur. Burada dikkat çeken nokta oruçlu olan kişinin sadece yeme içmeden değil aynı zamanda fiziki ve manevi olarak da nefsini durdurmasıdır. Yukarıda yer alan hadisi açıklamaları, oruçlu kişinin, özellikle yolculuk sırasında karşılaştığı zorluklar karşısında sağlığını tehlikeye atmasına gerek olmadığını, bunun yanında belirli durumlarda oruçlarının daha sonra kaza edilebileceğini belirtir. Bundan kaynaklı oruç tutan kimsenin ne zaman ve nasıl davranması gerektiği konusunda bu hadis önemli bilgiler aktarmıştır.

¹⁸⁴ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/325.

• er- Rebi b. Süleyman... Cabir b. Abdullah'dan (r.a) Ömer b. el – Hattab'ın (r.a) şunları söylediğini nakletti: bir gün çok sevinçliydim, oruçlu olduğum halde hanımı öptüm. Hemen Resulullah'ın (s.a.v.) yanına geldim ve “Ey Allah 'ın Resülü (s.a.v.) Bugün çok kötü bir iş yaptım, oruçluyken hanımı öptüm” dedim. Resulullah (s.a.v.) ” *Oruçluyken ağzını suyla çalkalayıp tükürsen ne düşünüürsün?*” buyurdu. “Bunda bir sakınca görmem” dedim. Hadisin ravilerinden Rebi; Sonra Resulullah'ın (s.a.v.) “*Aynı Şey*” buyurduğunu zannediyorum dedi.¹⁸⁵

er- Rebi b. Süleyman (öl. 270/884)'den nakledilen hadis oruç tutan eşe karşı yapılan davranışın sonucunda orucun bozulup bozulmadığına dair önemli bilgiler içermektedir. Hadisin sebep-i vürûdu Hz. Ömer'in (r.a) eşini öpmesi ve bu öpmenin orucuna zarar verip vermediğini merak etmesidir. Peygamberimiz (s.a.v.) ise bu durumu oruçlu olarak ağzını çalkalayan kişinin durumuna benzetmiş ve orucunun bozulmadığını söylemiştir.

Sonuç olarak bu hadis oruç tutarken eşe gösterilen sevgi gösterisi ile ilgili doğru bir anlayış oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Oruçlu iken küçük fiziksel yakınlıklar öpme, sarılma orucu bozmaz. Ancak bu durumda aşırıya kaçılmamalı ve oruç bozan davranışlardan kaçınılması tavsiye edilmektedir.

• Ali b. Hurc es- Sa'idi...Aişe'nin (r.a) azadlısı Ebu Yunus'dan, Aişe'den (r.a) şunları Aişe (r.a) kapının ardından onları dinliyordu. Adam “Ya Resulullah! Sabah namazı vakti girdiğinde ben cünüptüm. O günkü orucu tutmam gerekir mi?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.) “Ben de bazen sabah namazı vakti girdiğinde cünüp oluyorum ve orucumu tutuyorum” dedi. Adam “Sen bizim gibi değilsin, ya Resulullah! Şüphesiz Allah (c.c) senin geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışlamıştır.” Dedi. Resulullah (s.a.v.) “*Allah'a yemin ederim ki, sizin Allah'tan en çok korkmanız ve bildirildiği şeyler konusunda en takvalınız olmayı umuyorum*” buyurdu.¹⁸⁶

Ali b. Hurc es- Sa'idi'den nakledilen bu hadisin sebep-i vürûdu sabah namazı vakti girdikten sonra cünüp durumda olduğunu oruç tutup tutamayacağını Peygamber'imize (s.a.v.) sormasıdır. Bakıldığı zaman cünüplük, kişinin orucunu bozacak bir durum olarak algılanabilir. Fakat Resulullah (s.a.v.) , bu tür bir durumda oruç tutmakta bir sakınca

¹⁸⁵ İbn Huzeyme, *Sahih* 3/346.

¹⁸⁶ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/357.

olmadığını söylemiştir. Bu, oruç tutarken cünüp olmanın orucu bozmadığını ve oruca devam edilebileceğini gösterir.

- Ebu Musa... Cabir b. Abdillâh'ın (r.a) şunları söylediğini rivayet etti: Resulullah (s.a.v.) insanların bir adamın başına birikip ona gölge olduklarını gördü. O adamın başındakiler “Bu adam oruç tutuyor” dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Yolculukta oruç tutmanız iyilik değildir.*” İbn Huzeyme: bu hadis, Resulullah'ın (s.a.v.) bahsedilen sözünü, sadece seferiyken oruç tutanın Allah'ın kolaylık emrine uymadığını bu yüzden orucun ona zor geldiğini ve gölgelenmeye ihtiyaç duyduğu durumlar için söylediğine delildir.¹⁸⁷

Sefer esnasında oruç tutmak Peygamberimiz tarafından kişiye eziyet vereceğinden dolayı iyi karşılanmamakla beraber kişiye tercih yapma imkânı da verilmiştir. Bu konuyla alakalı hadis de bulunmaktadır: Hamza b. Amr, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yolculukta oruç tutup tutamayacağını sordu. Hz. Peygamber (s.a.v.) ise cevap olarak “Dilersen oruç tut, dilersen iftar et” ifadelerini kullanmıştır.¹⁸⁸

Bu hadisin sebab-i vürûdu bir sahabe'nin yolculuk esnasında oruç tuttuğu için bitkin düşmesini ve çevresindeki insanların ona yardım etmesidir. Resulullah'ın (s.a.v.) bu zorlanmanın Allah'ın (c.c) yolculuk halindeki kişilere tanıdığı ruhsatı kullanmamaktan kaynaklandığını söylemesi üzerine rivayet edilmiştir.

- Bürdar... Cabir'den (r.a) şunları nakletti: “Nebi (s.a.v.) ramazan ayında Mekke'nin fethi için sefere çıkmıştı. Yolculuk esnasında Kuraa'l Gamim denilen yere gelinceye kadar hem kendisi hem yanındakiler oruç tuttu. Sonra bir bardak su istedi. İnsanlar kendisine bakana kadar bardağı havaya kaldırdı. Sonra suyu içti. Bundan sonra Nebi (s.a.v.) 'ye “Bazılarını oruçlarını bozmadı” denildi. Bunun üzerine Nebi (s.a.v.) “Onlar isyankardır” buyurdu.”¹⁸⁹

Hadisin sebab-i vürûdu Ramazan ayında sefere çıkılması, havanın çok sıcak olması ve bu zorlu şartlara rağmen bazı sahabelerin oruçlarını bozmamasıdır. Resulullah'ın (s.a.v.) bizzat insanlara örnek olmak için orucunu bozması ve bazı sahabelerin buna rağmen oruçlarına devam etmeleri üzerine, onların bu davranışını “isyankârlık” olarak

¹⁸⁷ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/362.

¹⁸⁸ Buhari, *Savm*, 33.

¹⁸⁹ Müslim, *Sıyam* 90, (1114), Tirmizi, *Savm* 18, (710), Nesai, *Savm* 49, (4,177), İbn Huzeyme, *Sahih*, 381.

nitelendirmiştir. Hadisin en dikkat çeken tarafı ise sefere giderken oruç tutan kimselerin Peygamber (s.a.v.) tarafından oruçlarının bozdurulmasıdır.

- Abdullah b. Haşim, Abdurrahman b. Mehdiden... Ka'z'a'nın şunları söylediğini nakletti: “Kalabalık bir topluluk içindeyken Ebu Said'in yanına vardım. Topluluk etrafından dağılınca ona dedim ki; “Sana şu insanların sorduğu şeyler hakkında sormayacağım.” O'na seferiyken oruç tutmak hakkında sordum. Ebu Said şöyle dedi: “Biz oruçlu olduğumuz halde Resulullah (s.a.v.) ile Mekke'ye yolculuk yaptık. Bir yerde konakladık. Nebi (s.a.v.) burada şöyle dedi; “*Şüphesiz düşmanınıza yaklaştınız. Orucu bozmanız savaşta size daha çok güç verir.*” Orucu bozma emri izindi. Bu izinden sonra kimimiz orucunu bozdu, kimimiz orucuna devam etti. Sonra başka bir yerde konakladık. Nebi (s.a.v.) burada şöyle dedi: “*şüphesiz düşmana saldırma vaktiniz yaklaştı. Orucu bozmanız size daha çok kuvvet verir. Oruçlarınızı bozun.*” Bu bir izindi, oruçlarımızı açtık. Sonra dedi ki: bundan sonra da Resulullah (s.a.v.) ile yolculuktayken bizim oruç tuttuğumuzu hatırlıyorum.”

İbn Huzeyme: Bu hadis Nebi'nin (s.a.v.) o kişilere, niçin asiller dediğini açıkça ortaya koymuştur. Çünkü sahabe düşmana yaklaşmıştı ve savaşmaları gerekiyordu. Nebi (s.a.v.) savaşta daha güçlü olmaları için onlara kesin bir şekilde oruçlarını bozmasını emretmişti. Ama onlar Nebi'nin (s.a.v.) emrine uymadılar. Zira Cabir'in rivayeti ve bu hadis, Mekke'nin fethi seferindeki aynı olaydan bahsediyor. Resulullah (s.a.v.) düşmana karşı daha dinç ve güçlü olmaları için ashabına oruçlarını bozmalarını emredince onlardan bazıları bu emre uymayıp oruca devam etti. Sonra da bundan dolayı güçsüz düşüp bayıldı, gölgelenmeye muhtaç oldu. Yüzüne su serpildi ve düşmanla savaşma konusunda zayıf düştü. Bu durumda Nebi (s.a.v.) 'nin onları asiler olarak isimlendirmesi caiz oldu. Çünkü Nebi (s.a.v.) onlara düşmanlarına karşı güçlü olmalarını emretti. Ama onlar Nebi'nin (r.a) bu emrine itaat etmediler ve düşmana karşı güçlü olmadılar.

Hadis farklı bir şekliyle şu şekliyle geçmektedir: Ebû Saîd'e (r.a) oruç tutmanın seyahatteki hükmünü sordum. Şöyle dedi: “Biz, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile Mekke'ye doğru sefere çıkmıştık ve oruçluyduk. Bir yerde konakladık, o zaman Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Siz düşmanınıza yaklaştınız ve oruç tutmak size zorluk çıkarabilir, oruç tutmamanız sizin için daha faydalıdır.” Bu bir izin oldu. İkimizden bazıları oruç tuttu, bazıları ise orucunu bozdu. Daha sonra bir başka yere konakladık ve Peygamber Efendimiz (s.a.v.) yine şöyle buyurdu:” Siz düşmanınıza sabah

erkenden yaklaşacaksınız, oruç tutmak size zorluk çıkarmasın, oruç tutmayın. “Bu da bir emir oldu, biz de orucumuzu açtık. Sonra şunu söyledi: 'Biz Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile daha sonra seyahatte oruç tutmaya devam ettik.’”¹⁹⁰

Hadisin sebab-i vürûdu, Peygamber’imizin (s.a.v.) sefer esnasında oruç tutan sahabeler yaklaşan savaş durumu nedeniyle oruçlarını bozmalarını tavsiye etmesidir. İlk olarak bu bir ruhsat olarak belirlenmişti; ancak düşmanla çatışma anı yaklaşınca, güç kazanmak adına orucun bozulması açıkça söylenmiştir. Bu, orucun seferde tutulmasının caiz olduğunu ancak zorluk hâlinde bozulmasının daha uygun, hatta gerekli olabileceğini göstermektedir.

- Muhammed b. Osman el- İcli ... Enes (r.a)’in şöyle söylediğini bildirdi: Resululah (s.a.v.) öğlen yemeğini yerken adamın biri yanına geldi. Nebi (s.a.v.) ona “sofraya buyur” dedi. Adam “ben oruçluyum” diye cevap verdi. Nebi (s.a.v.) “Yaklaş sana oruçtan bahsedeyim. Şüphesiz ki Allahu Teala yolcudan hamile kadından ya da emziren kadından oruç emrini kaldırmıştır.” Buyurdu. Cafer b. Muhammed...Ebu Hilal’den bu hadisi zikretti. Affan, Enes b. Malik’den rivayetinde “çocuk emziren kadın” demiştir.¹⁹¹

Bir benzer hadis Nesâî de geçmektedir: Gebe veya emzikli olan kadınlar, kendilerine yahut çocuklarına bir zarar gelmesinden korkmaları hâlinde oruç tutmayabilirler. Bunlar bir yönüyle hasta hükmünde oldukları gibi onlara bu ruhsatı tanıyan hadisler de bulunmaktadır.¹⁹²

Muhammed b. Osman el- İcli’den (öl. 305/917) aktarılan bu hadisin sebab-i vürûdu Peygamber’imiz (s.a.v.) öğlen yemeği yerken oruçlu bir adamın içeri gelmesi, sofraya davet edilmesi ve adamın ben oruçluyum demesidir.

- Muhammed b. Yahya ve Zekerriyya b. Yahya b. Eban... Ebu Said el-Hudri’den (r.a) rivayetle Nebi’nin (s.a.v.) şöyle buyurduğunu nakletti: “*Ey Kadınlar! Akıl ve din yönünden noksanlık verilmesine rağmen sizden birinin, sağlam adamın aklını başından aldığı gibi alanı görmedim.*” Kadınlar “Ya Resulullah! Dinimiz ve aklımızın eksikliği nedir?” diye sordu. Kadınlar “evet” dediler. Nebi (s.a.v.) “*İşte bu kadının aklının eksikliğidir. Kadın hayız olduğunda*

¹⁹⁰ İbn Hazm, *Muhallâ bi'l-Âsâr*, 6/251.

¹⁹¹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/381.

¹⁹² Nesâî, *Sıyâm*, 52: 2274.

namaz kılmaz ve oruç tutmaz öyle değil mi? İşte bu da dininin eksikliğidir.”
Buyurdu. Bu Muhammed b. Yahya’nın rivayetidir.¹⁹³

Benzer bir hadis farklı bir kaynakta şu şekilde geçmektedir: Resûlullah (s.a.v.) Bayram ya da Ramazan Bayramı’nda, insanlar arasında çıkıp, insanları namaza davet ettikten sonra onlara vaazda bulundu. Ardından sadaka vermelerini söyledi. Bir süre sonra, kadınların yanına geçerek, onlara hitaben şöyle dedi:

“Ey kadınlar! Sadaka verin. Çünkü ben sizi, ateşe en çok girenler arasında gördüm.”

Kadınlar şaşkın bir şekilde sordular: “Ey Allah’ın Resûlü! Bunun sebab-i nedir?”

Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Çünkü siz çokça lanet ediyorsunuz ve kocalarınıza nankörlük ediyorsunuz. Ben, aklı ve dini eksik olanlardan, akıllı ve sağlam bir adamın dahi aklını en çok karıştıranların sizlerden olduğunu gördüm.”

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) evine dönerken, Zeyneb binti Mes’ûd (r.a.) ona gelerek, kapısını çaldı ve içeri girmesi için izin istedi. İçeri girmesi sağlandı. Zeyneb, şöyle dedi:

“Ey Allah’ın Resûlü! Bugün sadaka vermenizi emrettiniz. Benim yanımda altın takılarım vardı ve bunları sadaka olarak vermek istedim. Ancak kocam, Abdullah b. Mes’ûd, o ve çocuklarının daha çok hak sahibi olduğunu söyledi.”

Resûlullah (s.a.v.) tebessüm ederek şöyle buyurdu: “Doğru söyledi Abdullah b. Mes’ûd. Zaten kocan ve çocukların, sadakayı onlara vermek en doğru olanıdır.”¹⁹⁴

Muhammed b. Yahya ve Zekeriyya b. Yahya b. Eban...’dan aktarılan bu hadisin sebab-i vürûdu Peygamber’imizin (s.a.v.) kadınlara yaptığı bir hitap esnasında kadınların Peygamber’imize (s.a.v.) soru yöneltmesidir. Hadiste bahsedilen noksanlık kadınların hayız sırasında oruç tutamamaları ve namaz kılamamalarına yorumlanmıştır. Burada geçen akıl ver din sözcükleri sadece bazı dini görevleri özel halleden ötürü yerine getirememeyle ilişkilendirilir. Yani bu ifade kadının zekâsının ya da dini görevlerinin eksikliği şeklinde yorumlanamaz.

¹⁹³ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/382.

¹⁹⁴ Buhari, *Sahih-i Buhari*, 1462.

Sonuç olarak bu hadis, kadınların biyolojik olarak yaşadığı bazı süreçlerin dinî görevlerini geçici olarak engellediğini ifade eder, ancak bahsedilen bu durum kadının akıl ve din yönünden eksik olduğunu anlamına gelmez. Eski zamanlarda yaşayan kişilerin bakış açısına göre, namaz oruç gibi ibadet farklılıkları açıklanırken kadınların bu durumunun bir eksiklik olarak adlandırıldığı anlaşılabılır. Fakat İslam dininin öğretilerinde, kadınların akıl ve dinî yapılar erkeklerle eşit olup, bu tür farklılıklar kadının toplum içerisindeki değerini azaltmaz. Bu hadis bizlere, zamanın kültürel farklılarının bir yansıması olarak, kadınların dinî yükümlülüklerinde geçici kolaylıklar sunduğunu anlatan bir ifadedir.

- Abdulcebbar b. el- Ala' ... Ebu Hureyre'nin (r.a) şunları söylediğini bildirdi: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Visal orucu tutmaktan sakının.*" Oradakiler "Ey Allah'ın Resulü! Sen visal orucunu tutuyorsun" dedi. Resulullah (s.a.v.) "*Ben sizin gibi değilim. İftar etmeden gecelediğim de Rabbim beni yedirir ve içirir.*" Buyurdu.¹⁹⁵

Visal orucuyla ilgili bir başka hadis Müslim de şu hâlde geçmektedir: Hz. Peygamber (s.a.v.) visal orucunu yasakladığında ashab-ı kirâm: "*Ya Rasûlullah! Ama sen visal orucu tutuyorsun?*" dediklerinde Hz. Peygamber: "Ben sizin gibi değilim. Çünkü ben Rabbim tarafından doyurulur ve sulanırım." Buyurmuştur.¹⁹⁶

Hadisin sebab-i vürûdu Peygamber'in (s.a.v.) sahabe ye visal orucu yasaklaması bunun üzerine sahabenin sen tutuyorsun şeklinde cevap vermesidir.

- Ebu Haşım Ziyad b. Eyyûb... İbni Abbas'ın (r.a) şunları söylediğini rivayet etti: Resulullah (s.a.v.) Medine'ye gelince Yahudilerin aşure günü oruç tuttuklarını gördü. Yahudilere o gün niçin oruç tuttukları sorulunca onlar "Allah bugün Musa'yı ve İsrailoğullarını, firavuna galip kıldı. Biz bu olaya saygıdan bugün oruç tutarız." Dediler. Nebi (s.a.v.) onlara "*Musa'ya biz sizden daha yakınız*" dedi ve aşure günü oruç tutmayı Müslümanlara emretti. Bişr b. Muaz, Hüseyim b. Beşir'den, Ebi Bişr'den bu hadisin benzerlerini rivayet etti ve rivayetinde "Resulullah (s.a.v.) aşure günü kendisi oruç tuttu ve ümmetine de tutmalarını emretti. "Dedi.¹⁹⁷

¹⁹⁵ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/397.

¹⁹⁶ Müslim, *Siyam*, 56, 57.

¹⁹⁷ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/409.

Ebu Haşim Ziyad b. Eyyûb (öl. 53/673)'den aktarılan bu hadisin sebab-i vürûdu Peygamber'imizin (s.a.v.) Medine'ye geldiğinde Yahudilerin oruç tuttuğunu görmesi ve neden oruç tuttuklarını merak etmesidir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) , Yahudilerin uygulamasına benzer bir şekilde, Müslümanlar için bugünü oruçla geçirmek için bir fırsat olarak açıklamıştır. Ayrıca Hz. Musa'nın Müslümanlara daha yakın olduğunu açıklamıştır. Bu hadis, İslam'da önemli olan tarihi ve dini günlerin hatırlanmasının, bu günlerin ibadetle geçirilmesinin ne kadar değerli olduğunu da gösterir.

- Abdülcebbar b. Abdi'la'la... İbn Havtekiyye'den şunları nakletti: Ömer (r.a) “İçimizden kim Kaha gününde bulundu?” diye sordu. Ebu Zerr (r.a) “Ben o gün Nebi'ye (r.a) bir tavşan getirildiğini gördüm.” dedi. Bir rivayette Bedevi'nin biri bir tavşan getirdi.” Dedi. Tavşanı getiren bedevi “Ben tavşanın sanki kana boyanmış gibi olduğunu gördüm” dedi. Nebi (s.a.v.) tavşandan yedi ve oradakilere de “Siz de yiyin”. Dedi. Bir adam “Ben oruçluyum” deyince Nebi (s.a.v.) “Bu Oruç nedir?” dedi. Adam niçin oruç tuttuğunu Nebi'ye (s.a.v.) söyledi. Nebi (s.a.v.) adama “Neden Beydu'l Gurr günlerinde oruç tutmuyorsun?” dedi. Adam “O günler hangi günlerdir?” Diye sordu. Nebi (s.a.v.) “*Her ayın on üç, on dört ve on beşinci günleri tutulan üç günlük oruçtur.*” dedi.¹⁹⁸

Bu tür oruçlar tutulması farz olmayan ancak tutulması halinde sevap kazanılan nafil oruç grubunda oruçlardır.

Yukarıdaki hadiste geçen hadisin sebab-i vürûdu; bir bedevinin Peygamber'imize (s.a.v.) tavşan getirmesi, Peygamber'imizin (s.a.v.) tavşandan yemesi ve etrafındakilere ikram etmesi bir kişinin de ben oruçluyum şeklinde karşılık vermesidir. Hadise göre, Ömer b. Hattab (r.a) bir gün sahabelere “Kim Kaha günü bizimleydi?” diye sordu Burada, sahabe arasında bilgi paylaşımı ve oruç tutma hali üzerinden bir konuşma başlamaktadır. Olayın başında, Ebu Zerr (r.a) “Ben tavşan gördüm” ifadesini kullanır. Bu da İslam'da yiyecek ile ilgili de dikkat edilmesi gereken önemli bir konuya işaret eder; İslam'da yiyeceklerin helal olması ve oruçlunun bu tür yiyecekleri almasının sağlık açısından bir zarar teşkil etmemesi önemlidir.

- el- Abbas b. Yezid el- Bahrani... Ebu Hureyre'nin (r.a) şunları söylediğini nakletti: Birgün, Resulullah (s.a.v.) “Bugün hanginiz oruç tutuyor?” diye sordu. Ebu Bekir (r.a) “Ben” dedi. Resulullah (s.a.v.) “Bugün hanginiz cenaze

¹⁹⁸ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/435.

namazı kıldırdı?” dedi. Ebu Bekir “Ben” dedi. Resulullah (s.a.v.) bugün hanginiz bir hastayı ziyaret etti?” dedi. Ebu Bekir “Ben” dedi. Resulullah (s.a.v.) “*Bir adamda bu özelliklerin hepsi bulunursa o kişi cennete girer.*” Buyurdu.¹⁹⁹

el- Abbas b. Yezid el- Bahrani (öl. 213/828) tarafından nakledilen hadis islamda yapılan bazı ibadetlerin birbirini tamamlayıcı ve mükâfatlandırıcı olarak cennetle ne şekilde bağdaştırıldığına dair bilgiler vermektedir. Hadisi sebep-i vürûdu ise Peygamber’imizin (s.a.v.) sahabelere bazı sorular yönetmesi ve Ebu Bekir’in bu sorulara cevap vermesidir.

Ayrıca İslam dininde yapılan iyi amellerin yalnızca bireysel değil, toplumsal sorumlulukları da kapladığı ve bu amellerin beraber yapılmasının kişiyi cennete yaklaştıracağını ifade etmektedir. Aynı zamanda, Resulullah 'ın (s.a.v.) Ebu Bekir 'a (r.a) vermiş olduğu bu nasihat, sahabenin İslam toplumunun öncüsü olarak diğer Müslümanlara örnek olduğunu gözler önüne serer. Müslümanlar, bireysel ibadetlerin yanı sıra, toplumsal yardımlaşma ve sorumluluk bilinciyle de hayata devam etmelidir.

Hadisin farklı bir kaynakta ise şu şekilde ifade edilmektedir:

Bir gün Resûlullah, “Kim bugün oruç tutuyor?” diye sordu. Ebû Bekir (r.a.) "Ben" dedi. Resûlullah, “Kim bugün bir fakiri doyurdu?” diye sordu. Ebû Bekir (r.a.) "Ben" dedi. Resûlullah, “Kim bugün bir hastayı ziyaret etti?” diye sordu. Ebû Bekir (r.a.) “Ben” dedi. Resûlullah, "Kim bugün bir cenazeye katıldı?” diye sordu. Ebû Bekir (r.a.) “Ben” dedi. Resûlullah, “Bu dört şey bir araya hiç gelmediği bir adamda, ancak o kimse cennete girecektir.” buyurdu.²⁰⁰

İbn Huzeyme: Bu Hadis İman kitaplarında açıkladığım rivayetlerdendir. Eğer “Resulullah’ın (s.a.v.) “*Kim la ilahe illallah*” derse cennete girer.” Sözünde imanın bütün bölümleri Kelime-i Tevhid’den ibaret olduğuna bir delil olsaydı, o zaman imanın tamamı; bir gün oruç tutmak, fakire yemek vermek, cenaze namazı kılmak ve hastayı ziyaret etmekten ibaret olurdu. Fakat buradaki ifade, bu amellerin faziletini bildirmektedir.

- Muhammed b. Beşşar... Habib b. Zeyd’in ninesi Ümmü Ümare binti Ka’b (r.a)’den şunları rivayet etti: Resulullah (s.a.v.) Ümmü Ümare oruçluken

¹⁹⁹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/438.

²⁰⁰ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/438.

onun yanına gelmişti. Ümmü Ümare; Resulullah'a yemek getirdi. Resulullah (s.a.v.) Ümmü Ümare'ye "Gel sende ye" deyince Ümmü Ümare "Ben Oruçluyum" dedi. Resulullah (s.a.v.) "*Oruç tutanın yanında yemek yenilince melekler oruç tutana dua eder.*" Buyurdu.²⁰¹

Bu hadisin sebab-i vürudu, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) , oruçlu olan Ümmü Ümare'nin evine misafir olarak gidip yemek ikram edilmesi üzerine, onu da yemeye çağırması; Ümmü Ümare'nin oruçlu olduğunu söylemesidir.

- Ebu Musa Muhammed b. el-Müsenna... Malik'in babası Mersed'in şunları söylediğini bildirdi: Ebu Zer'e (r.a) "Kadir gecesi hakkında Resulullah'a (s.a.v.) bir şey sordun mu?" dedim. Ebu Zer şöyle dedi: bu konuda Resulullah'a (s.a.v.) en çok soru soran kişi benim dedim ki; "Ey Allah'ın Resülü! Kadir gecesi hakkında bana bilgi ver. O gece ramazan ayında mı yoksa başka ayda mı?" Nebi (s.a.v.) : "Kadir gecesi ramazan ayı içindedir." Dedi ey Allah'ın Resülü! kadir gecesi, Nebiler hayatta oldukları sürede var olup Nebiler ölünce kaldırılan bir gece midir? yoksa kıyamet gününe kadar geçerli olan bir gece midir?" sordum. Nebi (s.a.v.) "Bilakis Kadir gecesi kıyamete kadar bakidir." Dedi. Ben "Ey Allah'ın resulü Kadir gecesi ramazanın hangi gecesidir?" diye sordum. Nebi (s.a.v.) "Kadir gecesini Ramazan'ın ilk on ve son on gecelerinde arayın." Buyurdu. Sonra Resulullah (s.a.v.) diğer insanlarla konuşmaya daldı. Nebi (s.a.v.) 'nin konuşmasını bitirmesini bekledim. Bir müddet sonra "Ey Allah'ın resulü! Senin üzerine yemin ederim ki, kadir gecesi hangi on gecededir bana bildirir misin? Dedim. Bunun üzerine Nebi (s.a.v.) bana o kadar kızdı ki, bundan önce ne de bundan sonra bu kadar kızmamıştı. Ve şöyle buyurdu: "*Eğer Allah dileseydi size o geceyi bildirirdi. Kadir gecesini son yedi gecede arayın.*" Sözlükte "hüküm, şeref, güç, yücelik gibi anlamlara gelmektedir."²⁰² Kuran-ı Kerim'de ise "Leyletü'l kadr" olarak anılmaktadır. Bin aydan daha hayırlı olarak bilinir. Peygamberimiz özellikle ramazanın son günlerinde itikafa girerdi. Bu gecenin çok faziletli olduğu bilinir. O geceyi son on günde arayın diye buyurmuştur.²⁰³

²⁰¹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/443.

²⁰² M.Sait Özervarlı, "Kadir Gecesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001) 24/ 125-127.

²⁰³ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/464.

Zirr İbnu Hubeyş'den rivayetle; *Ubey İbnu Ka'b Radiyallahu Anh'a dedim ki, "İbnu Mes'ud Radiyallahu Anh: "Bütün sene geceleri kalkan kimse Kadir gecesine tesadüf edebilir diyormuş (ne dersiniz?)." Bana şu cevabı verdi: "Kendisinden başka ilah olmayan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, Kadir gecesi Ramazan ayındadır. Ve o gece, Resulullah (s.a.v.) 'ın bize kalkmamızı emrettiği gecedir, o da yirmi yedinci gecedir. Bunun emaresi, o gecenin sabahında güneşin beyaz ve ışınsız olarak doğmasıdır."*²⁰⁴

Ebu Musa Muhammed b. el-Müsenna (öl. 252/866) tarafından nakledilen bu hadisin sebab-i vürûdu Ebu Zer'in, Kadir gecesinin zamanı ve niteliği hakkında Peygamber'imize (s.a.v.) ısrarlı sorular sormasıdır. Kadir Gecesi'nin gizliliği, Müslümanları ibadet yapmaya teşvik etmek ve her bir gecenin kıymetini bilerek ibadetle geçirmelerini sağlamak için bir hikmet bulundurur. Ayrıca, Ebu Zer'in (r.a) soruları ve Peygamber'in (s.a.v.) tepkisi, sabır ve Allah'a güvenmenin ne kadar önemli olduğunu ve Allah'ın kudretinin şeyden önce geldiğini gösterir. Kadir Gecesi'ni aramak, Müslümanlar için bir fırsat olup, Allah'a yakınlaşmak için değerli bir zaman dilimidir.

- er- Rabi b. Süleyman el- Muradi... Ebu Hureyre (r.a)'den şunları nakletti: "Resulullah (s.a.v.) Ramazan ayında bir gece mescide vardı. İnsanların mescidin bir köşesinde namaz kıldıklarını gördü ve "Bunlar ne yapıyorlar" dedi. Bunlar ezberlerinde Kur'an olmayan kişilerdir. Ubey b. Ka'b onlara namaz kıldırıyor. Onlar da Ubey b. Ka'b'a uyuyorlar" denildi. Nebi (s.a.v.) "Doğru yapmışlar" ya da "Yaptıkları ne güzel" buyurdu.²⁰⁵

Hadisin sebab-i vürûdu Peygamber'imizin (s.a.v.) ramazan ayının bir gecesinde mescide gitmesi ve orada namaz kılan bir topluluk görmesidir. Bahsedilen bu topluluk, Kur'an ezberinde olmayan kişilerden oluşmaktadır ve onlara Ubey b. Ka'b namazı kıldırılmaktadır. Sahabe, Resulullah'a bu durumu açıklamış ve Nebi (s.a.v.) , onların yaptığını "doğru" ya da "ne güzel" olarak değerlendirmiştir. Burada, sahabenin topluca bir araya gelerek namaz kılmalarına onay vermiş ve toplu şekilde namaz kılınmasını teşvik etmiştir.

- Ali b. Said et- Tüsteri...Amr b. Mürre el- Cüheni'nin (öl. 117/734 [?]) şunları söylediğini nakletti: Kuzaa kabilesinden bir adam, Resulullah'a (s.a.v.)

²⁰⁴ Müslim, Müsafirin 179: 762.

²⁰⁵ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/494.

gelip “Ya Resulullah (s.a.v.) gelip “Ya Resulullah! Allah’dan (c.c) başka ilah olmadığına ve senin Allah’ın Resülü olduğuna şahitlik etsem, beş vakit namaz kılsam, Ramazan ayı orucunu tutsam, Ramazan ayı gecelerinde namaz kılsam ve zekât versem, bu durumda benim hakkımda ne dersin?” dedi.²⁰⁶

Ali b. Said et- Tüsteri’den nakledilen yukarıdaki hadisin sebab-i vürûdu, Kuzaa kabilesine mensup birisinin Peygamberimize (s.a.v.) gelerek iman, namaz, oruç, zekât ve gece namazı gibi temel ibadetleri yerine getirmesi durumunda kendisini nasıl bir ahiret hayatının beklediğini sormasıdır. İslam dinine inanan birinin temel ibadetlerini yerine getirme kaidesiyle kurtuluşa ereceğini ve Allah’ın rızasını kazanacağını bizlere göstermektedir. Bahsedilen tüm ibadetlerin yerine getirmesi onun cennete girme nedeni olacaktır. Bu da Peygamberimiz (s.a.v.) aracılığı ile müjdelenmektedir.

Sonuç olarak bu hadis, İslam’ın temel ibadetlerinin, bir Müslümanın hayatında nasıl bir yer tuttuğunu ve bu ibadetlerin yerine getirilmenin, kişiyi Allah’a yakınlaşmasına ve Allah’ın rızasını kazanmasına nasıl bir katkıda bulunacağını gösterir. İman, namaz, oruç, zekât ve nafil ibadetler, İslam’ın temel kaidelerini oluşturur ve bu temel ibadetleri düzenli bir şekilde yerine getirilmesi, müminleri hem bu dünyasını hem de ahiret saadetini kazanmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu hadis İslam’da bireysel ibadetlerin yanı sıra toplumsal sorumlulukları yerine getirmeyi de öğütleyen önemli bir açıklama sunmaktadır.

- Muhammed b. Beşşar... Ebu Said el- Hudri’nin (r.a) şunları söylediğini nakletti: Nebi (r.a) ile Ramazan ayının ikinci on gününde itikâfa girdik. Ramazan ayının yirminci günü sabahı biz evlerimize döndük. Nebi (s.a.v.) de uyudu. Rüyasında Nebi’ye Kadir gecesini gösterildi, sonra unutturuldu. Akşam olunca oturdu ve insanlara hitabetti... Sonunda Nebi (s.a.v.) “*Kim Allah’ın Resülüyle beraber itikâfa girmişse itikâf yerine geri dönsün*” buyurdu.²⁰⁷

Bu hadis kadir gecesinin hangi gün olduğunun belirlenmesiyle ilgili önemli öğretiler aktarmaktadır. Hadisin sebab-i vürûdu Hz. Peygamber’in (s.a.v.) sahabelerle birlikte itikâfa girmesi, ardından kadir gecesinin hangi gün olduğunun rüyasında gösterilip unutturulmasıdır.

Kadir gecesinin aranması ve itikâfın önemini vurgulayan önemli bir rivayet olan bu hadis, Kadir gecesinin sırlı olduğunu, Ramazan’ın son on gününde aranması gerektiğini ve

²⁰⁶ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/496.

²⁰⁷ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/502.

bu geceyi ihya etmenin çok büyük sevaplar kazandıracağı belirtilmiştir. İtikâf ise bu süreçte yapılabilecek en değerli ibadetlerden arasındadır Sahabelerin Peygamber (s.a.v.) 'in rehberliğinde bu ibadeti yapmaları, günümüzde de Müslümanlar için bir örnek teşkil eder. Bu hadis ise, Kadir gecesinin manevi gücünü ve itikâfın bu geceyi değerlendirme noktasındaki rolünü anlamamıza yardımcı olur.

- Ahmed b. Abde... Abdullah b. Ömer'in (r.a) şöyle söylediğini bildirdi: "Resulullah (s.a.v.) için mescitte hurma dal ve yapraklarından bir oda yapıldı. Nebi (s.a.v.) orada Ramazan ayında itikâfa girdi. Bir gece mescittekilerin yüksek sesle Kur'an okumalarını işitip başını odadan çıkardı ve şöyle buyurdu; *"Namaz kılan namazında Rabbiyle konuşur. Sizden biri Rabbiyle nasıl konuştuğuna dikkat etsin. Bazılarınız yüksek sesle Kur'an okuyorsunuz."* Siz yüksek sesle Kuran okuyorsunuz" ifadesiyle Nebi (s.a.v.) mescittekilerin sesini bastıracak şekilde yüksek sesle Kuran okumalarını kastetmiştir.

Aynı hadis Enes b. Mâlik'ten (r.a) de şu şekilde nakledilmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Muhakkak ki sizden biri namaz kılarken (aslında) Rabbiyle özel olarak konuşmaktadır."²⁰⁸ Namaz kılmanın bir adabı vardır. Kişi mescitler de ya da camilerde namaz kılarken hareketlerine ve sesinin tonuna dikkat etmelidir. Hareketleri başkalarının dikkatini dağıtabilir ve kişinin namazını bozmasına neden olabilir".²⁰⁹

Yukarıda geçen hadisin sebep-i vürûdu Peygamber'imiz (s.a.v.) itikâf halindeyken mescitte bazı sahabelerin yüksek sesle Kur'an-ı Kerim okuduğunu işitmesidir. İslam'da namaz, sadece bir fiziksel ibadet olmanın yanında, Allah'a karşı bir teslimiyet ve Allah'la iletişime geçtiği anıdır. Namazda kişi, Allah'a yönelir ve O'na olan kulluğunu belli eder. Bu özel iletişimde sesin tonunun ve namaz içerisinde hareketlerin dikkatli bir şekilde yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Aynı zamanda mescidde namaz kılarken sesli bir şekilde kuran okumanın diğer insanların ibadetlerini ya da dikkatlerinin dağılabileceği uyarısı yapılmaktadır. Bu durumda bizlere toplu yerlerde ibadet yaparken diğer kişileri de düşünerek ibadet yapmamız gerektiğini belirtir.

2.2.6. Zekât

- İshak b. İbrahim ve Cafer b. Muhammed... Ebu Zer'den (r.a) şunları rivayet etti: Resulullah (s.a.v.) Kabe'nin gölgesinde otururken yanına geldim. Beni

²⁰⁸ Buhârî, Salât, 36.

²⁰⁹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/513.

görünce “Kabe’nin Rabbine And olsun ki, onlar kıyamet günü kaybedenlerdir.” Buyurdu. Ben yanına oturmıştım. Duramadım ve “*Anam Babam sana feda olsun. Onlar kimlerdir? Diye sordum. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Onlar (mal ve dünyalıkları) çok olanlardır. Ancak sağa, sola verip dağıtan böyle küçük bir zümre bunun dışındadır. Zekâtı verilmeyen deve, sığır ve koyunlar, kıyamet günü bulunduğu durumdan daha semiz bir şekilde sahiplerinin yanına gelip onları boynuzlar ve ayakları altında çiğner. Bu hayvanlar, insanlar arasında hüküm verilinceye kadar böyle yapar dururlar.”* Bu hadisi İshak rivayet etmiştir. Cafer rivayetinde Ebu Zer’den (r.a) rivayette Resulullah (s.a.v.) “hiçbir deve sahibi yoktur.” Şeklinde buyurmuştur. “Sonra konuyla ilgili bu rivayeti sonuna kadar benzer şekilde nakletmiştir. Bu hadisin öncesinde yer alan kısmı ise zikretmemiştir.”²¹⁰ İshak b. İbrahim’den aktarılan bu hadis **sebeb-i vürûdu**, dünya malına aşırı derecede düşkünlük ve zekât vermemekte ihmalkâr davranan kişilerin ahirette karşılaşacakları azabı bildirmek, dünya malına sahip olmanın değil, onun hakkını vermemenin kişiyi helake sürükleyeceğini ümmete açıkça beyan edilmiştir.”

*“Hadis farklı kaynaklarda benzer ifadelerle geçmiştir.”*²¹¹

İshak b. İbrahim ve Cafer b. Muhammed’den nakledilen bu hadisin sebeb-i vürûdu; Hz. Peygamber (s.a.v.) , Kâbe’nin gölgesinde otururken Ebu Zer (r.a)’in yanına gelmesi ve Peygamber’imizin “Kâbe’nin Rabbine yemin olsun ki, onlar kıyamet günü hüsrana uğrayacaklardır” demesi üzerine Ebu Zer’in “Onlar kimdir?” diye sormasıdır.

- Yunus b. Abdil-a’la... Abdullah b. Amr b. el-As’tan (r.a) şöyle rivayet etmiştir: “Müzeyne’den Resulallah’a (s.a.v.) bir kişi geldi ve “İşlek bir yolda ya da içinde oturarı bulunan bir köyde bulunan kayıp şey hakkında görüşün nedir? Diye sordu. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: “*Onu herkese bir sene tanıt sor. Eğer onu yitiren kişi gelirse onu sahibine iade et. Gelmezse sen bilirsin. Üzerinde uzun bir süre geçtikten sonra yitik sahibi çıkar gelirse onu ona ver. İşlek olmayan yolda ve oturarı bulunmayan terkedilmiş bir köyde bulunan için beşte bir oranında zekât vardır.*” İbn Huzeyme: Bu hadisi Muhammed b. İshak, Muhammed

²¹⁰ İbn Huzeyme, *Sahih*, 3/526.

²¹¹ Müslim, Zekât, 301: 590; Buhari, *Eymân* 3, Zekât 43; Tirmizi, Zekât 1: 617; Nesai, Zekât 2; 5,10-11; İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/30.

b. Şuayb yoluyla... Abdullah b. Amr'dan "Müzene'den bir kişinin Resulullah'a (s.a.v.) sorduğunu duydum." Şeklinde rivayet etmiştir."²¹²

Yunus b. Abdil-a'la'dan nakledilen bu hadisin söylenme sebab-i vürûdu Müzeyne'den bir kişini gelerek Peygamber'imize (s.a.v.) , işlek bir yolda ya da içinde oturarı bulunan bir köyde bulunan kayıp şey hakkında görüşün nedir? Diye sormasıdır.

Hadisten çıkarılacak sonuç ise kayıp eşyaların bulunması, sahibine geri verilmesi ve kaybolan eşyaların zekâtının verilmesi konusunda önemli hükümler bulundurur. Kayıp eşya bulmanın dini ve toplumsal sorumluluğu, İslam'daki adalet anlayışına vurgu yapan önemli bir unsurdur. Hadis, Müslümanları dürüst ve adil davranmaya teşvik ederken, bunun yanında toplumsal dayanışmayı ve yardımlaşmayı güçlendiren bir öğüt vermektedir.

- Nebi (s.a.v.) bir kişiden ödünç olarak genç bir deve almıştı. Zekât malları gelince vereceğini söyledi. Zekât malları gelince de Ebu Rafi (r.a)'ye *"adama devesini ver"* buyurdu. Zekât develeri arasında dört yaşında ve daha yukarıda olanları vardı. Bu durumu Nebi (s.a.v.) 'ye haber verdim. Nebi (s.a.v.) de ona *"O develerden birisini ver. Şüphesiz en hayırlısı, borcunu en güzel şekilde ödeyendir."* Buyurdu.²¹³

Bu hadisin sebab-i vürûdu; Hz. Peygamber'in (s.a.v.) , ödünç aldığı genç devenin karşılığını vermek üzere Ebu Rafi'yi görevlendirmesi ancak Ebu Rafi'nin, zekât develeri arasında aynı yaşta bir deve bulamayınca, hangisini vereceği konusunda tereddüt etmesi ve bu durumu Hz. Peygamber'e danışmasıdır.

- Zekeriyâ b. Eban... Ümmü Seleme 'den (r.a) şöyle rivayet etmiştir: Bir gün Resulullah (s.a.v.) ashabıyla birlikte Ümmü Seleme'nin (r.a) evinde aralarında konuşurlarken bir kişi çıkageldi ve "Ya Resulullah! Hurmanın zekâtı şöyle değil midir? diye sordu. Resulullah (s.a.v.) da o kişiye cevap verdi. Bunun üzerine o kişi "Falanca kişi bana haksızlık yaptı. Benden şu kadar aldı ve bir sa'da artırdı" dedi. Resulullah (s.a.v.) da size gelen zekât memuru, konulan ölçünün nasıl dışına çıkar?" buyurdu. Bu sırada oradakiler de konuşmaya katıldı ve söylenilen söz, onları da hayrette bıraktı. Hatta içlerinden birisi "Ya Resulullah! Eğer kişi devesinin, mallarının ve ziraatının yanında değilse malının zekâtını nasıl verir? Zekât memuru aleyhinde bulunursa ne yapar? "Dedi. Resulullah (s.a.v.) : *"Kim*

²¹² İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/ 30

²¹³ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/36.

gönül hoşnutluğu içinde Allah'ın rızasını ve ahiret yurdunu gözeterek malının zekâtını verirse malından hiçbir şey kaybetmez. Namazını kılar sonra zekâtını verir ve haksızlığa maruz kalırsa silahını alıp savaşı; bu uğurda ölürse şehit olur.” Buyurdu.²¹⁴

Hadis küçük farklarla farklı kaynaklarda şu şekilde yer almıştır.²¹⁵

Zekeriyyâ b. Eban'dan nakledilen bu hadisin sebab-i vürûdu; Hz. Peygamber (s.a.v.) Ümmü Seleme'nin evinde sahabeyle birlikte sohbet ederken bir kişinin gelip hurma zekâtı hakkında Peygamber'imize (s.a.v.) soru sorması ve Peygamber'imizin (s.a.v.) cevabı üzerine bir zekât memurunun kendisine haksızlık yaptığını söylemesidir.

Hadisin dikkat çeken yanı ise Peygamber (s.a.v.)'in, haksızlıklara karşı nasıl durulması gerektiğini belirtmesi, Müslümanların toplumsal görevleri ve adalet anlayışları noktasında önemli bir bilgi vermesidir. Bunun yanında zekâtın sadece bir mali yükümlülük olmadığını, aynı zamanda Müslümanın kalbiyle, ameliyle, ahlaki duruşuyla da ilişkili bir ibadet olduğuna vurgu yapmaktadır.

- Abdulcebbar b. el- Ala... Ebu Humeyd es- Saidi'den (r.a) şunları rivayet etmiştir: Resulullah (s.a.v.) Ezd kabilesinden İbnü'l- Lütbiye adında birisini zekât toplamak üzere görevlendirdi. Zekât toplayıp dönünce “işte bunlar sizin şunlar da bana hediye edildi” dedi. Resulullah (s.a.v.) Allah'a (c.c) hamdû senada bulunduktan sonra insanlara şöyle hitap etti: “*Zekât toplamak üzere gönderdiğim memura ne oluyor da gelip şöyle diyor: bu benim, bu bana hediye edildi. Ana babasının evinde otursaydı, bu bana hediye edildi mi diyecekti! Hediyeinin kendisine gelip gelmeyeceğine baksın. Canım kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki, biriniz hak etmediği bir şeyi alırsa kıyamet gününde geldiğinde; onu deve ise böğürür. İnek ya da öküz ise böğürür, koyun ise meler bir şekilde boynunda taşıyacaktır. Daha sonra altlarının beyazlığını görebilecek kadar ellerini kaldırdı ve üç defa “Allah'ım tebliğ ettim mi!”* Buyurdu.²¹⁶

Bu hadisin sebab-i vürûdu Ezd kabilesinden İbnü'l-Lütbiye'nin zekât toplamak için görevlendirilmesi ve bu görevin tamamlanmasının ardından topladığı zekâtın bir kısmının kendisine hediye edildiğini söylemesidir. Hadis, zekât görevlilerine verilen hediyelerle

²¹⁴ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/39.

²¹⁵ Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, *silsiletü'l-Ahâdisi's-Sahîha*, (Beyrut: Mektebetü'l-Ma 'ârif, 1995), 6/327.

²¹⁶ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/43.

alakalı bir ahlaki soruyu gündeme getirirken, bunun yanında Müslümanın görev anlayışlarını, adaletli olmaları üzerine ve Allah'ın rızasını kazanma amacını açıklığa kavuşturmaktadır. Hediye toplumsal olarak barışı, sevgiyi ve karşdakine verdiği önemi gösterir. Peygamberimiz bu konuyla alakalı şu ifadeleri kullanmıştır: “Hediyeleşiniz, zira hediyeleşmek kalpteki kin ve nefreti yok eder”²¹⁷. Bu ifadelerinin yanında Peygamberimiz zekât memurlarının hediye almasına ve haksız kazanca karşı çıkmıştır.

Ebu Humeyd es-Saidi’ den rivayetle; “Resulullah (s.a.v.) zekât toplama işinde bir adam istihdam etti. -Bir rivayette "Beni Süleym'in zekâtını toplama işinde" denmiştir. Adam vazifeden dönünce: "Bu size aittir, şu da bana hediye edilenler!" dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) (öfkeyle) minbere çıkıp, Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şunları söyledi: "Emma ba'd. Ben sizden birini, Allah'ın bana tevdi ettiği bir işte istihdam ederim. Sonra o gelir: "Bu size aittir, şu da bana hediye edilenler!" der. Bu adama, babasının veya anasının evinde otursaydı da eğer doğru sözlüyse hediyesi ayağına gelseydi ya! Vallahi sizden kim haksız bir şey alırsa mutlaka onu boynunda taşır olduğu halde Kıyamet günü Allah'la karşılaşacaktır. Eğer bu haksız aldığı şey deve ise böğürecek, sığırsa möleyecek, koyunsa meleyecek!" Sonra Resulullah ellerini kaldırdı, o kadar ki koltuk altındaki beyazlık gözüksü: "Allah'ım tebliğ ettim mi?" dedi ve bu sözünü üç kere tekrar etti.”²¹⁸

- Ali b. İbrahim... Abdulmuttalib b. Rabia b. Haris b. Abdulmuttalib (öl. 61/680-81) (r.a), babası Rabia b. Haris ve Abbas b. Abdulmuttalib’in kendisine ve Fadl b. Abbas’a şöyle dediğini rivayet etmiştir: İkiniz Resulullah’a (s.a.v.) gidip şöyle deyiniz “Ya Resulullah! Gördüğünüz gibi belli bir yaşa geldik. Evlenme bizi cezbetmeye başladı. Siz evlenecekleri bulup kavuşturuyorsunuz. Bizi evlendirmeye ailemizin gücü yetmiyor. Bizi de zekât toplamada görevlendirir. Biz de diğerleri gibi bu görevi yerine getirelim. Onun ücretinden biz de nasiplenelim.” Biz, bu şekilde konuşurken Ali b. Ebi Tâlib geldi ve bize şöyle dedi: “Hayır, Allah’a yemin ederim ki, Resulullah (s.a.v.) sizi bu işte görevlendirmez. Rabia b. Haris, ona itiraz etti ve şöyle dedi;” Bu senin hasedindendir. Sen Resulullah’ın (s.a.v.) damadı oldun. Biz yine de sana haset etmedik.” Ali (r.a) ridasını yere serdi ve yan üstü üzerine uzanıp şöyle dedi: “Ben bu kavmin içinde Hasan’ın babasıyım. Allah’a

²¹⁷ Tirmizî, Velâ, 6.

²¹⁸ Buhari, Hiyel 15, Cum'a 29, Zekât, 67, Hibe 17, Eyman 3, Ahkam 24, 41, Müslim, İmaret 26:1832, Ebu Davud, İmaret 11: 2946.

yemin ederim ki, Resulullah (s.a.v.) giden kişiler elleri boş olarak geriye cevabını almış bir şekilde dönünceye kadar buradan ayrılmayacağım.” Dedi. Abdülmuttalib şöyle devam etti: Ben ve Fadl oradan ayrıldık. Öğle namazı kılınırken mescide girdik. Biz de herkesle birlikte namazı eda ettik. Sonra süratle Resulullah’ın (s.a.v.) odasının kapısına koştuk. Resulullah (s. a) o zaman Zeynep b. Cahş ’ın (r.a) yanında kalıyordu. Resulullah (s.a.v.) mescitten eve gelinceye kadar kapıda bekledik. Sonra Resulullah (s.a.v.) geldiğinde kulaklarımızı şaka yollu hafifçe çekerek “Gönlünüzde olanları çıkarın bakalım.” Buyurdu. Sonra içeri girdi, bizi de içeriye girmemize izin verdi. Biz, sözü konuşması için birbirimize havale ettik. Sonra birimiz konuştu. Ravi Abdullah b. Haris, gençlerden kimin konuşmaya başladığı hususunda tereddüt ettiğini söylemiştir. Babalarımızın bize söylediği sözü aktarınca Resulullah (s.a.v.) bir müddet sustu. Gözlerini evin tavrına doğru dikti ve bize cevap vermeden uzun bir sürre durdu. Zeyneb ’in (r.a) perdenin arkasından parmağıyla bize işaret ettiğini gördük. Sonra Resulullah (s.a.v.) başını eğdi ve bize *“bu zekât işi ancak insanların kirleridir. Bu Muhammed’e (s.a.v.) ve ailesine helal değildir. Nevfel b. Haris’i bana çağırın”* buyurdu. Nevfel b. Haris’i çağırdı. Resulullah (s.a.v.) Nevfel’e Ya Nevfel! Abdülmuttalibi nikahla buyurdu” o da beni kızıyla nikahladı. Sonra Resulullah (s.a.v.) “Zübeyd oğullarından olan Mahmiye b. Cez’i çağır.” Buyurdu. Resulullah (s.a.v.) onu ganimetlerin beşte birini alması için memur olarak görevlendirmişti. Ona Fadl’ı nikahla buyurdu. Mahmiye b. Cez onu kızıyla nikahladı. Sonra Resulullah (s.a.v.) *“Kalk ve onlara beşte birlik ganimet malından şöyle mihir ver.”* Buyurdu.²¹⁹

Yukarıda geçen hadisin sebep-i vürûdu, Abdülmuttalib b. Rabia ve Fadl b. Abbas’ın, evlenmek istediklerini fakat maddi durumlarının bu duruma elverişli olmadığını söyleyerek zekât toplama görevine getirilmek istemeleridir. Hadiste geçen kişiler ve olaylar ise sosyal adaletin ne kadar önemli olduğuna vurgu yapmaktadır. Ayrıca Peygamber (s.a.v.)’in, adalet, doğruluk ve samimiyetle hareket edilmesi gerektiğine dair çok net bir tutum sergilemesi, İslam’ın temel prensiplerinin nasıl hayata geçirileceğini de göstermektedir. Hadis, aynı zamanda aile içerisindeki ilişkilerin nasıl olması gerektiğini, dini sorumlulukları nasıl etkileyebileceğini, bunun sonunda doğruluğun ve adaletin ne kadar belirleyici olduğunu da bizlere göstermektedir.

²¹⁹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/50.

- Muhammed b. Abdi'l-A'la... Nebi'nin (s.a.v.) azadlısı olan Ebu Rafi'den şunları nakletmiştir: Resulullah (s.a.v.) Mahzum oğullarından birisini zekât toplaması için görevlendirmişti. O da “Arkadaş ol ki, zekâttan pay alasın.” Dedi. Bende “Hayır, Resulullah’a (s.a.v.) gidip sordu. Resulullah (s.a.v.) “*Bize sadaka helal değildir. Kavmin azadlısı da onların aile fertlerindendir.*” Buyurdu.²²⁰

Ebu Rafi'den rivayetle şu şekilde de rivayet edilmiştir: (Peygamberimizin azadlısı) Ebu Rafi' Radıyallahu Anh anlatıyor: “Resulullah (s.a.v.) . Beni Mahzum'dan bir adamı zekât toplamak üzere gönderdi. Adam bana: "Benimle sen de gel, zekâttan sana da bir pay düşsün" dedi. Kendisine “Hele Resulullah'a bir sorayım” cevabını verdim ve sordum. Efendimiz: “Bir kavmin azadlısı o kavimden sayılır, bize sadaka helal değildir” buyurdu.²²¹

Muhammed b. Abdi'l-A'la 'dan nakledilen bu hadisin sebab-i vürûdu; Mahzumoğullarından bir kişinin zekât memuru olarak görevlendirmesi ve bu kişinin Ebu Rafi'ye “Gel birlikte çalışalım, sen de zekâttan pay alırsın” teklifi üzerine Ebu Rafi'nin bu durumu Peygamber'imize (s.a.v.) danışmasıdır. Peygamber (s.a.v.), kendi ailesinin zekât almasının helal olmadığına dair önemli bir açıklama da bulunarak, İslam'daki zekât kurallarına ne kadar bağlı kalınması gerektiği hakkında önemli bilgi vermektedir. Zekât, yalnızca toplum da ihtiyaç sahiplerine verilmesi gerekli olan bir maldır ve bunun dışında kalan kişiler ise özellikle de Peygamber (s.a.v.) ve ailesi, zekâta almazlar. Hadis, ayrıca bizlere zekât toplama işinin, herhangi bir çıkar sağlama amacı oluşturmaktan ve adaletli bir şekilde yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

- Sa'd b. Ebi Vakkas' ... dan (r.a) şunları rivayet etmiştir: Resulullah (s.a.v.) Mekke'ye dönen Sa'd'ın yanına gelmişti. Sa'd ağladı. Nebi: Seni ağlatan nedir?” buyurdu. O da Sa'd b. Havle gibi hicret ettiğim topraklarda ölmekten korkuyorum.” Dedi. Nebi (s.a.v.) “Allah'ım Sa'd'a şifa ver! Allah'ım Sad'a şifa ver! diye dua etti. Sa'd da şöyle dedi: Ya Resulullah! Benim çok malım var. Mirasçı olan da kızım var. Malımın hepsini infak edeyim mi? Bunun üzerine Nebi (s.a.v.) hayır buyurdu. O da üçte ikisini bırakayım” dedi. Nebi (s.a.v.) “Hayır” buyurdu. “Yarısını” dedi. Nebi (s.a.v.) “Hayır” buyurdu. “Sa'd üçte birini” dedi. Nebi (s.a.v.) : *üçte birçoğundur. Senin malından sadaka, bir sadakadır. Aile efradına bir nafakan,*

²²⁰ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/50.

²²¹ Tirmizi, Zekât 25: 657; Ebu Davud, Zekât 29: 1650; Nesai, Zekât 97: 5, 107.

sana bir sadakadır. Yemeğinden eşinin yediği sana bir sadakadır. Eğer ailene bir hayır veya rahat bir hayat bırakırsan onlara dilendiren bir hayat bırakmandan senin için daha hayırlıdır. İnsanlara el açmalarından daha hayırlıdır.” buyurdu.²²²

Hicret ettiği topraklarda ölüp Mekke’ye dönememekten korkmuş

Sa’d b. Ebi Vakkas (öl. 306/918)’dan nakledilen bu hadisin sebep-i vürûdu; Sa’d b. Ebî Vakkâs’ın, hicret ettiği Medine’de ağır bir hastalığa yakalanarak vefat etme endişesi taşıması ve bu esnada mal varlığının büyük bir kısmını infak etmeyi istemesi ve bu durumu Peygamber’imize (s.a.v.) sormasıdır. Ayrıca bu hadis aileye yönelik yerine getirilmesi gereken sorumlulukları ve malın infakı hakkında bilgiler de içermektedir. Peygamber (s.a.v.) ’imiz malın sadece fakirlere değil aile üyeleri içinde harcanabileceğini belirtmiştir. Ayrıca malın infakında dengeli davranılması gerektiğini, kişinin yaşam standartını düşürmeden infak yapılması gerektiğini söylemiştir.

Hadisin en dikkat çekici yanı ise sadaka kavramının çok geniş bir kavram olduğunu sadece fakirler için değil aile için harcanan paranın da kişiye sevap kazandıracağı belirtilmiştir.

- Devhaki...Cabir b. Abdillâh’ın (r.a) şöyle söylediğini nakletti: bir kişi, Resulullah’a (s.a.v.) bazı madenler arasında bulduğu altın bir yumurta getirmişti. (Devhaki bunun altın olduğunu söylemiştir.) bu kişi “Ya Resulullah! Bunu benden sadaka olarak kabul buyur. Allah’a yemin ederim ki bundan başka bir hiçbir şeyim yok” dedi. Resulullah (s.a.v.) ondan yüzünü çevirdi. Sonra bu kişi Resulullah (s.a.)’ın sağ tarafına geldi ve aynı şeyleri söyledi. Resulullah (s.a.v.) yine ondan yüzünü çevirdi. Sonra bu kişi sol tarafına geldi. Resulullah (s.a.v.) yine ondan yüzünü çevirdi. Sonra dördüncü defa “bunu kabul buyur” dedi. Resulullah (s.a.v.) öfkelenmiş olarak o altını adama attı. Eğer isabet etseydi, elbette onu incitir ve yaralardı. Arkasından da Resulullah şöyle buyurdu: “İçinizden birisi, sahip olduğu malın tamamını getirip onu tasadduk ediyor. Sonra da – sonra da oturup insanlara el açıyor. Sadakanın en faziletlisi, fazla maldan zenginlik ile verilendir.”

Devhaki’den nakledilen bu hadisin sebebi vürûdu bir adamın bazı madenler içerisinde bulduğu ve kendisinde bulunan tek mal varlığı olan altını Peygamber’imize (s.a.v.) ısrarla sadaka olarak vermek istemesidir.

²²² İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/58.

- er- Rebi' b. Süleyman... İbni Harise'nin kardeşi Abdurrahman b. Büceyd'in ninesi Ümmü Büceyd, Resulullah'a (s.a.v.) Biat eden kadınlardan olduğu söylenir. Ümmü Büceyd, Resulullah'a (s.a.v.) Allah'a yemin ederim ki yoksul bir kimse kapıma geldiğinde ona verecek bir şey bulamıyorum dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) *“Ona verecek bir şey bulamazsan yanmış bir koyun tırnağı da olsa onun eline ver.”* buyurdu. Kapına gelen dilenciye verme konusunda Peygamberimiz çok titiz davranmış ve bu dilencinin eli boş gönderilmemesi gerektiğini emretmiştir. Veren elin alan elden üstün olduğunu ise şu sözleri ile bildirmiştir: Abdullah b. Ömer (r.a)'den rivayete göre, Resûlullah (s.a.v.) sadaka ve dilenmekten uzak durmak konularından bahsetti ve şöyle buyurdu: *“Veren el alan elden daha üstün ve hayırlıdır. Üstün olan el infak edip veren eldir. Aşağı olan ve alan el ise dilencilik yapan eldir.”*²²³

er- Rebi' b. Süleyman (öl. 270/884) bu hadisin sebab-i vürûdu Ümmü Büceyd'in Peygamber'imize (s.a.v.) gelip kapıma gelen bir yoksula verecek bir şey bulamıyorum şeklinde bir beyanda bulunmasıdır. Peygamberimiz (s.a.v.), ona “Yanmış bir koyun tırnağı dahi olsa, onu ona ver” şeklinde öğüt verir. Bu durumda bizlere kapıya gelen dilencinin eli boş dönmemesi gerektiği hakkında önemli bilgiler içermektedir. Sonuç olarak bu hadis dilencilik hakkında bilgi verirken Müslümanları yardım almaktan çok yardım vermeye teşvik etmiştir. Aynı zamanda sadaka vermenin büyük bir iyilik olduğunu veren elin alan elden daha üstün olduğuna vurgu yapılmaktadır. Sadaka vermenin ise sadece zengin insanlarla sınırlı olmadığı herkesin elinden geldiğince malının bir kısmını vererek ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunacağına vurgu yapılmıştır.

- Devraki... Cerir b. Abdillâh'ın (r.a) şöyle söylediğini rivayet etti: Resulullah (s.a), bize hutbe vermişti ve hutbesinde bizi sadaka vermeye teşvik etti. Bir grup insan Resulullah'ın (s.a.v.) yüzünde öfke alameti görününceye kadar sadaka vermeyi ağırdan aldılar. Sonra Ensar'dan bir kimse, bir kese getirip onu verdi. Ardından Resulullah'ın (s.a.v.) yüzünde hoşnutluk alameti görülünceye kadar insanların sadaka vermesi devam etti. Bunu üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *“Her kim İslam'da güzel bir çıkış açarsa hem yaptığığın ecrini alır. Takip edenlerin ecrinden de hiçbir şey eksilmez. Kim de islamda kötü bir çıkış açarsa*

²²³ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/146.

hem yaptığının günahını hem de onu takip edenlerin günahını alır. Onu işleyenlerin günahlarından da hiçbir şey eksilmez. ”

Hazreti Ebu Hureyre (r.a) anlatıyor: “Bir adam Resulullah 'ın (s.a.v.) yanına gelmişti. Aleyhissalâtu vesselâm, Ashab'ı ona yardım etmeye teşvik etti.” Ashap'tan biri: "Benim yanımda şu kadar mal var!" dedi. Cemaatte bulunup da adama yardım etmeyen kalmadı, herkes az veya çok bir yardımda bulundu. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm şu hitabede bulundu: "Kim bir hayrı başlatır ve başkaları da onu devam ettirirse, o kimse yaptığı hayrın sevabını eksiksiz alır ve o hayrı takip edenlerin hayrının bir mislini -onların hayırlarından hiçbir eksilme olmaksızın- aynen alır. Kim de kötü bir çığır açar ve bu çığırdan başkaları da giderse, bu adama, o kötü işin günahı eksiksiz gelir; ayrıca o kötü yoldan gidenlerin günahının bir misli de -onların günahından hiçbir şey eksiltmeden- ona gelir." ²²⁴

Aynı hadisi Şerif Müslim'in Camisinde de geçmektedir. ²²⁵

Ebu Hureyre 'den aktarılan bu hadisin sebab-i vürûdu; Peygamber'imizin (s.a.v.) sahabelere yaptığı bir hutbe esnasında onları sadaka vermeye teşvik etmesi ancak sahabelerin bu çağrıya ilk olarak ilgisiz kalmaları, Peygamber'imizin (s.a.v.) bu durumu üzüntü ve öfkeyle karşılaşmasıdır.

Bu hadisi Şerih bizlere iyi bir çığır açan kişinin mükâfata nail olacağını, kötü bir çığır açanın ise bunun cezasını alacağını anlatmaktadır. Kişi bir davranışı yaparken topluma nasıl mal olacağını öncesinden düşünmelidir. Çünkü bu davranış toplumu olumsuz yönde etkileyebilir ve bunun etkileri yıllarca toplum nezdinde devam edebilir. Hadis sadaka ile ilgili değerli bilgiler vermenin yanı sıra Müslüman kişilerin toplumda nasıl bir örnek teşkil etmesi gerektiği hakkında önemli bilgiler içermektedir. İslam da güzel çığır açmak sadece bireysel değil toplumsal olarak da sevap kaynağı olacaktır. Hadisin en önemli öğretisi ise İslam dininin toplumsal bir sorumluluk anlayışına sahip olduğunu ve yardımlaşmanın önemine vurgu yapılmıştır.

- Ali b. Müslim... Ebu Şimase'den şunları nakletti: Ölüm döşeğindeyken Amr b. As'ın yanına vardık. Uzun bir süre ağladı ve şöyle dedi: Allah İslam'ı kalbime koyunca Nebi'ye (s.a.v.) geldim ve “Ey Allah'ın Resülü! Sağ elini uzak sana biat edeyim.” Dedim. Nebi (s.a.v.) elini uzatınca ben de elimi

²²⁴ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/147.

²²⁵ Müslim, Cami'inin Zekât Kitabı, Bâbu'l-Hass ale's-Sadaka ve Envâihâ'da rivâyet etmiştir.

yumdum. Nebi (s.a.v.) “Ey Amr ne oldu!” dedi. Ben “Şart koşmak istiyorum” dedim. Nebi (s.a.v.) : “Neyi şart koşuyorsun dedi” “Bağışlanmayı” dedim. Nebi (s.a.v.) “Ey Amr! Bilmez misin ki İslam, öncesinde işlenmiş günahları siler yok eder. Hicret öncesinde işlenmiş günahları siler yok eder. Hac, öncesinde işlenmiş günahları siler yok eder.” Buyurdu.²²⁶

Yukarıda geçe hadisin sebab-i vürûdu; Amr b. Âs’ın İslam’a girmeye karar verip Peygamber’e (s.a.v.) biat etmek üzere yanına gitmesi, ancak biat etmeden önce bir şart koşmak istemesidir.

- Abdullah b. el- Hakem b. Ebi Ziyad el- Katavani... Enes’in (r.a) şunları söylediğini nakletti: Bir adam Resulullah’a (s.a.v.) “Ey Allah’ın Resulü! Ben yolculuğa çıkacağım, beni azıklandır- bana dua et.” Dedi. Nebi (s.a.v.) “Allah sana takva versin” buyurdu. Asam “Biraz daha dua et.” Buyurdu. Nebi “Allah senin günahını affetsin” buyurdu. Adam “Anam babam sana feda olsun, biraz daha dua et.” Dedi. Nebi (s.a): “*Her nerede olursan ol, Allah işini kolaylaştırsın*” buyurdu.

Abdullah b. el- Hakem b. Ebi Ziyad el- Katavani (öl. 53/673)’den nakledilen bu hadisin sebab-i vürûdu bir sahabenin yolculuğa çıkmadan evvel Resûlullah’a (s.a.v.) gelerek kendisine azık vermesini (yani manevi destek ve dua etmesini) istemesidir. Hadis de yer alan dua sadece bir temenni değil aynı zamanda yapılan işlerin kolaylaşması, takva gibi birçok yönlüdür. Yolculuk ise Peygamber (s.a.v.) tarafından ahlaki ve ruhani arınmaya neden olmuştur. Bu yönüyle ise İslam’ın her yönüyle Müslümanların hayatını kuşatan yönü olduğunu gösterir.

- Ebu Musa... Ebi Aliye’den İbni Abbas’ın (r.a) şunları söylediğini rivayet etti: “Resulullah (s.a.v.) ile Mekke ile Medine arasında yolculuk yaptık. Bir vadiye geldiğimizde Resulullah (s.a.v.) “Bu vadi hangi vadidir?” diye sordu sahabe “Ezrak vadisidir” dedi. Rasûlullah (s.a.v.) “Sanki Musa’yı (a.s) parmaklarıyla kulaklarını kapatıp vadiyi geçene kadar yüksek sesle Allah’a telbiye getirirken görür gibiyim.” Buyurdu. Musa’nın (a.s) saçını ve tenini tarif etti. Sonra yürüyüp bir tepeye geldik. Resulullah (s.a.v.) “*Sanki yünden bir cübbe giyinmiş olduğu*

²²⁶ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/179.

*halde yuları bırakılmış, kırmızı devesi üzerinde oturan ve bu tepeden telbiye getirerek Yunus'u (a.s) görür gibiyim” buyurdu.*²²⁷

Yukarıda yer alan bu hadisin sebab-i vürûdu; Hz. Peygamber'in (s.a.v.) , Mekke ile Medine arasındaki bir yolculuk sırasında bir vadiye vardıkları esnada vadinin ismini sorması ve aldığı cevap üzerine geçmiş Peygamberlerle olan bağıni kurarak, onları hatırlamasıdır.

- Ebu Bişr el- Vasıtı... Ebu't-Tufeyl'in şunları söylediğini bildirdi: İbni Abbas'a “Senin kavmin Kâbe’yi tavaf ederken ilk üç şavtta koşmanın ve son dört şavtta yürümenin sünnet olduğunu söylüyor. Bu doğru mudur?” Diye sordum. İbn Abbas (r.a) “Hem doğru hem de yanlış söylemişler. Nebi (s.a.v.) hicret ettikten sonra ilk kez- kaza umresini yapmak için Mekke’ye geldi. Mekkeli müşrikler bunu duyunca şöyle dediler; “Muhammed’in ashabına iyi bakın. Zayıf ve cılız oldukları için Kâbe’yi tavaf etmeye güçleri yetmeyecek.” Nebi (s.a.v.) bunu duyunca şöyle buyurdu: “*Müşriklerin hoşlanmadığı şeyi güç ve kuvvetinizi gösterin.*”²²⁸

Ebu Bişr el- Vasıtı’dan nakledilen bu hadisin sebab-i vürûdu; Hz. Peygamber (s.a.v.) , kaza umresi için Mekke’ye geldiğinde müşrikler, Müslümanların zayıf düştüğüne dair ileri sürdükleri iddialardır.

- Yusuf b. Musa... Ziyad b. İlaka yoluyla Üsâme b. Şerik’in şunları söylediğini bildirdi: Resulullah (s.a.v.) ile birlikte hacca gitmiştim. İnsanlar gelip ona soru soruyorlardı. Onlardan kimi gelip “Ey Allah’ın Resülü! Tavaftan önce say yaptım” diyordu. Kimi “Bir şeyi sonra yaptım” diyordu. Kimi de “Bir şeyi önce yaptım” diyordu. Resulullah (s.a.v.) onların hepsine “*Günah değil, günah değil. Ancak gıybet ve dedikodu yaparak bir Müslümanın şeref ve haysiyetini çiğneyen kişinin yaptığı hariç. O adam böyle yapmakla zulüm etmiştir. Bu davranışı, günahdır ve helak olur*” diyordu.²²⁹

Yusuf b. Musa’dan (öl. 803/1400) aktarılan bu hadisin sebab-i vürûdu Hz. Peygamber’in (s.a.v.) beraberinde hac ibadetini yerine getiren sahâbîlerin, hac menasiklerinden bazılarının sıralamalarını farklı şekilde icra etmeleri ve bu durumu gidip Peygambere (s.a.v.) bildirmeleridir. Hadisin verdiği mesaj ise ibadet yapıldığı sırada kişi

²²⁷ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/253.

²²⁸ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/318.

²²⁹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/355.

hataya düşerse bu hata affedilebilir ancak bu hata kul hakkına neden oluyorsa affedilmesi mümkün değildir.

- Abdulcebbar b. el-Ala'... eş-Şa'bi'den Urve b. Mudarris'in (r.a) şöyle söylediğini bildirdi: "İlk hac ibadetine katılmışım. Nebi (s.a.v.) Müzdelife'de iken yanına geldim. Fecr ortaya çıktığında sabah namazını kılmak için çıkmıştı. "Ya Resulullah! Ben Tayyi dağından senin yanına geldim. Nefesime üstün geldim ve devemi koşturdum. Hiç mola vermeden buraya ulaştım. Resulullah (s.a.v.) : *"Kim bizimle namaza katılırsa sonra bizimle vakfe yaparsa haccı yerine getirmiştir."* Bundan önce Arafat'ta gece yahut gündüz konaklamıştı. İhram temizliğini yaptı ve haccını tamamladı.²³⁰

Bu hadisin sebab-i vürudu, bir sahabenin "geç kalma, şartları kaçırma, haccım kabul olur mu?" endişesiyle Peygamberimize (s.a.v.) danışmasıdır.

- Abdulcebbar b. el- Ala'... Abdurrahman b. el -Kasım'ın babasından Aişe'nin (r.a) şöyle söylediğini bildirdi: Resulullah (s.a.v.) ile birlikte hac yoluna çıkmıştık. Hayız olmuşum. Resulullah (s.a.v.) yanıma geldi, ben ağlıyordum. Bana *"Adet mi oldun?" dedi. Ben de "evet" dedim. "Bu Allah'ın Adem'in kızlarına takdir ettiği bir durumdur. Hacda hacıların yaptığı gibi haccı eda et. Sadece Kâbe'yi tavaf etme"* buyurdu.²³¹

Kütüb-i Sitte' de hadisin bir benzeri şu şekliyle yer edinmiştir: Biz hac aylarında Resulullah (s.a.v.) 'la birlikte, hac için ihrama girmiş olarak, hac gecelerinde yola çıkıp Seref nam yere indik. Orada Resulullah (s.a.v.) : "Kimin beraberinde kurbanlığı yoksa haccını umre yapmak isteyen umreye çevirsin. Beraberinde kurbanlığı olan bunu yapmasın" dedi. Hazreti Aişe sözünde devamla der ki: "Ashap'tan bazıları umreye niyet etti, bazıları da terk etti. Resulullah (s.a.v.) ile gücü yerinde olan bazısının yanında kurbanlığı vardı. (Bir ara) Resulullah yanıma gelince beni ağlar buldu. "Niye ağlıyorsun?" diye sordu. "Ben ashabına söylediklerini işittim ve umre yapmaktan engel olundum!" dedim. Bunun üzerine: "Neyin var?" diye tekrar sordu. "Namaz kılamıyorum (hayız oldum)" dedim. "Bu sana zarar vermez. Sen Hazreti Âdem (a.s)'in kızlarından bir kadınsın, Allah öbürlerine yazdığı kaderi sana da takdir etti, bu bir

²³⁰ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/386.

²³¹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/433.

kusur sayılmaz. Sen haccına devam et. Cenâb-ı Hakk inşaallah, umreyi de sana nasip edecek" dedi.²³²

Abdulcebbar b. el- Ala'dan nakledilen bu hadisin sebep-i vürûdu; Hz. Aişe'nin (r.a) hac yolculuğunda sırasında hayız olması nedeniyle tavaf ibadetini yapamayacak olmasından dolayı ağlaması ve bu durum karşısında Peygamber'in (s.a.v.) bu durumu fark etmesidir.

Farklı dinlerde olduğu gibi islamda adet gören kadın pis sayılmamıştır. Sosyal hayattan uzak kalmamıştır. Bu kirlilik hükmü bir kirliliktir. Maddi kirlilik değildir. Kadın namaz, oruç, hac gibi ibadetlerden uzaktır. Hayızlı bir kadının hac ibadetini eda ederken tavaf dışındaki bütün menâsiki yerine getirebileceği hususunda görüş birliği vardır.²³³ Yukarıda yer alan hadisin vermiş olduğu mesaj ise; kadınlarla alakalı fıkhi olaylar ibadetin özüne bir zedeleme yapmadığı bunun yanında doğru bir yönlendirmeye birlikte ibadetlerine devam edebileceği ve İslam dininin hayatı kolaylaştırmak adına birçok uygulamasının olduğunu göstermektedir.

- Muhammed b. Eban... İbni Adi'den... Bekr b. Abdullah'dan şunları nakletti: Bir Arap, su dağıtılan yere geldi. Bir Nebizden içti ve "Bir nebizden içti ve "Bu Kâbe'nin sahiplerine /komşularına ne oluyor ki, nebiz ikram ediyorlar. Amcaoğulları süt ve bal içerken bu cimrilikten midir yoksa darlıktan mı? Dedi. İbni Abbas "Gözünün feri gitmişken nedir bu derdin! Bu adamın isteğini ona getirin." Dedi. Yanımızda değilken, Resulullah (s.a.v.) devesinin üzerinde Mescid-i Haram'a girdi. Arkasında Üsâme b. Zeyd vardı, gelip su istedi. Ona nebiz ikram ettik. Onu içti, sonra kalanını Üsâme aldı. Resulullah (s.a.v.) "*Ne güzel yapmışsın ne hoş yapmışsınız. Böyle yapmaya devam ediniz*" buyurdu. Biz de bunu yapmaya devam ettik.²³⁴

Bu hadisin söyleniş sebebi, Kâbe'ye gelenlere nebiz ikramında bulunulmasıdır.

- Muhammed b. Beşşar... Ziyad b. İlaka'dan Üsâme b. Şerik'in (r.a) şunları şöyle söylediğini nakletti: "Veda haccında Nebi'yi (s.a.v.) kendisine gelen bir adama hitap ederken gördüm. Adam, taş atmayı unuttuğunu söyledi. Nebi

²³² Buhari, Umre 6, 8, 9, Hayz 1, 7, Hacc 3, 33, 81, Edahi 3, 10, Müslim, Hacc 111-135: 1211-1212, Muvatta, Hacc 223-224, 1:410-412, Ebu Davud, Menasik 23: 1778-1783; Nesai, Hacc 77, 5: 177-178.

²³³ Yunus Vehbi Yavuz, "Hayız", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 51-53.

²³⁴ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/469.

(s.a.v.) “Taş at, günah olmaz” buyurdu. Sonra başka biri geldi ve “tavaf etmeyi unuttuğunu söyledi. Nebi: “Tavaf et günah olmaz” buyurdu. Nebi (s.a.v.) o gün hangi şeyden sorulursa “Günah olmaz” buyurdu. Nebi (s.a.v.) : *“Allah, bütün günahları affetti. Sadece kişinin Müslümanlardan aldığı borcu ödememesi dışında, işte bu gerçekten günahdır.”*²³⁵

Muhammed b. Beşşar’dan nakledilen bu hadisin sebab-i vürûdu Veda Haccı esnasında bazı hacıların hac menasikinden (ibadetlerinden) bazılarını unutmaları veya eksik yapmaları üzerine, duydukları endişeyle Peygamber Efendimiz’e (s.a.v.) başvurmalarıdır. Bu hadisten anlaşılabacak olan ise haccın yoğunluğu ve karmaşası içinde yapılan unutkanlıkların insanı günaha sokmayacağını bildirmektir.

- Ali b. Hucr... Abdurrahman b. el- A’rac’ dan, Ebu Hüreyre’den şunları nakletti: Nebi (s.a.v.) yaşlı bir adama rastladı, iki oğluna yaslanarak hac için yürümeye çalışıyordu. Nebi (s.a.v.) “Bu yaşlı adamın durumu nedir?” diye sordu. Oğlu Ya Resulullah! Yürüyerek haccetmek için adağı var” dedi. Nebi (s.a.v.) *“Ey yaşlı Adam! Bineğine bin. Muhakkak ki, Allah senden ve adağından güçlüdür”* buyurdu.²³⁶

Bu hadisin sebab-i vürûdu yaşlı bir adamın yürüyerek hac yapmayı adanmış olması ve bu nedenle güçlkle, oğullarına yaslanarak hac yolculuğunu sürdürmesi üzerine Peygamber’imizin (s.a.v.) bu adamın durumunu sormasıdır.

- Muhammed b. Beşşar... Vail b. Hucr’dan (r.a) şunları rivayet etti: Nebi (s.a.v.) kendisini bir kişiye zekât memuru olarak göndermişti. O da zekât olarak hasta ve zayıf bir hayvan vermişti. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: *“Ona, Allah ve Resulünün zekât memuru gelmiş, o da zekât olarak hasta ve zayıf bir deve vermiş. Allah kimseye de develerine de bereket vermesin”* Resulullah’ın bu sözü o adama hemen güzel dişi bir deve getirmişti. Resulullah’ın (s.a.v.) da *“Allah’ım Ona ve Develerine bereket ver.”* diye dua etmişti. Ebu Musa rivayetinde *“Falanca Allah ve Resulünün zekât memuru olarak gitti ve zayıf bir deve getirdi.”* Şeklinde söylemiştir.²³⁷

²³⁵ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/474.

²³⁶ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/ 533.

²³⁷ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/547.

Muhammed b. Beşşar (öl. 51/671 [?])’dan nakledilen bu hadisin sebab-i vürûdu; Peygamber’imizin (s.a.v.) bir kişiye zekât toplamak için gitmesi, o kişinin zekât olarak hasta zayıf bir hayvanı vermesidir. Zekâtın sadece verilmek amacıyla verilmemesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Devamında ise Peygamber (s.a.v.) ’imizin beddua ettiği ve beddua ettiği kişiye dua ettiği görülmektedir. Bu durum ise Allah (c.c)’ın istediği kişiye istediği zaman bereket vereceğini öğretmektedir.

- İshak b. Mansur... Ubey b. Ka’b’dan (r.a) şunları rivayet etti: Resulullah (s.a.v.) Beliy, Uzher ve Kudaa’dan Sa’d b. Hüdeym oğullarının tamamına beni zekât memuru olarak göndermişti. Onlardan develeri olan bir adama uğrayıp zekâtını almak istedim. Zekât için yanına uğradığım o kişinin evi ver Beldesi, Resulullah’ın (s.a.v.) şehri Medine’ye diğerlerinden daha yakındı. Malımı benim- görebilmem için bir araya topladığında iki yaşına girmiş bir dişi devenin zekât olarak verilmesi gerektiğini tespit ettim ve ona “Zekât olarak iki yaşına girmiş bir dişi deve ver” dedim. O da benim istediğim devenin sağmaya ve binmeye elverişli olmadığını söyledi” ve “Allah’a yemin ederim ki, ne Resulullah (s.a.v.) ne de senden önceki zekât memuru malımın arasında bulunmadı. Sağmaya ve binmeye elverişli olmayan bir deveyi Allah’a zekât olarak vermem. Onun yerine şu genç, iri ve besili deveyi al” dedi. Ben de ona “Emrolunmadığım bir şeyi almam. İşte Resulullah (s.a.v.) yakınında. İstersen bana takdim ettiğini, gidip ona da takdim et. Eğer o senden bunu kabul ederse ben de ederim. Kabul etmezse ben de kabul etmem” dedim. O da “Olur” yaparım dedi. Ve benimle yola çıktı. Bana takdim ettiği deveyi yanında getirdi. Resûlullah’a (s.a.v.) geldik. Adam Ya Resulullah! Malımın zekâtını benden almak için şu görevlin bana geldi. Allah’a yemin ederim ki, daha önce ne Resulullah (s.a.v.) ne de onun görevlisi malımın arasında bulunmadı. Onun için malımı bir araya topladım. O da bana düşen şeyin, iki yaşına giren bir dişi deveyi zekât olarak vermek olduğunu söyledi. Hâlbuki o deve, sağmaya da binmeye de uygun değil. Ben de ona alınması için genç iri ve besili bir dişi deve sundum. Benim bu sunduğum deveyi kabul etmedi. İşte o takdim ettiğim deve budur. Onu sana getirdim, Ya Resulullah! Buyur al dedi”. *Resulullah ona: “Sana vacip olan- vermen gereken budur. Ama ondan daha iyisini nafîle olarak verirsen Allah da sana onun sevabını verir. Biz de onu senden kabul ederiz.”* Buyurdu. Adam da “İşte o, budur Ya Resulullah! Onu sana getirdim. Bunu al” dedi.

Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) verdiği hayvanın teslim alınmasını emretti ve o adama malının bereketlenmesi için dua etti. ²³⁸

İshak b. Mansur'dan aktarılan bu hadisin *sebeb-i vürûdu*, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Ubey b. Ka'b'ı zekât toplama görevine gönderilmesi, Ubey b. Ka'b bu görev kapsamında gittiği bir bölgede develeri bulunan bir kişiden, malına düşen zekât payı olarak iki yaşına girmiş bir dişi deve istemiştir. Ancak adam, bu devenin ne binmeye ne de sağılmaya elverişli olmadığını belirterek, onun yerine daha genç, daha iri ve daha besili bir deveyi zekât olarak vermek istemiştir. Bunun üzerine Ubey b. Ka'b, bu teklifi kabul etmeyip durumu Hz. Peygamber'e (s.a.v.) danışmak istemesidir.

2.2.7. Hac

- Bişr b. Hilal... Bekr b. Abdullah el- Müzeyyi (öl.108/726)'den İbni Abbas'ın (r.a) şunları söylediğini nakletti: “Resulullah (s.a.v.) hac yapmak istediğinde bir kadın eşine ‘beni Resulullah (s.a.v.) ile birlikte hacca götür” dedi. Eşi “Seni hacca götürmek için maddi gücüm yok” dedi. Kadın “Beni tarla sürdüğün hayvanınla götür” dedi. Eşi “Ben ve oğlun onunla geçim sağlamaktayız” dedi. Kadın “Falanın devesi ile beni hacca götür” dedi. Eşi “O, Allah yolunda vakfedilmiştir” dedi. Kadın “o zaman, hurmanı sat” dedi. Eşi “Bu senin ve benim kışlık yiyeceğimizdir.” Dedi. Resulullah (s.a.v.) Mekke'den döndüğünde kadın eşini ona gönderdi. “Resulullah (s.a.)’a benden selam ve rahmet ilet. Kendisiyle hac yapmanın dengini sor” dedi. Eşi Resulullah’ (s.a.v.) “Eşim size selam ve Rahmet ilet. O, sizinle hac yapmayı benden istedi. Ona “Seni hacca götürecek maddi gücüm yok” dedim. Bana “Falanın devesiyle götür” dedi. “O deve Allah yolunda vakfedilmiş” dedim. Onları sen hac için Allah yolunda ayırmıştın. Eşim “Beslediğin hayvanınla beni hacca götür” dedi. Ona “O hayvan, benim ve oğlunun geçimini sağlıyor” dedim. “O zaman hurmanı sat” dedi. O hurma senin ve benim kışlık yiyeceğimizdir” dedim. Resulullah (s.a.v.) kadının hac yapmadaki hırsına hayret ederek gülümsedi. Adam “Eşim, Seninle haccetmeye denk olan şeyi senden sormamı istedi.” Dedi. Resulullah (s.a.v.) *“Eşine benden selam ve rahmet ilet. Ona benimle hacca denk olan şeyin Ramazan’da umre yapmak olduğunu haber ver”* dedi. ²³⁹

²³⁸ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/550.

²³⁹ İbn Huzeyme, *Sahih*, 4/556.

Bişr b. Hilal'den nakledilen bu hadisin sebab-i vürûdu; Bir kadının kocasından, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile birlikte hac yapmak konusundaki ısrarlı isteği, fakat eşinin maddi imkânsızlıklar nedeniyle bu isteği yerine getirememesi; ardından kadının kocasının bu durumu Hz. Peygamber'e arz etmesini istemesidir.

SONUÇ

Bu çalışmada, İbn Huzeyme'nin "Sahih-i İbn Huzeyme" adlı eserinde yer alan hadisler sebab-i vürûd açısından incelenmiş; ardından her bir hadis hakkında kısa değerlendirme ve analizlere yer verilmiştir.

Temel İslamî İlimler denildiğinde akla ilk gelen ilimlerden biri şüphesiz Hadis İlmidir. Hadis ilmi, ortaya çıktığı ilk dönemlerden günümüze kadar, diğer İslamî ilimlerin de katkısıyla, dinin doğru anlaşılması ve yorumlanması noktasında vazgeçilmez bir rol üstlenmiştir. Bu nedenle, tarih boyunca hadis alanında çok sayıda kıymetli eser telif edilmiş; bu eserler hem rivayetlerin korunmasında hem de dinî hükümlerinin temellendirilmesinde başvuru kaynağı olmuştur.

Hadis alanında önemli çalışmaların yapıldığı hicri üçüncü ve dördüncü asırda ise kütüb-i sitte müelliflerinin döneme damga vurduğu zaman zarfında yaşamış olan İbn Huzeyme; küçük yaşlardan itibaren hadis ilmiyle ilgilenmeye başlamış özellikle, Nişâbur gibi önemli bir ilim merkezinde dünyaya gelmesi, ilmî yetkinliğinin temellerinin çok erken yaşlarda atılmasına katkı sağlamıştır. Henüz çocuk yaşlarda Kur'an-ı Kerîm'i ezberlemiş ve erken yaşlarda hadis dersleri almaya başlamıştır. Önemli hocalardan ders alması onun ilmî kişiliğinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Bu vesile ile birçok eser ortaya koymuştur.

Ortaya çıkan bu eserler arasında yer alan ve çalışmamızın ana konusunu oluşturan Sahih-i İbn Huzeyme, hadis ilmi açısından titizlikle incelenmesi gereken klasik metinlerden biridir. Yaptığımız bu inceleme neticesinde, toplam 3079 hadîs-i şerîf içerisinden 86 adet hadisin sebab-i vürûdu tespit edilmiştir. Ayrıca, İbn Huzeyme'nin bazı hadislerin vürûd sebepleri hakkında yorumlarda bulunmuş olması, onun yalnızca bir râvî değil, aynı zamanda metni anlama ve açıklama çabasında olan bir âlim olduğunun da göstergesidir.

Tüm bu bilgilere ek olarak, hadis literatüründe esbâb-ı vürûd ilminin Kur'an'daki *esbâb-ı nüüzûl* kadar sistematik bir yapıya kavuşmamış olması, önemli bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir. İbn Huzeyme gibi muhaddislerin eserlerinde yer alan hadislerin bağlamlarının tespit edilmesi, bu alandaki boşluğun telafi edilmesi adına ciddi bir katkı sunabilir. Sahih-i İbn Huzeyme 'de yer alan ve sebab-i vürûdu bilinen hadislerin analizi, bu tür çalışmaların ne kadar önemli ve değerli olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

Biz de çalışmamızda hadisleri yalnızca sebep-i vürûd açısından değerlendirmekle beraber bazı hadisler hakkında kısa açıklamalarda bulunduk. Böylece, eserdeki hadislerin içeriksel ve bağlamsal derinliğini ortaya koymaya çalıştık. Peygamber'imize (s.a.v.) miras paylaşımı hakkında bir soru sorulmuş ve soru karşılığında Peygamber'imiz (s.a.v.) susmuş ve ayet inmesini beklemiş *“Çocuğu olmayan bir kişi ölüp de bir kız kardeşi bulunursa bıraktığı malın yarısı onundur...”* demiştir. Bu hadisin söylenme nedeni ölüm döşeginde bir sahabenin miras paylaşımı hakkında bilgi, almak istemesidir. Bir başka hadiste ise bir bedevi Nebi (s.a.v.) ‘ye gelip, namaz hakkında bilgi öğrenmek istemiş. Resulullah da (s.a.v.) *“Beş vakit namazdır. Ancak nafileler bunun dışındadır.”* Dedi. Daha sonra bedevi ‘Allah’ın farz kıldığı zekâtı bana öğret ’dedi. Bu istek üzerine Resulullah (s.a.v.) , İslam’ın emirlerini ona anlattı. Bunun üzerine o bedevi' Allah bana farz kıldığına ne bir şey eklerim ne de eksiltirim’ değip gitti.

Resulullah: *“Eğer doğru söylüyorsa, kendisi de babası da kurtuldu ya da kendisi de babası da cennete girdi.”* Bu hadisin söylenme sebebi ise bir bedevinin din hakkında bazı sorulara cevap aramasıdır.

Ayrıca, İbn Huzeyme'nin bu kıymetli eserine sadece hadis ilmi çerçevesinden değil, onun fıkıhçı kimliği de dikkate alınarak yaklaşmanın, eserin anlaşılmasına dair önemli katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Nitekim fıkıhçı yönünün belirgin şekilde öne çıktığı bu eserde, fıkıh âlimleri arasında ihtilaf konusu olan bazı hadisler, sınırlı da olsa sebep-i vürûd açısından ele alınmıştır.

Öte yandan, incelediğimiz bu eserde yalnızca esbâb-ı vürûd değerlendirmesi yapılmamış, aynı zamanda her bir hadîs-i şerîf farklı kaynaklarla karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Aynı hadisin diğer eserlerde farklı vürûd sebepleriyle yer alıp almadığı araştırılmış; bu farklılıklar tespit edilerek, ilgili rivayetlerin hangi âlimlerin eserlerinde bulunduğu da detaylı biçimde ortaya konmuştur. Bu yönüyle çalışma, hadislerin rivayet süreçleri ve yorum farklılıklarını anlamaya yönelik kapsamlı bir analiz sunmaktadır.

Bu çalışmayı kaleme almadaki temel amacımız, Temel İslamî İlimler çerçevesinde, özelde ise Hadis İlmi alanına akademik katkı sağlamaktır. Ortaya konan bu inceleme, hem İbn Huzeyme'nin metodolojisine ışık tutmakta hem de hadislerin tarihsel ve bağlamsal yönleriyle daha derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

Aktan, Hamza. “Miras.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020, 30: 143–145.

Altuntaş, Halil ve Muzaffer Şahin, çev. *Kur'an-ı Kerim Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.

Atar, Fahrettin. “Tahiyyetü'l-Mescid.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, 39: 410–411.

Aydın, Osman. *Muhtelifü'l-Hadîs İlmi Çerçevesinde İbn Huzeyme'nin Sahîh'i*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Aynî, Bedreddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed. *Umdetü'l-Kari*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001.

Azb, Muhammed Zeynühum Muhammed. *ez-Zahir*. Kahire: Mektebetü's-Sekafeti'd-Diniyye, 1413/1993.

Bikaî, Ebû'l-Hasan Burhaneddin İbrahim b. Ömer. *Nazmü'd-Dürer fî Tenasübi'l-Ayat ve's-Süver*. Kahire: Daru'l-Kitabi'l-İslami, 1984.

Dımaşkî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî . *Tezkiratü'l-Huffaz*. Thk. Zekerîyya Umeyrat. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.

Darimî, Ebû Said Osman b. Said. *Bişr el-Merîsî'ye Reddiye*. Thk. Reşid b. Hasan el-Almî. Beyrut: er-Raşid Yayıncılık, 1418/1998.

Darimî, Ebû Said Osman b. Said. *Fîme'ftera ale'llahi Azze ve Celle minet-Tevhid*. Thk. Raşid b. Hasan el-Elmaî. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1418/1998.

Dorroll, Philip Christopher. *Modern by Tradition: Abû Mansûr al-Mâturîdî and the New Turkish Theology*. Georgia: Emory University, Doktora Tezi, 2013.

EBA, Eğitim Bilişim Ağı. “Hadis 3. Ünite, Sayfa 13”. Erişim 22 Eylül 2025.

Ebû Davud, Süleyman b. Eşas es-Sicistanî. *Sünen-i Ebî Davud*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.

Ebû Davud, Süleyman b. Eşas es-Sicistanî. *Sünen-i Ebî Davud*. Nşr. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. Sayda – Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.

Efe, Halil. “Mihne Sonrasında Ehl-i Hadîs Muhitinde Fıkıh: Ebû Bekir el-Hallâl, İbn Huzeyme ve İbnü'l-Münzir.” *Theosophia* 5/1 (Kasım 2022): 1–20.

Elbanî, Muhammed Nasıruddin. *Silsiletü'l-Ahadisi's-Sahihah*. Beyrut: Mektebetü'l-Maarif, 1995.

Emrullah Yüksel. “Kitâbu't-Tevhîd.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, 26: 116–117.

Eren, Recep. *Mâtürîdî'nin Müteşâbih Âyetlere Yaklaşımı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Esedî, Ebû's-Sıdk Takiyyüddin Ebû Bekr b. Ahmed b. Muhammed ed-Dımaşkî. *Tabakatü'l-Fukaha eş-Şafiyye*. Thk. Ali Muhammed Ömer. Kahire: Mektebetü's-Sekafeti'd-Diniyye, 1998.

Fevzan, Fevzan b. Sabık. *el-Beyan ve'l-İşhar li-Keşfi Zaygi'l-Mülhid el-Hacc Muhtar*. Beyrut: Daru'l-Garb el-İslami, 1422/2001.

Gökalp, Murat. “Levlâ En Eşükka Alâ... Formunda Rivayet Edilen Hadisler ve Düşündürdükleri.” *Fırat Üniversitesi Dergisi* 5/30 (Haziran 2021): 303–312.

Gökmen, Osman. *Hadislerde Yahudilerin Özellikleri*. Erzincan: Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Hatalmış, Ali. *Erken Dönem İslam Tarihinde Kölelik ve Cariyelik*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Hatiboğlu, İbrahim. “Rihle.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008, 35: 106–108.

Işık, Mustafa. “İbn Huzeyme.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999, 20: 79–81.

İbn Dakik, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Ali. *Ihkamu'l-Ahkam fi Şerhi Umdeti'l-Ahkam*. Thk. Muhammed Hamid el-Fıkî ve Ahmed Muhammed Şakir. Beyrut: Dar Ihau't-Türasi'l-Arabî, 1407/1987.

İbn Hacer el-Askalânî. *Nuzhetü'n-Nazar*. Thk. Salih Muhammed Uveyda. Beyrut: Dar Ihau't-Türasi'l-Arabî, 1989.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshak. *Kitabu't-Tevhid ve Isbatü Sıfati'r-Rabb Azze ve Celle*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1994, 2/605–665.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshak. *Sahihu İbn Huzeyme*. Ankara: İ'tisam Yayınları, 2016, 4 Cilt.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshak. *Sahihu İbn Huzeyme*. Thk. Muhammed Mustafa el-Azamî. Beyrut: Mektebetü'l-İslami, 1980, 4 Cilt.

İbn Kadî Şühbe. *Tabakatü'l-Fukaha'i'sh-Şafiyye*. Thk. Ahmed Ömer Haşim ve Muhammed Zeynuhum Muhammed Azeb. Kahire: Mektebetü's-Sekafeti'd-Diniyye, ts.

İbn Kesir. *Tefsiru'l-Kur'an el-Azim*. Thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddin. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998, 15 Cilt.

İbn Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid. *Sünen*. Nşr. Muhammed Fuad Abdalbaki. Kahire: Dar İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye – Faysal İsa el-Babi el-Halebî, ts.

İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed. *Nihâyetü'l-Muğîs*. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, nr. 1234, vr. 45b–78a.

Kahraman, Abdullah. “Ta'dîl-i Erkân.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, 40: 366–368.

Kandemir, M. Yaşar. “Hadis.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, 27: 64–67.

Katar, Mehmet. “Kefaret.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022, 25: 179–182.

Mertoğlu, M. Suat. “Salâtüselâm.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019, 36: 24–25.

Müslim, Ebû'l-Husayn b. Haccac en-Nisaburî. *Sahih-i Müslim*. Nşr. Muhammed Fuad Abdalbaki. Beyrut: Dar İhyai't-Türasi'l-Arabî, 1954, 5 Cilt.

Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-Kübra*. Nşr. Hasan Abdülmünim Şelebî. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1421/2001, 12 Cilt.

Okcu, Abdülmecid. “Taberî Tefsîrinde Abdest Âyetinin Yorumu ve Taberî'nin Konuyla İlgili Görüşleri Üzerine Bazı Mülâhazalar.” *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/1 (Haziran 2003): 216–246.

Okuyucu, Nail. “Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci.” *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/40 (Ekim 2016): 55–80.

Özervarlı, M. Sait. “Kadir Gecesi.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, 24: 125–127.

Suyutî, Celaleddin. *Camiu’l-Ahadis*. Thk. Ali Cema ve ekibi. Beyrut: Dr. Hasan Abbas Zeki, 911/1505.

Sübkî, Ebû Nasr Tacüddin Abdulvehhab b. Ali b. Abdilkafî. *Tabakatü’ş-Şafiyye el-Kübra*. Kahire: el-Matbaatu’l-Huseyniyye, 1906, 10 Cilt.

Şirazî, Ebû İshak Cemaleddin İbrahim b. Ali b. Yusuf. *Tabakatü’l-Fukaha*. Thk. İhsan Abbas. Beyrut: Darü’r-Raid el-Arabî, 1981.

Taşköprizade, Ahmed b. Mustafa. *Miftahu’s-Saade ve Misbahu’s-Siyade fi Mevzuati’l-Ulum*. Mekke, 1985.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *Sünen et-Tirmizî*. Nşr. Ahmed Muhammed Şakir, Muhammed Fuad Abdulbaki, İbrahim Atvet Avad. Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebî, 1395/1975.

Uysal, Şule Yüksel. “Hz. Ebû Bekir’in İmam Olarak Görevlendirilmesi Rivayetinin Sünnî Şerh Literatürüne Yansımaları.” *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2022/36 (2022): 36–62.

Vakidî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer. *el-Megazi*. Thk. Marsden Jones. Beyrut: Daru’l-A’lami, 1409/1989.

Yavuz, Yunus Vehbi. “Hayız.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, 18: 51–53.

Yıldırım, Enbiya. *İbn Huzeyme ve Sahih’i*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1989.

Yıldırım, Sedat. Hicrî V.-VII. (M. XI.-XIII.) yy.’da Hadis Çalışmaları ve Ahvâzlı Hadisçiler. İstanbul: Hiperyayın (2020), 1/202.

Yıldız, Hakkı Dursun. “Abbâsîler.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, 1: 49–56.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *el-Iber fî haber-i men gaber*. Thk. Ahmed Abdülmelik Salih. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985, 4/462.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*. Thk. Ekrem el-Buşî. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1983, 25 Cilt.

